

„HOVA MEGYÜNK,
BAJTÁRSAK?” –
„VILÁGNAK!”

Szlovénia és az '56-os magyar menekültek

„HOVA MEGYÜNK, BAJTÁRSAK?” – „VILÁGNAK!”

Szlovénia és az '56-os magyar menekültek

**„HOVA MEGYÜNK,
BAJTÁRSAK?” –
„VILÁGNAK!”**

Szlovénia és az
'56-os magyar menekültek

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES
ETNIKAI KUTATÓINTÉZET

Ljubljana – Lendva, 2016

„HOVA MEGYÜNK, BAJTÁRSÁK?” – „VILÁGNAK!”

Szlovénia és az '56-os magyar menekültek

Szerkesztő:	<i>Dr. Kovács Attila</i>
Kiadó:	<i>Etnikai Kutatóintézet, Ljubljana</i>
Felelős kiadó:	<i>Izr. prof. dr. Novak Lukanovič Sonja</i>
Recenzensek:	<i>Dr. Kecskés D. Gusztáv, Dr. Hornyák Árpád, Dr. Režek Mateja</i>
Szlovén nyelvre fordította:	<i>Dunjko Vesna</i>
Magyar nyelvi lektor:	<i>Krilov István, Tulok Gabriella</i>
Szlovén nyelvi lektor:	<i>Destovnik Irena</i>
Mutatók:	<i>Gerebic Betina</i>
Borítón lévő fénykép:	<i>Lenardič Stane, Muzej novejše zgodovine Slovenije</i>
Grafikai tervezés:	<i>Orbán Péter</i>
Nyomda:	<i>digifot, Lendva</i>
Példányszám:	550
Kiadás éve:	2016

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
94(497.4=511.141)"1956/1957"
314.151.3-054.73(497.4=511.141)"1956/1957"

ISBN 978-961-6159-60-9

9 789616 159609

HOVA megyünk, bajtársak? - Világnak! : Szlovénia és az '56-os magyar menekültek / [szerkesztő Kovács Attila ; mutatók Gerebic Betina]. - Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja = Institute for Ethnic Studies = Etnikai kutatóintézet, 2016

Vsebuje tudi besedilo v slov., tiskano v obratni smeri: Kam gremo prijatelji? V svet : Slovenija in madžarski begunci v letih 1956 in 1957 / [prevod v slovenski jezik Vesna Dunjko]

ISBN 978-961-6159-60-9

1. Kovács, Attila 2. Kam gremo prijatelji? V svet : Slovenija in madžarski begunci v letih 1956 in 1957

287926784

A kötet megjelenését támogatta:

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES

Etnikai Kutatóintézet • Inštitut za narodnostna vprašanja

Készült az 1956-os Emlékbizottság megbízásából

MAGYARORSZÁG LJUBLJANAI NAGYKÖVETSÉGE

Magyarország Ljubljanoi Nagykövetsége • Veleposlaništvo Madžarske v Ljubljani

*Magyar Tudományos Akadémia
Domus Ösztöndíj Program*

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet
Zavod za kulturo madžarske narodnosti

*Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet Lendva,
Szlovénia*

Kedves Olvasó!

A történelem velünk él, akár akarjuk, akár nem, akár tudomást veszünk róla, akár nem. Családjaink történetéből, minden egyes ember személyes történetéből áll össze az a nagy egész, amiből ilyen vagy olyan szemlélet mentén egyszer csak történelemtörténet születik, amit majd az iskolában tanítanak, vagy nem tanítanak. Ezért is mutatkozik meg előttünk olyan sok színben a történelem, talán ezért is olyan nehéz megérteni, és ezért is olyan könnyű visszaélni vele. A tények, számadatok az egyetlen menedékünk, amelyekkel a nagy történések egy-egy pillanatáról valóban objektív képet kaphatunk. A könyv, amelyet az olvasó kezében tart, hiánypótló anyag, komoly kutatás eredménye, számadatokat tár elénk. Az 1956-os magyar forradalom 60. évfordulójára, az 1956-os Emlékbizottság támogatásával készült el.

A régmúlt történelmének üres lapjait nehéz megírni, mert az írásos és tárgyi bizonyítékokat a letűnt idők évszázados pora lepi. A 20. század történelmének fehér foltjai viszont azért tudjuk nehezen felfedni, mert nyílt sebekhez érünk, amikor a személyes beszámolókhöz, interjúkhoz fogunk. Ezt a fájó műveletet azonban el kell végezni, mielőtt a felejtés végérvényesen lehetetlenné teszi a múlt valóságának minél pontosabb körülírását. A múlt század magyar, európai, és talán mondhatjuk, világtörténelmében meghatározó szerepet töltött be az 1956-os forradalom, amely rendkívül bonyolult kül- és belpolitikai környezetben zajlott le, és amelyről még sok vita vár a történészekre. Egyet azonban nem lehet elvitatni: 1956-ban a magyar nép kezébe vette saját sorsát, és fellázadt az elnyomatás ellen. A forradalom leverését követő időszakban menekülni kényszerült forradalmárokat és családjaikat a szomszédos Ausztriában és Jugoszláviában menekülttáborokba fogadták be. E kötet emléket állít a menekülteknek, az őket befogadó Szlovénia területén található intézményeknek és személyeknek, és megmutatja közös történelmünk eddig ismeretlen lapját adatokkal, térképekkel, soha korábban nem publikált információkkal. A kötet szerzőinek eltérő kutatási módszertana még gazdagabbá, izgalmasabbá, teljesebbé teszi ezt a könyvet. A könyv különlegessége, hogy egyszerre két nyelven, magyarul és szlovénul enged betekintést ebbe a témába, tágítva mindkét nyelvi közösség látókörét. Köszönöm a szerkesztők áldozatos munkáját, az olvasóknak pedig a megismerés és felismerés izgalmas kalandját kívánom e különleges olvasmány lapozgatása során!

Szilágyiné Bátorfi Edit, magyar nagykövet

ELŐSZÓ

Az 1956-os magyar forradalom 50. évfordulója tiszteletére a ljubljanoi Magyar Nagykövetség 2006. szeptember 19-én történészkonferenciát szervezett Ljubljanában, amelyen szlovén és magyar történészek mutatták be az 1956-os forradalmat és annak szlovéniai visszhangját. A következő évben a tanácskozáson elhangzott előadások bővített, szerkesztett szövegével, valamint néhány helyi (muravidéki és zalai) vonatkozású tanulmány és szépirodalmi alkotás közzétételével a *Muratáj* folyóiratban a szlovéniai magyar közösség is tisztelgett az 1956-os szabadságharc emléke előtt. Itt szükséges megemlíteni, hogy 2006 és 2008 között a ljubljanoi Etnikai Kutatóintézet (Inštitut za narodnostna vprašanja) vezetésével zajlott egy kutatás, amely az '56-os magyar forradalom szlovén, illetve jugoszláv visszhangját, a magyar–jugoszláv kapcsolatokat, valamint az '56-os magyar menekültkérdés szlovéniai vonatkozásait igyekezett feltárni. A kutatás eredményei különböző, elsősorban szlovén nyelvű folyóiratokban jelentek meg.

A fentiekben említett konferencián elhangzott előadások és a kutatás, valamint a 2006 és 2008 között a *Muratáj*, *RIG*, *Zgodovinski časopis* és a *Prispevki za novejšo zgodovino* folyóiratokban megjelent tanulmányok voltak az első szlovéniai tudományos eredmények az 1956-os magyar forradalomról és a magyar menekültkérdésről, illetve annak szlovéniai vonatkozásairól.

Az utóbbi években számos új és jelentős eredmény jelent meg az 1956-os magyar forradalom és menekültkérdés kapcsán. Különösen a hatástörténet, azon belül is az '56-os menekültkérdés terén sikerült sok új adatot feltárni. Ezért is született az a döntés, hogy egy önálló tanulmánykötetben mutatjuk be az '56-os magyar menekültkérdés szlovéniai (jugoszláviai) kezelését.

A tanulmánykötetben szereplő öt tanulmány négy szerző nevéhez fűződik, és az 1956-os magyar menekültkérdés szlovéniai vonatkozásait tárja fel az olvasó előtt. Sorrendben az első tanulmányt Bence Lajos jegyzi, aki a korabeli szlovéniai szlovén és az akkor kibontakozó szlovéniai magyar nyelvű írott sajtó szemszögéből mutatja be az 1956-os magyarországi eseményeket és a menekültkérdést. A következő írás a tanulmánykötet gerincét képezi, mivel a szerző, Kovács Attila levéltári források, szakirodalom, mélyinterjúk és a korabeli írott sajtó segítségével tárja fel a jugoszláv menekültpolitikát és a menekültkérdés szlovéniai (és áttételesen a jugoszláviai) kezelését. A harmadik tanulmányt Göncz László jegyzi, aki az elmúlt évtizedben készített életútinterjúk, valamint

kiegészítő levéltári források segítségével mutatta be tanulmányában a magyar menekültek szlovéniai befogadását.

Szlovénia területén 1956-ban és 1957-ben összesen nyolc menekülttábort és két befogadó központot hoztak létre a jugoszláv/szlovén hatóságok. Kovács Attila a soron következő írásában ezeket a szlovéniai menekülttáborokat és befogadó központokat mutatja be. Külön érdekessége a tanulmánynak, hogy az '56-os magyar menekültek számára létesített táborok és befogadó központok egykori, vagyis 1950-es évekbeli és a mai, 2016-os állapotát rögzítő fotók illusztrálják. A kötet utolsó irata egy forráspublikáció rövid magyarázó szöveggel. Kolosa Tanja az egyetlen olyan szlovén nyelvű újságcikket teszi közzé, amely nemcsak számokban láttatja a Szlovéniában menedéket talált magyar menekülteket, hanem az újságíró a menekültekkel elbeszélgetve ismerteti a magyarországi eseményeket, a menekültek helyzetét, stb.

Végezetül magyarázatra szorul a kötet címe. A második szovjet intervenció kezdetekor, 1956. november 4-én, a magyar–jugoszláv határ közelében fekvő Lenti település mellett található Zajda laktanya teljes híradós százada, rádióadó-vevőkkel, fegyverekkel felszerelve 17 gépkocsiból álló szerelvényrel Rédicsnél átlépve a határt Jugoszláviába vonult. Amikor az első jugoszláv/szlovéniai településre, a főleg magyarok által lakott Hosszúfaluba értek, a helyiek elmondása szerint a katonák arra a kérdésre, hogy „Hova megyünk, bajtársak?“, a következőt válaszolták: „Világnak!”.

Dr. Kovács Attila

Etnikai Kutatóintézet

Bence Lajos

ÖTVENHAT KÖZÖS ÜGYÜNKKÉ VÁLT...

(1956 muravidéki vonatkozásai:
menekültügy és sajtó)

Tíz évvel ezelőtt, az '56-os forradalom és szabadságharc évfordulója kapcsán a muravidéki szellemi élet az addig speciálisan „magyar”, illetve „anyaországi magyar” ügyének tekintette '56-ot, mely a 20. századi összmagyar történelmi eseményeihez csak laza szálakon kapcsolódik. A kádári rendszerben csak ellenforradalomként emlegetett, a rendszerváltással népfelkeléssé nyilvánított demokratikus forradalom utórezgéseiről, határon túli hullámveréséről csak keveset tudtunk. Egy ilyennek számított a kolozsvári egyetemen történt személycserék és elmarasztalások a magyar forradalommal szimpatizálók részéről.¹ Nálunk, a Muravidéken is tabutémának számított az '56-os magyar forradalom ügye, a menekültek és a határközelség, valamint az ott zajló titkos és rejtélyes történések pedig még évtizedekkel később is borzolták a kedélyeket.

A menekültügyről, az 1956-os magyar politikai eseményekről és a szomszédságpolitikára gyakorolt hatásáról az 50. évfordulón érintőlegesen már írtunk.² Akkor a magyar nép szabadságküzdelmét, a forradalmi megmozdulást és a demokratikus népfelkelésbe torkolló eseményt a magyar történelem legfőbb 20. századi jelentőségű cselekedeteként definiáltuk, olyannak, amelynek világraszóló hírértéke volt. Az említett tanulmányban is fontos kitételként jelent meg a magyar–jugoszláv viszony, mely 1948 után a Tájékoz-

1 STEFANO BOTTONI: A XX. pártkongresszus és az 1956. évi magyarországi forradalom hatása a szomszédos országok kisebbségi politikájára. 242–249.

2 BENCE LAJOS: Ötvenhat hatása a szlovéniai magyar sajtóra és a magyar–jugoszláv viszony alakulására. 30–37.

tatási Irodával való szakítást követően nem csak a „Tito-láncoskutya” időszakban, de a forradalmi események kapcsán is több kritikai, a kommunista elvtársak „akasztását” elítélendő téves és opportunista elbírálást kapott a dél-szláv állam propaganda hadjáratában.³ A Pomurski vestnik magyar mellékletében közölt Tito pulai beszédében az 1948-as jugoszláv–szovjet konfliktus, a közelmúltban lezajlott mellett a lengyelországi és a magyarországi események is helyet kaptak. Tito a lengyelországi események kimenetelét kedvezőbbnek ítélte meg, mint a Magyarországon zajlókat, hiszen mint kifejti: „*Gomulka az ügyet végig erős kézzel irányította*”. Így – vonja le a következtetést a vezér – Lengyelországban nem jutottak kifejezésre azok a reakciós erők, amik kétségtelenül léteznek, s a szovjet beavatkozás elmaradása miatt az ország idővel a demokratizálódás és a „*teljes függetlenség*” útjára léphet.

Az első szovjet beavatkozásért Tito Gerőt teszi felelőssé, aki csöcseléknek nevezte a százezres tüntetőserget, s ezzel durván megsértette a békés átalakulást és demokratiszálódást sürgető népet. „*Végzetes hiba volt a szovjet katonaságot behívni, amíg tartottak a tüntetések*” – hangzott a nagy stratégia szájából az első kritika, továbbá a nagy „populista” súlyos hibának tartotta azt is, hogy „egy másik ország hadseregét” vetették be saját népükkel szemben. Persze Nagy Imrét is sok mindenben bűnösnek találta, főleg ingadozását, a zűrzavarban mutatott határozatlanságát ítélte el a marsall. Fő bűne azonban – s itt a hintapolitika nagymestere, a hithű kommunista diktátor ismét remekel –, hogy fegyverbe szólította a népet a szovjet hadsereg ellen, és a nyugati imperialistákhoz fordult segítségért, s ezzel veszélybe sodorta a „*szocializmus vívmányait*”.

Ezért a szovjet beavatkozást szinte szükségszerűnek tekintette, meakulpázva bár, hogy a jugoszláv vezetés sohasem támogatta a más országok belügyeibe való beavatkozást, de e nélkül a szocializmust – mint „*legfőbb értéket*” – súlyos csapás érte volna. Végezetül azt a reményét is kifejezte, hogy a sztálinista erők is belátják, hogy ilyen módszerekkel nem szabad kísérletezni, végső következtetésként pedig arról beszélt, hogy a szocializmus eszméjét ismét „*borzalmas csapás érte*”.⁴

Szűnyogh Sándor közvetlenül tragikus hirtelenséggel bekövetkezett halála előtt tette közzé 1956 hősi harcához kapcsolódó itthoni emlékeit.⁵ A lendvai algimnázium akkor 3. osztályos tanulója így emlékezik 1956-ra: „*Mi, gyerekek a 2. világháború után együtt*

3 Erről lásd bővebben Ósosić Dobrica „*7[hét] nap Budapesten: 1956. október 23–30*” című írását.

4 *A szocializmus időszerű kérdéseiről*. Pomurski vestnik magyar nyelvű kiadása, 1956. november 29.

5 SZŰNYOGH SÁNDOR: A magyar nép hősi harcának muravidéki vetületei. 156–160.

ÁBTL 4.1. A-1265_033

1. 1956-os budapesti utcakép: tüntetők és a Sztálin-szobor feje a Blaha Lujza téren
(Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, A-1265_033)

nőttünk fel a határokon ide-oda lövöldözésekkel, az itt élő lakosság meghunyászkodásával, hiszen még az iskolában is azt tanultuk, az olvasókönyvekből és a történelemkönyvekből, hogy mi magyarok okkupátorok³⁶ vagyunk”. A mindenre nyitott kamasz arról is beszámol, hogy a lendvai iskolában milyen nagy figyelmet szenteltek a magyar nép függetlenségi harcának, így például egyes tanárok az óra elején gyakran megbeszélték a gyerekekkel az új fejleményeket. Szúnyogh, aki „élt-halt” az újságért és a rádióért, nemcsak az iskolában, hanem apja borkimérőjében és az alsólakosi rádiótulajdonos házakból kiszivárgó hírekből is sokat tanult. A szlovén újságokat a fordítás és a közlés lassúsága, valamint az információhiány miatt nem tartották fontos információforrásnak. Ezekhez képest még a Pomurski vestnik magyar mellékletét is többre értékelte a vajdasági Magyar Szót böngészgető lakosság, mely a napilap vezércikkeiből és egész oldalas beszámolóiból bőséges tájékoztatást és háttér-információt is szerezhetett a gyorsan zajló eseményekről.

6 Megszállók, B. L.

A jugoszláv propagandagépezet azonban hamarosan hangsúlyt váltott: „Jól emlékezem, a Magyar Szó kezdetben igen lelkesen támogatta a magyar forradalmi megmozdulásokat. A muravidéki magyarok is hittek abban, hogy Nagy Imrénéek kivívják a magyar nép szabadságát és függetlenségét... A nép örült annak, hogy a jugoszláv kormány szolidaritást vállal a magyar népfelkelés résztvevőivel, vezetőivel. Nyugtalan, de reményteli várakozás honolt a muravidéki magyar emberek szívében, és őszintén várták a sorsüldözött magyar nép felszabadulását”.⁷ Majd napról napra egyre elkésztőbb hírek érkeztek a magyar fővárosból, a magyar forradalom epicentrumából, az orosz csapatok behívásával pedig egyre nyilvánvalóbbá lett, hogy a forradalmat leverték. „Amikor Nagy Imrénéek a jugoszláv követségen kaptak menedéket, ismét megnőtt az izgalom a vidéken: Ott biztonságban vannak. ...Lassan azonban a remények szertefoszlottak és nagy szomorúság vett erőt az embereken, amikor Nagy Imrénéket ismeretlen helyre hurcolták. Árulás történt. Tito feladta őket” – áll a feljegyzésben, majd a sajtóvisszhang változásából, forradalmi események kommentálásában beállt „szükszavúbbá” válásából a szabad és demokratikusnak hitt jugoszláviai sajtóra is árny esett. „Amikor a vajdasági Magyar Szó is fordított a köpönyegén és Nagy Imréné elmarasztalta, az emberek hite megingott. Bizonytalanság és információ-zűrzavar kerekedett felül. Kádár Jánost az itt élő nép kételyekkel fogadta. Lassan világos lett, hogy leverték a forradalmat” – fejezi be a hangulatelemekkel is megtűzdelt beszámolót a muravidéki magyarok érzelmi szolidaritásáról az önkénynek kiszolgáltatott magyar nép iránt.⁸ A magyar melléklet megjelenése, mely a muravidéki magyar sajtó '45 utáni elindítását is lehetővé tette, a lap két évvel későbbi, önálló újságként való megjelenése követte.

Följebb már beszéltünk a szlovén sajtónak a magyar téma iránti szükségességéről, hírbéli minimalizmusáról, a központi (Tanjug) hírügynökség által szolgáltatott rövid-hírek kommentár nélküli közléséről. A Pomurski vestnik (Muraszombat), a Slovenski poročevalec (Ljubljana), a Ljudska pravica (Ljubljana), valamint a Večer (Maribor) aránytalanul keveset, legtöbb esetben csupán a menekültek kapcsán foglalkozott a forradalom leverését követően a magyarországi eseményekkel.

A Pomurski vestnik szlovén újság 1956. november 8-án megjelenő számában olvashatunk először a menekültek megjelenéséről, illetve arról, hogy fegyveres magyar katonák jelentek meg „hazánk területén”, a Muravidéken.⁹ Ez a forradalom utórezgésé-

7 SZÚNYOGH SÁNDOR: A magyar nép hősi harcának muravidéki vetületei. 157.

8 Uo. 158–159.

9 *Ni razlogov za potrošniško mrzlico*. Pomurski vestnik, 1956. november 8.

nek egyik eklatáns példája, amely a Kárpát-medencében is egyedülálló. A lenti laktanya híradós százada ugyanis – előzetes egyeztetésekkel – kamionnal lépte át Rédicsnél a magyar–jugoszláv zöldhatárt. A szlovéniai magyar sajtóban erről az eseményről ennyi áll leírva: „A kapott utasítások szerint ezeket a személyeket határőrségünk fogadta és lefegyverezte. Mindezeket a polgári és katonai személyeket befogadó-központokban helyezték el.” Erről a példátlan eseményről Marton Zoltán, „az idők tanúja” így emlékezik 2006-ban: „A híradós század és a lövészekből is 7-8 tiszt és a legénység közül is elég sokan 1956. november 4-én teljes felszereléssel, katonai járművekkel a (jelenlegi) rédicsi határátkelőhelyen elhagytuk az országot. Tervünk az volt, hogy valamiképpen Nyugatra, Ausztriába kerüljünk, de végül ez nem sikerült. Erről ugyan előtte délelőtt tárgyaltunk Rédicson a jugoszláv határőrökkel, de azok azt mondták, nem tudnak most válaszolni, csak délután két órakor. A megérkezett jugoszláv tábornoktól azt a választ kaptuk, hogy beengednek bennünket Jugoszláviába”.¹⁰ A szovjet tankok pedig már a vasfüggöny idején megépített, szinte teljes határárt jelentő hadi állomásnak számító Lenti felé tartottak, így visszaút már nem volt. „Az első csalódás akkor ért bennünket, amikor egy jugoszláv katonai jármű a magyar kocsisor elé állt, és azt kellett követnünk. Hiába kértük a jugoszlávokat, hogy Ausztria felé szeretnének menni, de erre nem került sor, mert azt mondták, Jugoszlávia semleges ország.”¹¹ A „semleges ország” meghatározás mögött persze sok minden megbújik: egyrészt az államhatalmi szervek és az államvédelem látszat segítőszándéka, valamint Jugoszlávia „kirakat-semlegességének” a fitogtatása. A belügyekbe való be nem avatkozás nemzetközi jogilag elismert elve Magyarország számára is „ütőkártyának” számított, diplomáciai botrányok elkerülése és az ENSZ, valamint emberi-jogi sérelmek orvoslása, jegyzékben való tiltakozás esetén.

Bár tudjuk, hogy legtöbb esetben éppen az ellenkezője zajlott. „Előbb (a) Borl nevű várba kerültünk, ahol a fegyvereinket, a felszerelést is le kellett adnunk, csak egy rádiót hagytak meg számunkra. Az adó-vevő készülék adó részét is elvették” – áll Marton Zoltán nyilatkozatában.¹² Tehát itt értek véget azok a „világmegváltó” forradalmi célok, amelyekről a Lendva környéki magyarok a mai napig legendákat szönek. A sztereotípiák, mely szerint a civil lakosság – vasárnap lévén Hosszúfaluban és Lakosban is – meleg rétesrel és kaláccsal kínálta a beérkező konvoj „füstös képű” katonáit, akik arra kérdésre, hogy

10 MARTON ZOLTÁN: A híradós századdal '56-ban Jugoszláviába mentünk. 195.

11 Uo. 196.

12 Uo. 196.

„Hová megyünk bajtársak?“, kórusban kiáltották: „Világnak!“, s meg voltak győződve afelől, hogy a nemzetközi segítség nem marad el, sőt nekik is részük lehet még benne, a 19. századi példák nyomán, nyugati toborzással, segélykéréssel.

A 17 teherautóból és néhány személygépkocsiból álló századnak – a sok huzavona és a forradalom iránt megváltozott jugoszláv álláspont miatt – 1956. december elején háromnegyed része visszatért Magyarországra. A csoportot a horvátországi Kotorba (Kotoriba) vitték a magyar katonai szerelvényel és felszereléssel együtt, és átadták a magyar hatóságoknak, áll Marton Zoltán visszaemlékezésében. Elmondása szerint őt és társait Murakeresztúron tartóztatták le, majd a három hónapi fogva tartás során a zalaegerszegi ÁVH börtönében kegyetlenül meghurcolták, egyik sérült veséjét később el kellett távolítani. A maradékat a Fiume melletti Gerovoba szállították, ahol nagyon rossz körülmények uralkodtak, s ehhez járult még a bizonytalanság érzése, hiszen 1957 augusztusában innen még nem lehetett Nyugatra menni.¹³ Az egyik menekült honfitársaihoz intézett panaszlevelében olvassuk: „*Mi lesz velünk! Pattanásig feszülő idegeinket még fokozzák azok a hazai hírek, mely szerint összeírtak bennünket és ígéretet tettek arra, hogy rövidesen visszavitetnek Kádár pribékjei... Egy kedvezőtlen politikai fordulat, visszaadnak és aztán jön, ami elől menekültünk: börtön, kínzás, deportálás, kötél.*” Ezért: „*Mi magyar szabadságharcosok, kik családjuktól önhibájukon kívül szakadtak el, nagyon kérünk Benneteket, hogy kétségbeejtő helyzetünket tárjátok Amerika közvéleménye elé...*”¹⁴

Nem jártak jobban azok sem, akiket a rogaška slatinai (Rohács) szállodából a kiürített brestanikai börtön helyén létesített menekülttáborba helyeztek át 1957. április elején. Süket Győző, '56-os zajdai ezredparancsnok visszaemlékezéséből az is kiderül, milyen alapon történt a letelepedési kérelmek elosztása, s hogy milyen volt a csoportokban az összefogás és a lobbizás egymásért. A Lentiből származó menekültek már előre megbeszélték, együtt szeretnének maradni, lehetőleg Európában. Amikor a svájci küldöttség megérkezett, jelentkeztek is a küldöttségnél, amelyet kizárólag a segéd munkások érdekeltek. A bajtársi összefogás szép példája volt, amikor dr. Dobszay János felvételét valami oknál fogva nem fogadták el. Majd, amikor az egész csoport kijelentette, nélküle ők sem mennek Svájcba, megengedték.¹⁵

13 Uo. 196.

14 NAGY KÁLMÁN: A gerovoi jugoszláv menekült táborban 1957 őszén. 205.

15 SÜKET GYŐZŐ: Zajdai ezredparancsnok lettem 1956-ban. 223. Erről bővebben lásd a kötetben KOVÁCS ATTILA: '56-os magyar menekültek Szlovéniában című írását.

2. A Lentiből származó menekültek egy csoportja 1958-ban a svájci Liesthalban
(*Tantalics Béla: Az 1956-os forradalom Lenti térségében*)

Egy korábbi, a muravidéki magyar sajtó elindításához kötődő beszámolóban 1956 kapcsán a Pomurski vestnik magyar mellékletéről igen szigorú kritikát gyakoroltunk, mondván, a forradalom alatt és az 1957. év során megjelenő számokban igencsak mostoha, információhiányos cikkekben tudósított a magyar eseményekről.¹⁶ Az okokat a centralizált hatalomnak alávetett jugoszláv sajtó- és médiaszabályozásban találhatjuk meg. Az 1956-os események megítélésében a jugoszláv és a szovjet álláspont a népfelkelés tankokkal történő vérbe fojtása után lassan „közös nevezőre” talált. Az 1948 utáni acélos időket pedig a békésebb és a politikai álláspontok közeledése jellemezte. Lassan-lassan a diplomáciai kapcsolat is helyreállt a két ország között, egyre kevesebb volt az incidens és a politikai botrány. Egy ilyenről közöl felemás cikket a Večer,¹⁷ mely „Kádár fejfel a falnak” címmel jelent meg, s Bulganyin szovjet és Kádár magyar kormányfő közös tiltakozását rögzíti a Nagy Imre-ügy kapcsán, melyben a két kormányfő sajnálatosnak nevezi, hogy

16 BENCE LAJOS: Ötvenhat hatása a szlovéniai magyar sajtóra és a magyar–jugoszláv viszony alakulására. 32.

17 *Zaletele izjave Kadarja*. Večer, 1957. március 30.

az ügy megítélése jugoszláv részről alig különbözik az imperialistákétól. Az viszont, hogy Nagy Imre és társai éppen a jugoszláv követségen találtak menedéket, ékes bizonyítéka annak, hogy a forradalmi helyzet megítélésében a jugoszláv politika kinek az oldalán áll. Drašković jugoszláv külügyi államtitkár a békítő szerepkörében az 1957 januárjában tartott sajtótájékoztatón hangsúlyozta: csak kölcsönös erőfeszítésekkel menthető meg a két ország baráti viszonya, békés jószomszédi kapcsolata.¹⁸

1957. november 12-én az ENSZ Közgyűlése amolyan „záró rendezvény keretében” New Yorkban ismét napirendre tűzte a magyar menekültek helyzetét. Ezen az ENSZ közönetet mondott a menekültügyben két legérintettebb félnek, Ausztriának és Jugoszláviának a közvetítő támogatásért és a menekültek feletti gondoskodásért. Jugoszláviának 7 millió dollár támogatást is beígérnek, melynek a kiegyenlítését a New York Times is sürgeti.¹⁹

A moszkvai Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulójára szervezett ünnepségen, amelyre magyar részről a delegációt Kádár János vezette, s a jugoszláv küldöttség is jelen volt, tudósít a Slovenski poročevalec, de hogy a menekültek ügye szóba jött-e, nem esik szó.²⁰

Végezetül – maradva a muravidéki sajtótörténeti fejtegetés témájánál – elmondhatjuk, hogy a muramenti magyarság a magyar fölkelés és forradalom kapcsán hozzájutott azokhoz az alapinformációkhoz, amelyek az október 23-i eseményeket előkészítették, és sorsdöntő forradalmi időszakban is naprakész tájékoztatást kapott a szárnyait bontogató, sok esetben szolgai fordításra kényszerült helyi magyar mellékletből. A forradalom ügyének a támogatása, a magyar néppel és a menekültek iránt tanúsított szívbeli szolidaritás pedig a magyar–magyar összetartozásnak máig ható példájaként maradt fenn. S ez az, ami miatt az ötvenhatos értékekre ma is úgy kell tekintenünk, mint a nemzet közös ügyére.

18 *V duhu dokumentov podpisanih v Beogradu in Moskvi*. Večer, 1957. január 5.

19 *Diskusija o beguncih*. Slovenski poročevalec, 1957. november 13.

20 *Razgovor jugoslovanske in madžarske delegacije*. Slovenski poročevalec, 1957. november 13.

'56-OS MAGYAR MENEKÜLTEK SZLOVÉNIÁBAN

1. Bevezető

Az 1956-os forradalom leverését követően Magyarországot közel 200.000 ember hagyta el és keresett menedéket a szomszédos Ausztriában és Jugoszláviában. A menekültek túlnyomó többsége Ausztriába távozott, míg a maradék 10%-a a délszláv államba. A Jugoszláviába távozott összesen 19.857 menekült közül 2.361 személy a legészakibb jugoszláv tagköztársaságban, Szlovéniában talált ideiglenes menedéket. Az alábbiakban az 1956-os magyar menekültkérdés szlovéniai vetületeit mutatom be elsősorban a szlovén levéltári források, a szlovén sajtó, valamint a szakirodalom segítségével. Mivel a Szlovéniában menedéket talált '56-os menekültek kérdése szorosan összefüggött Jugoszlávia más népköztársaságaiba távozott magyar menekültekével, ezért a szlovéniai helyzet mellett bemutatásra kerül a jugoszláv helyzet is.

2. Néhány általános adat az '56-os magyar menekültekről

Az Ausztriába és Jugoszláviába távozott '56-os menekültekről nem rendelkezünk teljesen pontos információkkal, habár kihangsúlyozandó, hogy a különböző forrásokban szereplő adatok csak minimális eltérést mutatnak. A nehézségek főképp a regisztrált és a nem regisztrált vagy regisztrálatlan személyek száma közötti különbségekre vezethetőek vissza. Így pl. az osztrák hatóságok csak 1956. október 28-án kezdték meg a határtátlépők hivatalos számbavételét, másrészt sokan voltak, akik (tudatosan vagy véletlenül) elkerülték a határtátlépést követő hivatalos regisztrálást. Az osztrák belügyminisztérium (Bundesministerium für Inneres) adatai alapján 1956. október 28. és 1959. február 1.

között 180.461 menekült érkezett Magyarországról.¹ Hasonló nagyságrendű adatokat közölnek az Ausztriába érkező magyarországi menekültekről a többi forrásművek is.

A hivatalos jugoszláv adatok szerint 1956. október 23. és 1957. december 31. között a délszláv államban összesen 19.857 magyarországi menekült talált menedéket.² Jugoszlávia esetében is elmondható, hogy az egyéb forrásművekben szereplő adatok a magyar menekültek létszámáról vagy egyeznek a hivatalos jugoszláv adatokkal, vagy csak minimálisan térnek el azoktól.³ Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának 1958. január 31-i összesítő adatai szerint Ausztriába összesen 178.950 menekült érkezett (ez egy kicsivel eltér az osztrák belügyminisztérium által a fentiekben már közölt adatoktól), míg Jugoszláviába 19.857 fő (ez a szám megegyezik a hivatalos jugoszláv adatokkal).⁴

Az osztrák és jugoszláv adatok mellett Magyarországon is készült egy összeírás a külföldre távozott '56-os menekültekről.⁵ Egy 1957 februárjában megjelent belügyminiszteri rendelet alapján készült kijelentőlapokhoz csatolt statisztikai szelvények alapján a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) készítette el az összeírást.⁶ A KSH adatai alapján Magyarországot 1956. október 23-a és 1957. április 30-a között 151.731 személy hagyta el.⁷ Ezeknél az adatoknál azonban figyelembe kell venni, hogy nem tartalmazták a szülők nélkül külföldre távozott közel 10.000 tizenöt év alatti gyermeket, az 1957. május 15-ig hazatért 11.447 személy nagyobb részét, a büntetőintézetekből megszökött és külföldre távozott 3–4.000 embert, valamint az 1957. június 15-e után beérkezett újabb 827 statisztikai szelvény adatait.⁸ Mindezekből kifolyólag a KSH-jelentésben szereplő adatok az '56-os menekültekkel kapcsolatosan a valóságnál kb. 20%-kal alacsonyabbak.⁹ Ennek ellenére

1 MURBER IBOLYA: Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956. 343.

2 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 124. A tanulmány megjelent magyarul is: KOVAČEVIĆ KATARINA: Menekültkérdés Jugoszláviában. 134-153.

3 Az '56-os magyar menekültek számáról lásd bővebben: HABLICSEK LÁSZLÓ - ILLÉS SÁNDOR: „Az 1956-os kivándorlás népszerűségi hatásai”. 157–172.; MURBER IBOLYA: Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956. 335-343.

4 Statisztikai adatok az 1956-os magyar menekültek kivándorlásáról, letelepedéséről és hazatéréséről. 185–189.

5 Az összeírás „disszidenseket” emleget, illetve „illegálisan külföldre távozott” személyeket.

6 A rendelet alapján ki kellett jelteni a 15 éves és ennél idősebb személyeket, akik 1956. október 23. után távoztak illegálisan külföldre.

7 KSH-jelentés az 1956-os disszidálásról. 108.

8 Uo. 107.

9 Uo.

nagyon fontos forrásról van szó, mivel sok olyan adatot közöl az összeírás, amely alapján, ha nem is kapunk számszerűen pontos képet az '56-os menekültek demográfiai adatairól, de a magyar menekültkérdés főbb társadalmi-demográfiai irányvonalaira választ adnak.¹⁰

1. TÁBLÁZAT: Az '56-os magyar menekültek száma az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának 1958. január 31-i összesítő adatai szerint

Ausztria	178.950 fő
Jugoszlávia	19.857 fő
A menekültek aránya Magyarország összlakosságában	Kb. 2%

Forrás: Statisztikai adatok az 1956-os magyar menekültek kivándorlásáról, letelepedéséről és hazatéréséről. 185–189.

A KSH-jelentésben szereplő adatok szerint a menekültek valamivel több mint 80%-a a Dunántúlról származott, Budapestet is beleértve. Különösen magas volt a budapesti lakosok aránya, akik a KSH-jelentésében szereplő összes menekült több mint felét tették ki (53,4%). Budapest mellett még a nyugati megyékből származott sok menekült, elsősorban az osztrák (részben jugoszláv/szlovén) határral szomszédos járásokból. Arányaiban a legtöbb menekült a hármashatár mentén (magyar–osztrák–jugoszláv/szlovén) fekvő szentgotthárdi járásból távozott. A járás összlakosságának legalább 8,7%-a hagyta el 1956-ban és 1957-ben Magyarországot. Csak november 4-én a szentgotthárdi járást több mint 1.300 ember hagyta el és távozott külföldre, elsősorban Ausztriába.¹¹ A hármashatár mentén fekvő szentgotthárdi járás lakossága különösen megszenvedte a Rákosi-korszakot (deportálások, kuláklisztázás, klérus és a titóisták elleni fellépés, kémpercek, csempészek, szlovén kisebbség értelmiségének meghurcolása, stb.), ezért nem meglepő, hogy óriási számban hagyták el lakosai a járást a forradalom leverését követően.¹²

A KSH-jelentés szerint a külföldre távozók 2/3-a férfi volt (66%), míg egyharmada nő (34%).¹³ Családi állapot szerint a menekültek mintegy 60%-a volt nőtlen, ill. hajadon,

10 A Magyarországra visszatértek számát illetően lásd bővebben: KECSKÉS D. GUSZTÁV: A NATO és az 1956-os magyar menekültek. 357-372.

11 KSH-jelentés az 1956-os disszidálásról. 109–114.

12 Erről lásd bővebben: NAGYNÉ SZIKLAI ÁGNES: A Vendvidék a Rákosi-korszakban. 177-2014.; MUNDA HIRNÖK KATALIN: A Rába-vidék a Rákosi-korszakban, különös tekintettel Felsőszölnökre. 81–91.

13 KSH-jelentés az 1956-os disszidálásról. 115.

1-12 / 1956

Téma: Külföldre távozottakról
adatkészítés.

Járásbíró: Szakonyfalvi Községi Tanács V.B. Igazgatási Osztály
S z a n t g ö t t h a r d

Szakonyfalvi Községi Tanács az alábbiakban jelenti a külföldre távozottak névsorát.

Név	Hely	Év
1. Duh Ferenc	Szakonyfalva	4
2. Vajda Rezső	"	5
3. Bartakovics József	"	6
4. Pász Irén	"	8
5. Kóhalmi József	"	8
6. Kóhalmi Józsefné	"	8
7. Berkli Ferenc	"	16
8. Berkli Etelka	"	16
9. Csuk Margit	"	26
10. Szelek István	"	35
11. Szelek Istvánné	"	35
12. " József	"	35
13. " Tibor	"	35
14. " Ferenc	"	35
15. " Károly	"	35
16. Tóth Géza	"	38
17. Tóth Gézné	"	38
18. Tóth Géza	"	38
19. Bajer Károly	"	43
20. Sarfai József	"	61
21. Sarfai Józsefné	"	61
22. Gaál Julia	"	70
23. Gaál Ferenc	"	66
24. Neubauer Ferenc	"	74
25. Neubauer Ferencné	"	74
26. Pintér Teréz	"	75
27. Schrei Károly	"	76
28. Schrei Károlyné	"	76
29. Schrei Mária	"	76
30. Schrei Károly	"	76
31. Schrei Anna	"	76
32. Dávid Ferenc	"	77
33. Dávid Ferencné	"	77
34. Szelek Ferenc	"	82
35. Labrián Gábor	"	84
36. Rónai István	"	86
37. Szidó Margit	"	87
38. Szukics István	"	90
39. Makos József	"	94
40. Császár József	"	104
41. Vajzner Mária	"	116
42. Kovács Anna	"	117
43. Császár Anna	"	128
44. Schrei Mária	"	60
45. Grédics József	"	93

46. Grédics Józsefné	Szakonyfalva	93
47. Grédics Julia	"	93
48. Grédics József	"	93
49. Bajsek Károly	"	80
50. Kalmár Piroska	"	113
51. Makos János	"	71
52. Makos Jánosné	"	71
53. " János	"	71
54. " Anna	"	71
55. " Mária	"	71
56. Horváth Kálmán	"	131
57. Horváth Kálmáné	"	131
58. " Kálmán	"	131
59. " Ferenc	"	131
60. " György	"	131
61. " Mária	"	131
62. " Mária	"	131
63. " Veronika	"	131
64. " Julianna	"	131
65. Hahn János	"	24
66. Hahn Adolf	"	24
67. Hahn Ferenc	"	24
68. Hahn János	"	24
69. Hahn József	"	24
70. Hahn József	"	24
71. Hahn József	"	24
72. Hahn József	"	24
73. Hahn Anna	"	24
74. Hahn Rezső	"	24
75. Hahn Rezsőné	"	24
76. Hahn Mária	"	24
77. Hahn Rezső	"	24
78. Hahn Róza	"	24
79. Sárközi Károly	"	102
80. Horváth Rezső	"	98

- 81. Munkácsy József 88
- 82. Munkácsy Teréz 88
- 83. Munkácsy János 88
- 84. Bohus Ferenc 31
- 85. Bajer János 80
- 86. Bajer Jánosné 80
- 87. Bajer Margit 80

Külföldről visszatértek eltávoztaikat követő két nap alatt.
 - Vajda Rezső Szakonyfalva 5
 - Vajda Rezsőné " 5
 - Vajda Mária " 5
 - Vajda József " 5
 - Vajda Józsefné " 5
 - Vajzner József " 5

Szakonyfalva 1957 január 17

Szent István
1957. 1. 17.

3. A rábavidéki Szakonyfaluból 1956 őszén külföldre távozott személyek névsora
 (Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára. Szakonyfalvi Községi Tanács iratai.
 Általános iratok 12/1957.)

míg 35,4%-a házas.¹⁴ Megdöbbentő adatokkal szolgál a menekültek korösszetétele. Az összeírásból ugyanis kiderül, hogy a menekültek csaknem 1/3-a 19 évesnél fiatalabb volt, a 20–24 éves korosztály pedig további 21%-kal képviseltette magát a kivándoroltak között. Köztük kell keresnünk azt a több mint 3.200 egyetemi hallgatót (a teljes magyarországi egyetemi hallgatóság 11,2%-a), akik a forradalom leverése után hagyták el az országot. A menekültek további 1/3-a a 25 és 39 közötti korosztályból származott.¹⁵

A kb. 200.000 főt számláló '56-os menekültek csoportja Magyarország összlakosságának körülbelül a 2%-át tette ki, mivel 1956 végén az ország lakossága 9.804.000 főt számlált.¹⁶ E magyarányú emberveszteségre többek között már a korabeli szlovén sajtó is felfigyelt. Így pl. a Slovenski poročevalec napilap már 1957 januárjában – igaz, egy kicsit eltúlozva az arányokat – a „Tragedija treh odstotkov”¹⁷ című cikkben kifejtette: „Nehéz elmondani, mi a nagyobb tragédia, a félig romba döntött Budapest és idegen katonák a saját házában, vagy az, hogy a teljes lakosság közel 3%-a emigrációban van...”¹⁸

A legtöbb menekült rögtön a forradalom leverését követően, 1956 novemberében és decemberében hagyta el Magyarországot. Ebben az időszakban elsősorban Ausztrián keresztül menekültek az emberek. Annak ellenére, hogy a második szovjet beavatkozás után (1956. november 4.) indult el a menekülthullám, már a forradalom alatt is távoztak Magyarországról.¹⁹ Ezzel kapcsolatosan meg kell említeni, hogy a forradalom kitörése és a második szovjet intervenció között szép számmal hagyták el az országot a kommunista rendszerhez hű személyek, elsősorban az ÁVH munkatársai és a kommunista párt tagjai, akik Ausztriában és Jugoszláviában kerestek menedéket a népharagtól való félelem miatt.²⁰ Ahogy arról már szó esett, a legtöbb menekült a forradalom leverését követően távozott Magyarországról. Csak november 4-én több mint 7.000 ember hagyta el az országot. Egyébként is a legtöbb menekült 1956 novemberében hagyta el Magyarországot, de még december hónapban is naponta kb. 1.000 személy távozott. Az 1956. november

14 Uo. 121.

15 Uo. 116–117.

16 Uo. 107–133.

17 Tragedija treh odstotkov – A három százalék tragédiája.

18 Tragedija treh odstotkov. Slovenski poročevalec, 1957. január 27.

19 A KSH jelentése szerint 1956. október 23. és október 31. között Magyarországot közel 4.300 személy hagyta el.

20 Arhiv Jugoslavije, 507 IX., 75/III-1, 92. 3–10. MURBER IBOLYA: Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956. 336.

és december hónapokban távozók túlnyomó többsége Ausztrián keresztül hagyta el az országot. A következő év januárjában még napi 500–600 fő távozott külföldre, viszont addigra már megváltozott a menekülés iránya.²¹

3. Magyar menekültek Jugoszláviában

A Jugoszláviában menedéket találó magyar menekültek három, egymástól időben és a menekültek számaránya tekintetében is jól elhatárolható szakaszban érkeztek. Az időhatárok kialakulása szorosan összefüggött mind a forradalom és az ezt követő megtorló intézkedések hatásaival, mind a magyar–osztrák, valamint a magyar–jugoszláv határ őrzésében bekövetkezett változásokkal.

A menekülthullám első szakasza a forradalom kitörésétől november 4-ig tartott, a második szovjet intervencióig. Eddig az időpontig 57 személy érkezett Jugoszláviába, elsősorban a hírhedt ÁVH tagjai, valamint kommunista pártfunkcionáriusok, akik a nép haragja elől menekültek el Magyarországról. Köztük volt többek között a szegedi ÁVH 17 tagja, akik 1956. október 30-án éjjel lépték át fegyverestül Horgosnál a határt, és kértek menedéket a jugoszlávoktól. Többen közülük családtagjaikat is magukkal vitték.²²

A következő szakasz a forradalom leverésétől, ill. a második szovjet katonai intervenciótól (november 4.) az osztrák–magyar határ lezárásáig, 1957. január elejéig tartott. A magyar–osztrák határt egyébként egészen 1957 januárjáig a menekülők jelentősebb kockázat nélkül átlépheték, mivel a Kádár-kormány 1956. november–december folyamán hatalmának megerősítésére és a belső konszolidációra törekedett. Ezzel kapcsolatosan azonban felvetődik a kérdés: vajon tényleg nem volt képes a kádári vezetés a határok újbóli hermetikus lezárására? Vagy netán egyfajta védőszelepként használta a gyengén őrzött országhatárt, ki akarván engedni a veszélyesnek ítélt embereket, hogy azok később ne okozhassanak nagyobb belső feszültséget?²³ Erre a furcsaságra egyébként már a kortársak is felfigyeltek. Josip Broz Tito november 2-áról 3-ára virradó éjjel Brioni szigetén Hruscsovval és Malenkovval folytatott beszélgetés során megjegyezte, hogy érthetetlen számára, miért hagyták őrizetlenül a szovjetek a magyar–osztrák határt, míg a magyar–

21 KSH-jelentés az 1956-os disszidálásról. 1991/4. 113.

22 Arhiv Jugoslavije, 507 IX., 75/III-1, 92. 3–6.

23 MURBER IBOLYA: Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956. 338.

jugoszláv határt lezárták. Másfél évvel később, 1958. március 27-én a Hruscsovnak és Malenkovnak tett megjegyzését a határőrizettel kapcsolatosan Tito Kádárnak is megemlítette, amikor Karađorđevón találkoztak.²⁴

A magyar menekülthullám második szakaszán belül (1956. november 4-től 1957. január elejéig) is lehet húzni egy választóvonalat, mely 1956. december elejére datálható. Eddig az időpontig ugyanis a jugoszláv hatóságok rengeteg menekültet visszafordítottak, ill. visszaadtak a magyar határőröknek. A magyar forradalom leverését követő időszakban, ill. annak 1956. december elejéig tartó időszakában összesen 1.200 menekültet küldtek vissza a jugoszláv hatóságok a határról. Sőt, a jugoszláv belügyminisztérium eleinte arról is értesítette a magyar felet, melyek a leginkább veszélyes határszakaszok a határsértések szempontjából, és tippeket is adtak a határ megerősítésére vonatkozóan.²⁵

A menekültek visszatoloncolása sok nehézséggel járt a jugoszlávok számára, és számtalan incidens kísérte. Megtörtént ugyanis, hogy a menekültek földre vetették ma-

4. Kilozott harckocsi Budapest utcáin 1956-ban

(Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, A-1265_063)

24 KOVÁCS ATTILA, NEČAK DUŠAN, REŽEK MATEJA, BREZIGAR SARA: Mađarska begunska problematika leta 1956 – primer Jugoslavije in Slovenije. 210.

25 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 98–99.

gukat, így tiltakozva a visszatoloncolás ellen, ill. az egyik határszakaszon visszautasított személyek a másik határszakaszon próbálkoztak újra belépni a jugoszláv állam területére. Néhányan azok közül, akiket a jugoszláv szakaszon visszafordítottak, és később sikerült Ausztriába menekülniük, beszámoltak a déli határszakaszon szerzett tapasztalataikról. Eme beszámolókra hivatkozva 1956 novemberében és decemberében a nemzetközi sajtó többször is írt a jugoszláv hatóságok embertelen viszonyulásáról a magyar menekültek felé. A nyugati sajtóban megjelent írások hatására az ENSZ november vége felé a jugoszláv kormánytól pontos adatokat kért a magyar menekültek létszámáról.²⁶ Az ENSZ, valamint a külföldi újságírók nyomásának engedve a jugoszláv belügyi államtitkár (državni sekretar za notranje zadeve FLRJ) 1956. december 7-én közölte, hogy Jugoszláviában összesen 859 menekült tartózkodik. Ebből 141 a repatriálás, míg 302 fő más országokba való kivándorlás mellett döntött. A repatriáltak első csoportja, összesen 51 fő aznap, vagyis december 7-én Horgosnál tért vissza Magyarországra, míg a második csoport (90 fő) két nappal később, december 9-én Kotoribánál lépte át a jugoszláv–magyar határt.²⁷ A belügyi államtitkár azonban nem említette a maradék 416 menekült sorsát, sem azt az 1.200 főt, akiket a jugoszláv hatóságok december elejéig a határról küldtek vissza. A maradék 416 menekült sorsáról egy héttel később a jugoszláv külügyi államtitkárság képviselője (predstavnik sekretariata za zunanje zadeve) adott felvilágosítást a hazai és külföldi újságírók számára rendezett sajtótájékoztatón. A beszámoló szerint a 416 magyar menekült egyelőre a Jugoszláviában való maradás mellett döntött, viszont a külügyi államtitkárság képviselője azt is kifejtette, hogy a menekültek az elhatározásukat bármikor megmászhatják.²⁸

Ahogy arról már szó volt, 1956 decemberétől a jugoszlávok már nem küldték vissza a magyar menekülteket a határról, hanem – hasonlóan mint Ausztriában – az 1951-es Genfi Menekültkonvencióra hivatkozva adtak menedékjogot a csoporthoz tartozás, a magyar állampolgárság alapján.²⁹ A magyar menekültkérdéssel kapcsolatos jugoszláv álláspont gyökeres változásához több tényező is hozzájárult. Egyrészt az egyre nagyobb számban érkező menekültek, akik 1956 decemberében már viszonylag sokan érkeztek

26 Uo.

27 *Sporočilo sekretariata za notranje zadeve o beguncih z Madžarske*. Slovenski poročevalec, 1956. december 8.

28 *Jugoslavija bo storila vse kar se da za zmanjšanje napetosti na svetu*. Slovenski poročevalec, 1956. december 15.

29 Erről lásd bővebben: CSERESNYÉS FERENC: Das internationale Flüchtlingsrecht und seine Anwendung in Österreich bei den Ungarflüchtlingen vom 1956. 387–410.

Jugoszláviába. Nagy nyomást gyakorolt Jugoszláviára az ENSZ, valamint több külföldi, elsősorban nyugati ország. Amerikai, angol, belga, svéd, svájci diplomaták érdeklődtek a magyar menekültek iránt a jugoszláv szerveknél. James Ridelberger, az USA belgrádi nagykövete november 10-én Koča Popović jugoszláv külügyminiszternél érdeklődött a magyar menekültekről. A külügyminiszter válaszában kifejtette, hogy közel 200 főről van szó, de nem politikai menekültekről, hanem olyan személyekről, akik Jugoszláviában húzták meg magukat, amíg Magyarországon el nem áll a vihar.³⁰ De ha valaki nem kíván visszatérni a hazájába, azt nem fogják erőszakkal kiutasítani. A beszélgetés végén az USA nagykövete – aki Koča Popović elmondása szerint elégedett volt a menekültekkel szembeni jugoszláv állásponttal – megjegyezte, hogy az USA hivatalosan is jóváhagyta Jugoszlávia számára az első 6 millió dollár értékű búzaszállítmányt.³¹ Fontos szerepet játszott a jugoszláv magatartás megváltoztatásában a propaganda, ill. Jugoszlávia imázsának megőrzése, annak megerősítése is. Jugoszlávia bécsi nagykövete 1956. november 19-én sürgős táviratában a következőket írta:

„Úgy véljük, nagy propaganda jelentőséggel bírna számunkra, hogy valamiféle módon bekapcsolódjunk a Nemzetközi Vöröskereszt útján Magyarország megsegítésébe, amelyet itt Bécsben szerveznek. Eme akció nagyon széles méreteket öltött, óriási eszközöket gyűjtöttek össze és sok ország vesz részt benne, amiről nagyon sokat ír a világsajtó. Ily módon valamelyest a rólunk kialakított negatív benyomáson tudnánk módosítani, mivel abban a pillanatban lemondunk minden kezdeményezésről, amikor a magyar kormány kinyilvánította óhaját, hogy a segítségnyújtás Jugoszlávián keresztül történjen. Olga Milošević (a Jugoszláv Vöröskereszt képviselője, a szerző) kamionok és sofőrök biztosításra tett ígéretet, akik az anyagot Bécsből közvetlenül Magyarországra juttatnák el. Úgy vélem, hogy ez a segítségnyújtás igen fontosnak bizonyulna. Azt javaslom, hogy a Külügyminisztérium ebben az ügyben tegyen lépéseket és a segély minél előbb érkezzen meg.”³²

30 Koča Popović nagy valószínűséggel az ÁVH, a magyar kommunista párt és a magyar hadsereg azon tagjaira gondolt, akik 1956. október végén, november elején menekültek Jugoszláviába.

31 FRANKOVICS GYÖRGY: Az 1956-os magyar menekültek jugoszláviai befogadása. 22–23.

32 Uo. 14.

A jugoszláv vezetés elfogadta a kezdeményezést. Mindezek következtében Jugoszlávia 1956. december elejétől megváltoztatta a viszonyát a magyar menekültkérdéshez, és ettől fogva egészen 1957 augusztusáig befogadta a Magyarországról érkező menekülteket és menedéket biztosított számukra.³³

A menekülthullám harmadik szakasza 1956 és 1957 fordulóján kezdődött, amikor is a magyar–osztrák határ őrizetét megerősítették. A szovjet egységek a Kádárhoz hű csapatokkal közösen igyekeztek minél hermetikusabban lezárni a magyar–osztrák határt. Ennek elérése érdekében a többi határról, elsősorban a magyar–jugoszláv határról, átcsoportosították az erőiket a magyar–osztrák határra. Ebből kifolyólag viszont a magyar–jugoszláv határ őrizetlenné vált, illetve csak gyengén őrizték, és 1956. december végétől Jugoszlávia maradt az egyedüli olyan ország, ahol a menekültek menedéket találhattak.³⁴ Erre a tényre utal a jugoszláv Államvédelmi Hatóság³⁵ szlovéniai részlegének beszámolója az 1956-os magyar eseményekről. A beszámolóból kiderül, hogy 1956. november 23-án a magyar–jugoszláv határ magyar/szlovén szakaszán, Tornyiszentmiklós településnél találkoztak a két államvédelmi szolgálat tisztjei. Ez alkalomból a magyar tisztek arra kérték jugoszláv „kollégáikat”, hogy a határszakaszt erősebben védjék és ellenőrizzék, mivel a magyar határőrző egységek a magyar–osztrák határra lettek átirányítva, és emiatt a jugoszláv határszakasz gyakorlatilag őrizetlen.³⁶

A magyar–jugoszláv határt különösen 1957 januárjában és februárjában lépték át nagyszámban a magyar menekültek, és kerestek menedéket a délszláv államban. Mivel a menekültek száma 1956. december végétől, január elejétől drasztikusan megnőtt, a jugoszláv kormány az ENSZ segítségét kérte a magyar menekültkérdés sikeres megoldásához. Itt említésre szorul az a tény, hogy az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) már 1956. november 6-án felkínálta Jugoszláviának a segítséget, de a jugoszlávok a menekültek kis létszáma miatt ezt akkor még elutasították. A következő év elején, 1957. január 8–21. között Amir Goveyda, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának képviselője meglátogatta Jugoszláviát, és ennek során beszélt a jugoszláv vezetőkkel a magyar menekültekről,

33 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 101.

34 Magyarországgal szomszédos többi állam (Csehszlovákia, Románia és Szovjetunió) a menekültek számára nem jöhetett számításba, mivel azok a szovjet blokk részét képezték.

35 A jugoszláv Államvédelmi Hatóság jelentése szlovénul Uprava državne varnosti (UDV), szerb–horvátul Uprava državne bezbednosti (UDB). A köznyelv csak UDBA-nak nevezte az államvédelmi szervezetet.

36 SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1186. Mađžarski dogodki leta 1956. 42.

valamint néhány menekülttábor is meglátogatott. Az ő beszámolója alapján az ENSZ menekültalapjának végrehajtó bizottsága január végén elfogadott egy rezolúciót, mely szerint a magyar menekültek gondozása minden állam feladata, és ezért a költségekben is részt kell venniük. Az ENSZ jugoszláviai szerepvállalásáról a magyar menekültüggyel kapcsolatosan Svetislav Stefanović, a jugoszláv belügyi államtitkár 1957 februárjában a jugoszláv újságíróknak adott interjújában többek között kifejtette:

„Az október 23-i magyarországi eseményeket követően az országunk, amely az ENSZ útmutatásait követte, abban a helyzetben találta magát, hogy a saját területén számos menekültnek kellett menedékjogot nyújtania. A nehézségek, melyek a befogadás, szállás, élelem ellátás stb. során keletkeztek, túlnőtték országunk lehetőségeit. Ezért ezeket az ENSZ keretein belül kell megoldani a jugoszláv hatóságok és az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának közös közreműködésével.”³⁷

A menekültüggyel kapcsolatos jugoszláv álláspont megváltoztatása abban is megnyilvánult, hogy engedélyezték az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának egy ideiglenes iroda megnyitását Belgrádban.³⁸ Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága munkatársainak aktív közreműködése felgyorsította a magyar menekültkérdés megoldását Jugoszláviában.³⁹ Még a nyár folyamán elindultak az első nagyobb menekültcsoportok a befogadó országok felé, 1958. január közepére pedig az utolsó magyar menekült is elhagyta Jugoszláviát. Időközben – ahogy arról már korábban szó volt – Jugoszlávia újra megváltoztatta a magyar menekültekhez való viszonyát. A magyar állammal kötött titkos szerződés alapján 1957 augusztusától már nem fogadta többé a menekülteket, hanem visszaadták őket a magyar szerveknek.⁴⁰

Hegedűs Attila *„Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia”* című munkájában kutatásokra hivatkozva felsorolja a Jugoszláviába való menekülés fő okait: *„Először is a határ jugoszláviai oldalán nagyszámú magyar közösség él, s közülük sokaknak voltak rokonaik a menekülők között. Ők elsősorban Magyarország déli megyeiből (Csongrád,*

37 *Zahtevamo povračilo stroškov.* Slovenski poročevalec, 1957. február 17.

38 Uo.

39 Jugoszlávia és az ENSZ kapcsolatáról lásd még: KECSKÉS D. GUSZTÁV: Pénzgyűjtés és propaganda: Az ENSZ-intézmények információs tevékenysége az 1956-os magyar menekültválság megoldása érdekében. 109–145.

40 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956-57. godine. 101.

Bács-Kiskun, Baranya) indultak útnak ezekre a területekre. Másodszor sokan ezeken a területeken születtek, s a második világháború folyamán különböző okok miatt vagy az anyaországban rekedtek, vagy kivándoroltak, és most gyakorlatilag szülőföldjükre telepedtek vissza. Harmadszor, pedig, s ami a déli határszakaszon át való menekülők számát ugrásszerűen megnövelte, hogy 1957. január végére a magyar hatóságok szovjet katonai segítséggel gyakorlatilag hermetikusan lezárták az Ausztriába vezető menekülési útvonalat.”⁴¹ Hegedűs Attila megállapításai nagy vonalakban érvényesek Szlovéniára, ill. a magyar–jugoszláv határszakasz szlovéniai szakaszát átlépő menekültekre is. A Szlovéniában menedéket talált menekültek túlnyomó többsége a magyar–osztrák határ hermetikus lezárását követően hagyta el déli irányban Magyarországot. A muravidéki visszaemlékezők több esetben is megemlítették, hogy a magyarországi menekültek között szép számmal voltak olyan személyek is, akiket rokoni szálak kötöttek a Muravidékhez, Szlovéniához.⁴²

3.1. Néhány statisztikai adat a magyar menekültekről

A magyar menekültek létszámáról és Jugoszláviába való érkezésük időpontjáról elsősorban a jugoszláv belügyi államtitkárság számolt be. A belügyminisztériumi adatokat a szlovén sajtó (is) átvette és közölte. Az írott sajtóban megjelent adatokból kiderül, hogy 1956. december 1-ig 690 személy menekült Jugoszláviába, de még 1957. január 1-ig is „csak” 1.748 főt számlált a délszláv államban menedéket talált ’56-os menekültek csoportja.⁴³ Ezt követően azonban rohamosan kezdett nőni a magyar menekültek száma Jugoszláviában.

„A magyar menekültek számának hirtelen megnövekedése januárban különösen az ellátás és az elhelyezés terén okoz nehézséget a jugoszláv kormánynak. A menekültek száma ma (1957. január 28-án, K. A.) elérte a 13.065 főt és egyre nagyobb gondot jelent annál is inkább, mivel az utolsó időben a jugoszláv határt naponta körülbelül 500 fő lépi át.” – állt a Slovenski poročevalec című napilap hasábjain.⁴⁴

41 HEGEDŰS ATTILA: Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia. 65.

42 Mélyinterjúk Tomka Györggyel (Lendva), Dragosics (szül. Horvát) Máriával (Felsőlakos) és Varga Oszkárral (Szentlászló).

43 *Zahtevamo povračilo stroškov*. Slovenski poročevalec, 1957. február 17.

44 *Vedno več beguncev*. Slovenski poročevalec, 1957. január 29.

PROBLEM MADŽARSKIH BEGUNCEV

V Jugoslavijo je doslej pribežalo 7958 Madžarov — 3189 beguncev želi oditi v zahodne države — Jugoslovanska vlada bi morala dobiti pomoč za kritje stroškov

Beograd, 20. jan. (Tanjug.) Posebni predstavnik visokega komisarja OZN za begunce Amir Goveyda in zastopnik jugoslovanske vlade so danes izdali sporočilo o misiji g. Goveyda o Jugoslaviji, in sicer:

»Gospod Amir Goveyda, posebni predstavnik visokega komisarja OZN za begunce, je od 2. do 21. januarja 1957 obiskal Jugoslavijo, da bi z zastopniki jugoslovanske vlade razpravjal o madžarskih beguncih, ki se muče v Jugoslaviji. Med svojim

Je zastopnik visokega komisarja OZN seznanil s problemom madžarskih beguncev v Jugoslaviji. Jugoslovanski predstavniki so zlasti poudarili potrebo po nujnih ukrepih urada visokega komisarja za begunce, da bi bilo čimprej urejeno glede njihove končne nastanitve na temelju izražene želje vsakega posameznega begunca. Dalje so povedali, da bi morala jugoslovanska vlada dobiti pomoč za kritje visokih stroškov, ki jih ima za preskrbo beguncev iz Madžarske.

ljen in da so mu jugoslovanske oblasti dale vse možnosti, da je lahko uspešno opravil svoje poslanstvo. Program njegovega bivanja in obisk sprejemališč za madžarske begunce je bil izdelan v skladu z njegovimi željami, da pa mu čas ni dopuščal, da bi obiskal vsa sprejemališča. Ogledal pa si je sprejemališča za madžarske begunce v Srbiji, na Hrvaškem, v Sloveniji. Sam je videl 2800 beguncev.

G. Goveyda je povedal novinarjem, da je do danes do 8. ure

ska vlada do pred nekaj tedni ni navezala stikov z visokim komisarjatom za begunce, je Anton Kacijan izjavil, da je jugoslovanska vlada, dokler je bilo število madžarskih beguncev še majhno, lahko sama skrbelo za njih. V tem smislu je tudi obvestila visokega komisarja za begunce in dejala, da se bo v primeru, da bi se število beguncev zvišalo, obrnila nanj za pomoč, kar je tudi storila.

5. Részlet egy újságcikkből a magyar menekültek kapcsán felmerülő nehézségekről

(Slovenski poročevalec, 1957. január 21.)

Február első felében is naponta még több száz magyar menekült érkezett Jugoszláviába, ezt követően azonban már csökkent a számuk. Az 1957. február 16-án 17.254 főt számláló magyar menekültek csoportja ez év április 4-ig „csak” 18.799 főre gyarapodott. Ennek okát elsősorban abban kell keresni, hogy a magyar hatóságok újra megerősítették a magyar–jugoszláv határszakasz védelmét. A jugoszláv államvédelmi hatóság (UDV) szlovéniai részlegének jelentése szerint a magyar hatóságok:

„1957. február elején a határ védelmét új erővel biztosították (a magyar hatóságok, K. A.). Újratelepítik a határsávot⁴⁵ és a határmenti őrszolgálat mellett mélyégi ellenőrzést is végrehajtanak. Újra elfoglalták a megfigyelő tornyokat. A tapasztalt katonák többségét – határőröket a román határra helyezték át. Az összes tisztet, akik a közelmúltig kapcsolatban voltak a mi határőreinkkel és a civilekkel vagy áthelyezték, vagy leszerelték. Minden menekültre lönek, akik a felszólításra nem állnak meg. Nemrég egy öt fős csoportból csak egynek sikerült a határon átjutnia, de még utána lőttek a mi területünkre. A másik négy személy elesett. Az intézkedések következtében az utolsó napokban napi 8 főre csökkent a menekültek napi átlagszáma, míg korábban naponta átlag 35 menekült érkezett.”⁴⁶

45 A forrás „mehki pas” kifejezést használja.

46 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-22-16, Bilteni UDV za leto 1957. 44.

A magyar csapatok mellett a szovjet katonai egységek is részt vettek a magyar–jugoszláv határőrzés megerősítésében. A jugoszláv állambiztonsági hatóság szlovéniai részlegének beszámolója szerint a szovjet egységek a mélységi ellenőrzésben segítettek.⁴⁷ A felsorolt intézkedések következtében is 1957. áprilisától már csak kis mértékben nőtt a magyarországi menekültek száma Jugoszláviában. A hivatalos jugoszláv adatok szerint végül is 1956-ban és 1957-ben összesen 19.857 személy menekült Magyarországról Jugoszláviába.⁴⁸

2. TÁBLÁZAT: A Jugoszláviában menedéket talált menekültek száma és érkezésének időpontja

Dátum	A menekültek száma
1956. december 1-ig	690
1957. január 1-ig	1.748
1957. január 20-ig	7.958
1957. január 25-ig	11.018
1957. február 1-ig	15.057
1957. február 16-ig	17.254
1957. április 4-ig	18.799
1957. július 1-ig	19.599
1957. december 31-ig	19.857

Forrás: Slovenski poročevalac, 1957. január 27.; 1957. február 3.; 1957. február 17.; 1957. április 7.; Večer, 1957. január 22.; 1957. július 26.; KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 124.

A jugoszláv hatóságok 1957. március 18-án statisztikai összeírást készítettek a menekülttáborokban lévő magyar menekültekről. Az összeírás segítségével viszonylag részletes képet kaphatunk a Jugoszláviába menekült '56-os magyar menekültek demográfiai és társadalmi adatairól. Az összeírt adatok alapján 1957. március 18-ig Magyarországról 18.597 személy érkezett Jugoszláviába. Közülük az összeírás időpontjáig 1.402 személy visszatért a hazájába, míg 402 fő úgy döntött, hogy a délszláv államban marad. 1957. március 18-ig viszonylag kevés, szám szerint 596 magyar menekült távozott egy harmadik országba. Az összeírás napján, 1957. március 18-án a jugoszláv menekülttáborokban összesen 16.214 magyar menekült tartózkodott. Az adatgyűjtés kitért a menekültek nemzetiségi hovatartozására is.

47 Uo. 44.

48 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 124.

Ezek szerint 15.249 fő magyar nemzetiségű volt, 429 fő német, 175 főt zsidóként írtak össze, 139 fő délszláv nemzetiségűnek vallotta magát, 37 főt az egyéb nemzetiségűek csoportjába soroltak be, míg 27 menekült külföldi állampolgár volt.⁴⁹ A jugoszláv hatóságok a menekültek korösszetételét is regisztrálták. Az adatokból kiderül, hogy az országot elsősorban a fiatalok hagyták el. A menekültek valamivel több mint a fele, 56,3%-a a 25 évesnél fiatalabb generációhoz tartozott. A legnépesebb csoportot a 18–25 közötti korosztály képezte, akik a menekültek közel 30%-át tették ki. A 18. életévüket még be nem töltött fiatalok az összes menekült 1/4-ét jelentették, nagyon sokan közülük (1.019 fő), szülők nélkül érkezett Jugoszláviába. A 25 és 35 éves korosztály, hasonlóan a 18. életévüket még be nem töltött korosztályhoz, a menekültek 1/4-ét képezte. Az idősebb korosztályok viszont már egyre kisebb arányban voltak képviselve az '56-os menekültek csoportjában.

3. TÁBLÁZAT: A Jugoszláviában menedéket talált menekültek korösszetétele 1957. március 18-án

Korcsoport	Menekültek száma	%
0–18 év	4.158	25,6%
18–25 év	4.972	30,7%
25–35 év	4.067	25,1%
35–45 év	1.998	12,3%
45–55 év	781	4,8%
55 év felett	238	1,5%
Összesen	16.214	100%

Forrás: KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956-57. godine. 122.

Nagyon érdekes képet mutat a magyar menekültek szakképzettségéről készített kimutatás, melyet szintén 1957. március 18-án készítettek a jugoszláv hatóságok. Az adatokból kiderül, hogy a szakképzettségről nyilatkozó 15.689 menekült közül viszonylag magas volt a kommunista párt által preferált „munkásosztálybeli” személy. Összesen 7.561 menekült tartozott a „munkásosztályba”. Közülük 2.024 fő volt munkás, 4.384 személy szakképzett munkás és 818 fő magasán szakképzett munkás. A bányászok 335 fővel képviselték

49 1957. március 18-án a jugoszláv menekülttáborokban tartózkodó 16.214 magyar menekült közül 158 fő nem nyilatkozott a nemzetiségi hovatartozásáról, ill. nem nyilatkoztak róluk a szülők, amennyiben csecsemők voltak.

magukat a menekültek között.⁵⁰ Viszonylag magas számban voltak a menekültek között még hivatalnokok (1.022 fő), szabadúszók (447 fő), egyetemi végzettségűek (374 fő).⁵¹

4. TÁBLÁZAT: A Jugoszláviában menedéket talált menekültek szakképzettség szerint 1957. március 18-án

Szakképzettség	Menekültek száma
Földműves	824
Bányász	335
Munkás	2.024
Szakképzett munkás	4.384
Magasan szakképzett munkás	818
Pedagógus (tanár, egyetemi professzor, stb.)	155
Gyógyszerész	40
Egyetemi végzettségű szakember	374
Katonai szakértő	26
Hivatalnok	1.022
Újságíró	23
Író	8
Művész (színész, festő)	59
Katona	59
Szabadúszó	447
Tanuló és egyetemi hallgató	2.250
Egyéb	2.841
Ismeretlen	525
Összesen	16.214

Forrás: KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956-57. godine. 123.

Másfél hónappal később, 1957. május 9-i dátummal újabb jelentés készült a magyar menekültekről, mely valójában a márciusi összeírás kiegészítése volt. Az 1957-es márciusi és a májusi adatok között ugyanis nagyobb különbségek nincsenek, kivéve természetesen a menekültek létszámát, amely az elmúlt másfél hónapban néhány száz fővel gyarapodott. Az 1957. május 9-én a Jugoszláviába menekült '56-os magyar menekültekről készült összeírás érdekessége viszont az, hogy a jugoszláv hatóságok az adatokat átadták Magyarországnak.⁵²

50 A bányászok viszonylag magas száma a pécsi és a komlói bányáknak, valamint a zalai kőolajmezőknek a délszláv határhoz való közelségével magyarázható.

51 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956-57. godine. 123.

52 HEGEDŰS ATTILA: Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia. 60.

4. Magyar menekültek Szlovéniában

Magyarország és a Jugoszláv Föderatív Népköztársaság közti határt 1956-ban és 1957-ben a menekültek három népköztársaság határán keresztül léphették át, nevezetesen a Szerb, a Horvát és a Szlovén Népköztársaság határain. A menekültek érkezési irányát többek között a természetes adottságok is meghatározták. Így pl. a Vajdaság területén (Szerb Népköztársaság) a menekültek kevés természetes akadályba (folyó, mocsár) ütköztek, másrészt a közlekedési összeköttetések Magyarország belsejével, elsősorban Budapesttel is ezen a szakaszon voltak a legjobbak. A magyar–jugoszláv határszakasz leghosszabb részét a magyar–horvát szakasz képezi, viszont ezt a szakaszt túlnyomórészt két nagy folyó, a Dráva és a Mura határozzák meg. Egyedül Baranya megye déli részén nem található nagyobb természetes akadály, mely a menekülteket gátolta volna a határátlépésnél. A magyar–szlovén határszakaszon, hasonlóan a magyar–szerb határszakaszhoz, szintén kevés természetes akadály található (kivéve az őrségi részeken az erdők), viszont a három határszakasz közül ez a legrövidebb, másrészt a határ közelében nem található nagyobb település és ezzel egybekötött közlekedési infrastruktúra a hátországgal.

5. TÁBLÁZAT: Magyar menekültek Szlovéniában

Előző lakhely	Érkezés éve Szlovéniába	Menekültek száma
Magyarország	1956-ban	355
Magyarország	1957-ben	1.262
Magyarország összesen	1956-ban és 1957-ben	1.617
Jugoszláv tagköztársaságok	-	730
Szlovéniában születendők	-	14
Összesen	-	2.361

Forrás: SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 130.

Egyelőre nem áll rendelkezésemre pontos információ azt illetően, hány magyar menekült lépte át a magyar–jugoszláv határszakaszt a Szerb és a Horvát Népköztársaság területein. Ennek ellenére nyugodtan elmondható, hogy legnagyobb számban minden valószínűség szerint a Szerb Népköztársaság határán keresztül érkeztek a menekültek Jugoszláviába. Az állítást egyelőre konkrét számokkal nem tudom alátámasztani, viszont a visszaemlékezések, valamint az a tény, hogy a legtöbb menekülttábort és befogadó központot a Vajdaság területén alakították ki a menekültek számára, az állítás mellett szól.

A Szlovéniában menedéket talált magyar menekültekről viszont nagyon precíz és részletes beszámoló készült, melyet a szlovén belügyi államtitkárság (Republiški sekretariat za notranje zadeve) kötelékében működő államvédelmi hatóság szervei (Uprava državne varnosti) készítettek.⁵³

A beszámolóból kiderül, hogy 1956-ban a magyar–jugoszláv határ szlovéniai szakaszát 355 menekült lépte át. Ha ezt a számot összevetjük az egész országra vonatkozó adatokkal, kiderül, hogy a magyar–szlovén határszakaszon keresztül menekülők a Jugoszláviában menedéket talált magyar menekültek 20%-át jelentették. Korábban már említettem, hogy a második szovjet intervencióig (1956. november 4) elsősorban pártfunkcionáriusok és a belügyi alakulatok tagjai menekültek Jugoszláviába. Egy ilyen eset a magyar–

6. Magyar menekültek egy csoportja a borli vár udvarán

(Lenardič Stane, Muzej novejše zgodovine Slovenije)

jugoszláv határszakasz szlovén részén is történt. Október 31-én reggel 3 órakor Pince településnél Szlovéniába menekült néhány tiszt a nagykanizsai határőr-parancsnokságról és az ÁVH kötelékéből, valamint a nagykanizsai és a letenyi Magyar Dolgozók Pártja (MDP) pártbizottság titkárai, összesen 14 fő. Közülük ketten családtagjaikkal együtt menekültek.⁵⁴ A csoport egy „Csepel” márkájú teherautóval és két „Pobeda” személygépkocsival lépte át a határt, melyek közül az egyiket visszaküldték Magyarországra azzal az üzenettel „*hogy ez jó lesz a számukra*” (mármint a forradalmárok számára, a szerző). A jugoszláv hatóságok a csoport tagjait a magyar–jugoszláv határhoz viszonylag közel fekvő Veržej településen helyezték el. Közülük kerültek ki egyébként az első repatriálók, akik 1956. december 9-én

53 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2. Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek.

54 Arhiv Jugoslavije, 507 IX., 75/III-1, 92. 7-10.

tértek vissza Magyarországra.⁵⁵ A Veržej településen elszállásolt csoportra a helyi lakosok is emlékeztek. Elmondásuk szerint a menekültcsoportot tisztek és altisztek alkották, de voltak velük nők és gyerekek is. A menekülésre minden jel szerint hirtelen került sor, mivel a gyerekek és a nők pizsamában érkeztek Veržejbe. Az egyik interjúalany, aki tudott oroszul, többször is beszélt a menekültekkel. Elmondása szerint a tisztek és altisztek kiválóan beszéltek oroszul, amiből arra következtetett, hogy a menekültek ezen csoportja a Szovjetunióban fejezte be a katonai tanulmányait. A helyi interjúalanyok elmondása szerint a jugoszláv hatóságok a menekülteket vendégként fogadták. Az otthonban, ahol elszállásolták őket, napi három alkalommal főztek a számukra, emellett bort, édességet és cigarettát is kaptak, a gyerekek pedig narancsot és csokoládét.⁵⁶

Itt kell megemlíteni, hogy a forradalom első szakaszában nagyon rövid időre kezdtek valamelyest újraéledni a határmenti kapcsolatok az ott élők között. Így pl. a jugoszláv hatóságok október 31-én megengedték egy Kercaszomoron élő magyar állampolgárnak, hogy november 1-én egy domonkosfai⁵⁷ rokona közreműködésével koszorút küldjön az ott eltemetett sógornője sírjára. Ezen felbuzdulva november 4-én mintegy 100 magyarországi civil személy jött a domonkosfai határra, hogy beszéljen a Jugoszláviában (Szlovéniában) élő rokonaival, amit azonban a jugoszláv szervek már nem engedélyeztek.⁵⁸ Hasonló esetre került sor a magyar–jugoszláv határ Tornyiszentmiklós–Pince szakaszán is, ahol a határ két oldalán élő rokonok használták ki a lehetőséget rokonlátogatásra.⁵⁹ Az 1956. október 23-án követő napokban azonban sokkal gyakorlatiasabb okai is voltak a magyarországi „látogatásoknak”: „Az országhatár magyar oldalán fekvő településekről gyakran átjöttek ebben az időben élelemért, üzemanyagért, de fegyverért is.”⁶⁰

Szó volt már arról, hogy Szlovéniában 1956-ban 355 magyar menekült talált menedéket. Köztük volt a már említett, Veržejben elszállásolt ÁVH-s tisztekből és altisztekből álló csoport, de a 355 fő között kell keresnünk a Lenti szomszédságában található

55 SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956. 34, 43–45.

56 KOVÁCS ATTILA, NEČAK DUŠAN, REŽEK MATEJA, BREZIGAR SARA: Madžarska begunska problematika leta 1956 – primer Jugoslavije in Slovenije. 218–219.

57 Domonkosfa (Domanjševci) település Szlovénia északkeleti részén, az Őrség peremén, a magyar határ mentén. A határ magyarországi oldalán található Kercaszomor település.

58 SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956. 11, 55.

59 GÖNCZ LÁSZLÓ: Egy peremvidék hírmondói. 113–121.

60 HEGEDŰS ATTILA: Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia. 55–56.

Zajda katonai laktanya híradós századát is.⁶¹ Az 1956. november 4-i szovjet támadás hírére a zajdai laktanyában pánik tört ki, melynek következtében a legénység elhagyta a laktanyát, s velük tartott néhány tiszt is. A tisztek többsége (mintegy 80 tiszt) azonban a helyszínen, vagyis a laktanyában maradt és itt várta meg a november 7-én megérkező szovjet csapatokat. A laktanyát elhagyó tisztek között volt Turóczi hadnagy is, „...aki híradós századával együtt, mintha csak gyakorlatra menne, gépkocsistul és teljes felszereléssel Jugoszláviába távozott”.⁶² Az esetről a szlovén államvédelmi hatóság (UDV) szervei is röviden beszámoltak. A jelentés szerint a zajdai laktanyából egy katonai század (az UDV jelentésben gyalogos századról írnak) Jugoszláviába távozott.⁶³ A délszláv államba távozó zajdai katonai alakulatról viszont részletes beszámoló olvashatunk Marton Zoltán visszaemlékezéseiben, aki mint a zajdai híradós század rádiós mestere a Jugoszláviába távozott katonák között volt.⁶⁴

„A híradós század és a lövészekből is 7-8 tiszt és a legénység közül is elég sokan 1956. november 4-én teljes felszereléssel katonai járműveken a rédicsi határátkelőhelyeken elhagytuk az országot. Tervünk az volt, hogy valamiképpen nyugatra, Ausztriába kerüljünk, de végül is ez nem sikerült. Erről ugyan előtte tárgyaltunk Rédicson a jugoszláv határőrökkel, de azok azt mondták, nem tudnak most válaszolni, csak délután két órákor. A megérkezett jugoszláv tábornoktól azt a választ kaptuk, hogy beenged bennünket Jugoszláviába. Az első csalódás akkor ért bennünket, amikor egy jugoszláv katonai jármű a magyar kocsisor elé állt, és azt kellett követnünk. Hiába kértük a jugoszlávokat, hogy Ausztria felé szeretnének menni, de erre nem került sor, mert azt

61 Lenti, illetve a szomszédságában található Zajda laktanya viszonylag közel fekszik a magyar-jugoszláv határ szlovén szakaszához.

62 KAPILLER IMRE: Zalai honvédek az 1956-os forradalomban. 47.

63 SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956. 11, 55.

64 Arra nézve nincsenek pontos adataink, hány katona és tiszt, valamint családtag lépte át 1956. november 4-én a magyar-jugoszláv határt Rédicsnél. Egy, a belgrádi levéltárban őrzött összeírás szerint 1956. október 23 és november 5-e között összesen 157 fő menekült Jugoszláviába. Közülük 40 fő november 4-ig, míg a maradék 117 személy november 4-én távozott Jugoszláviába. Az összeírás szerint a 157 fő között 55 katona volt, akik nagy valószínűség szerint mind Zajdáról menekültek el (Arhiv Jugoslavije, 507 IX., 75/III-1, 92. 2.). Egy másik, Budapesten őrzött levéltári forrás szerint viszont 1956. december 9-én Murakeresztúrnál (Kotoriba) a lenti honvédállomás (Zajda, a szerző) 90 embert és hadianyagot vett át a jugoszláv féltől (A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 205.)

mondták, Jugoszlávia semleges ország. Először a Borl nevű várba kerültünk, ahol a fegyvereinket, felszerelést le kellett adni, csak egy rádiót hagytak meg számunkra. Az adó-vevő készülékünk adó részét is elvették. Itt elszállásoltak bennünket, bőséges étkezést kaptunk. Két hét után innen a század egy részét – a két híradós tisztet (Toroczit és Kovalidot) Gerovoba vitték, Rijeka környékén lévő hegyi laktanyába. Ők – tudomásom szerint – kint maradtak, illetve később nyugatra mentek. [...] A legénység zöme – mintegy 90%-a 1956. november végén vagy december elején visszajött Magyarországra. Előtte megkérdezték, ki akar hazajönni, és azokat kb. 15 katonai kocsin Kotorba (Kotoriba, K. A.) szállították, ahol vonatra szálltak.”⁶⁵

Marton Zoltánt a későbbiekben kegyetlenül meghurcolták, három hónapig a zalaegerszegi ÁVH börtönében volt.⁶⁶ Az esetről a hosszúfalusi születésű Kovács (szül. Kovacsics) Anna is beszámolt egy mélyinterjú során.

„1956 novemberében egy szombati napon kb. 15–20 gépkocsit számláló katonai konvoj lépte át Rédicsnél a határt és Hosszúfaluban, a temetőnél megálltak. Édesanyám a frissen sütött kenyeret felszeletelte, valamint tejet is adott a kenyér mellé, amit én kivittem a katonákhoz. Arra is emlékszem, hogy az első kocsiban ült a parancsnok a családjával, feleségével és két kisgyermekével és a gyerekek nagy mohósággal itták a tejet. Más falubeliek is megkínálták a katonákat étellel és itallal.”⁶⁷

Említettem már, hogy a jugoszláv szervek egészen 1956. december elejéig a magyar menekültek túlnyomó többségét visszaküldték Magyarországra. Erre utaló adatokat a szlovén államvédelmi hatóság (UDV) már többször idézett jelentése is tartalmaz. 1956. november 19-én Alsólendván találkoztak az I. és II. határszakasz vegyesbizottságának (jugoszláv és magyar) tagjai.⁶⁸ A találkozóra a Jugoszláviába menekült magyar menekültek illegális visszaküldése végett került sor. A beszámolóból kiderül, hogy csak azon menekültek vissza-

65 MARTON ZOLTÁN: A híradós századdal '56-ban Jugoszláviába mentünk. 195–196.

66 Uo. 196.

67 Mélyinterjú Kovács (szül. Kovacsics) Annával.

68 Nagy valószínűséggel az I. és a II. szektor alatt a magyar–szlovén határszakaszt kell értenünk.

küldéséről tárgyalt a két fél, akik a menekültközpontokban tartózkodtak, és akik aktívan részt vettek a forradalomban és embereket öltek.⁶⁹ A beszélgetés során elhangzott, hogy előző nap (1956. november 18-án) a jugoszláv hatóságok 5 magyar menekültet küldtek vissza Kotornál (Kotoriba, K.A.). A magyar fél a továbbiakban megkérdezte a jugoszlávot, hajlandó-e az I. és a II. szakaszon is visszaküldeni a magyar menekülteket, ahogy azt a másik, kotoribai szakasznál történt. A jugoszláv fél válaszában megjegyezte, hogy van néhány menekült, akikről azt gyanítják, aktívan részt vettek a forradalomban, és hogy „a legszigorúbb konspiráció” feltételének betartásával visszaküldik őket Magyarországra. A beszámoló a továbbiakban kitért arra is, hogyan történne a menekültek „visszaküldése”:

„Ezeket az embereket (menekülteket, K. A.) Alsólendván vennék át és a bizottsággal együtt térnének vissza Magyarországra úgy, hogy erről senki semmit nem tudna”. A későbbiekben jelenteni fogjuk, vannak-e ilyen személyek, ahogy a kiszolgáltatás dátumát is. Írásban jelentkezünk és jelezzük, hogy a részükről incidens történt.”⁷⁰

Arról sajnos már nem szól a beszámoló, hogy az I. és a II. szektorról küldtek-e vissza Magyarországra menekülteket.

Szintén a szlovén állambiztonsági hatóság (UDV) jelentésében vannak arra vonatkozó információk, hogy 1956 decemberétől a jugoszlávok már nem adták ki a magyar menekülteket. 1957. január 23-án Alsólendván újra összeült az I. és a II. határszakasz vegyesbizottsága egy határmenti incidens miatt. A beszélgetés során a magyar fél megjegyezte, hogy 1956. december 1-ig a jugoszlávok visszaküldték az összes menekültet, azt követően pedig egyet sem, és hogy nem értik, miért változott meg a jugoszláv hatóságok álláspontja. A jugoszláv fél válaszában kitért arra, hogy a menekülteket nem küldhetik vissza Magyarországra, mivel teljesítik a politikai menekültekre vonatkozó feltételeket.⁷¹

A magyar menekültkérdésben bekövetkezett jugoszláv álláspontváltozás a szlovén médiában is érzékelhetővé vált. A szlovén újságok ugyanis egészen 1956. december második feléig nagyon szűkszavúan számoltak be a magyar menekültekről. 1956. december 23-án azonban a Slovenski poročevalec napilap egy nagy riportot jelentetett meg a Ptuj

69 Arról azonban már nem szól a beszámoló, hogy ezt hogyan állapították (volna) meg.

70 SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956. 41–42.

71 Uo. 46.

melletti Borl táborban lévő magyar menekültekről.⁷² A riportból kiderült, hogy a borli várban létrehozott táborban azokat a magyar menekülteket helyezték el, akik a magyar–jugoszláv határ szlovén határszakaszát lépték át. A cikk szerint a menekültek túlnyomó többsége Budapestről érkezett, és minden korosztály képviselve volt: a csecsemőktől a 60 évesnél idősebb személyekig. A magyar menekültkérdést az újságíró a különböző korosztályhoz és szakmákhoz tartozó menekültek személyes elbeszélésein keresztül igyekezett bemutatni.⁷³

A következő, 1957-es évben a magyar–jugoszláv határ szlovén szakaszát összesen 1.262 magyar menekült lépte át. A legtöbb menekült, hasonlóan az országos trendekhez, 1957 januárjában és februárjában távozott Jugoszláviába.⁷⁴ Erre a tényre utal egyébként a magyar menekültek számára létrehozott táborok felállításának időpontja is. 1957 januárjában ugyanis Szlovénia területén három új tábort, ill. menekültközpontot alakítottak ki, mivel nagyobb számú menekült érkezett a tagköztársaság területére.⁷⁵

A magyar–jugoszláv határ szlovén szakaszát 1956-ban és 1957-ben összesen 1.617 magyar menekült lépte át. Emellett a jugoszláv hatóságok 730 menekültet, akik Horvátország, ill. Szerbia területén léptek Jugoszlávia területére, szlovén menekülttáborokban szállásoltak el. Az állambiztonsági hatóság (UDV) jelentéséből az is kiderül, hogy a szlovéniai menekülttáborokban, ill. központokban 14 gyerek született, ami utal arra a tényre, hogy a menekültek elsősorban a fiatalok közül kerültek ki. A fenti számok összesítéséből végül is kiderül, hogy 1956-ban és 1957-ben a szlovén menekülttáborokban és központokban (az itt születettekkel együtt) 2.361 magyar menekült fordult meg. A jelentés beszámol két halálesetről is. Az egyik esetben a halál oka agyhártyagyulladás (meningitis) volt, míg a másik esetben szerencsétlenségről írtak.⁷⁶ Több csentei születésű

72 A riport teljes szövege a „Magyar menekültekkel ebédeltem” című írásban olvasható a jelen kötetben.

73 Slovenski poročevalec, 1956. december 23. Egyébként az említett cikk volt az egyedüli szlovén nyelvű írás a magyar menekültekről, amely részletesen beszámolt a menekültkérdésről. A kor meghatározó szlovén napilapjai (Slovenski poročevalec, Večer, Ljudska pravica) által közölt írások a magyar menekültekről (1956 októbere és 1958 februárja között) a jugoszláv hírgyűjtemény (Tanjug), vagy a jugoszláv belügyminisztérium, ill. a külügyminisztérium sajtótájékoztatóin elhangzott nyilatkozatok voltak.

74 Egy összeírás szerint 1957. január 22-től február 22-ig a magyar–jugoszláv határ szlovén szakaszát 736 menekült lépte át (SI AS 1931, RSNZ SRS, A-22-16, Bilteni UDV za leto 1957. 56.)

75 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105.

76 Uo. 104–105.

interjúalanyom megemlített egy szomorú esetet, amely az 1956-os magyar menekültekhez kapcsolódik.⁷⁷ Egy négygyermekes, egyébként csentei gyökerekkel rendelkező család, amely a szomszédos, magyarországi Lovásziban élt, Csente felett, a hegyen akarta átlépni a drótkerítéses határt. A férfi nyakában lévő puska, ill. a puskakakas elakadt a kerítésben, a puska véletlenül elsült, és az egyik gyermeke halálát okozta. A szerencsétlenül járt kislányt a csentei temetőben helyezték örök nyugalomra.⁷⁸ Nagy valószínűség szerint az állambiztonsági hatóság (UDV) jelentésében szereplő haláleset valójában a Csente-hegyen szerencsétlenül járt kislány szomorú sorsát takarja.

5. Menekülttáborok a magyar menekültek számára

A menekültek befogadásával és ellátásával kapcsolatos intézkedéseket a jugoszláv szövetségi belügyi államtitkárság (Zvezni sekretariat za notranje zadeve) foganatosította. A belügyi szervek hatáskörébe tartozott többek között a menekülttáborok helyszínének meghatározása, a táborok vezetése, a menekültek ellátása stb.⁷⁹

A menekültek táborokban való elhelyezése hasonló forgatókönyv alapján zajlott az egész ország területén. Miután a menekült átlépte a határt, először egy átmeneti vagy tranzit táborban (prehodno taborišče oz. prehodna ali sprejemna postaja) helyezték el.⁸⁰ Néhány nap, esetleg hét elteltével az ország belsejében kialakított menekülttáborokban helyezték el őket. Közben a jugoszláv belügyi szervek regisztrálták és alaposan kikérdezték a menekülteket. Egy 18 pontból álló kérdőívet (upitnik) kellett kitölteniük, ujjlenyomatot vettek tőlük, fényképet készítettek róluk.⁸¹ A menekültek elhelyezésénél a jugoszláv hatóságok figyelembe vették a családi állapotot. A családokat általában tengerparti, ill. belföldi szállodákban helyezték el, vagyis jobb minőségű táborokban. Ezzel szemben az egyedülálló menekültek kevésbé „komfortos” táborokban kaptak elhelyezést. A későbbiek során a menekülteket a döntésük alapján emigráló (akik külföldre távoztak), repatriáló

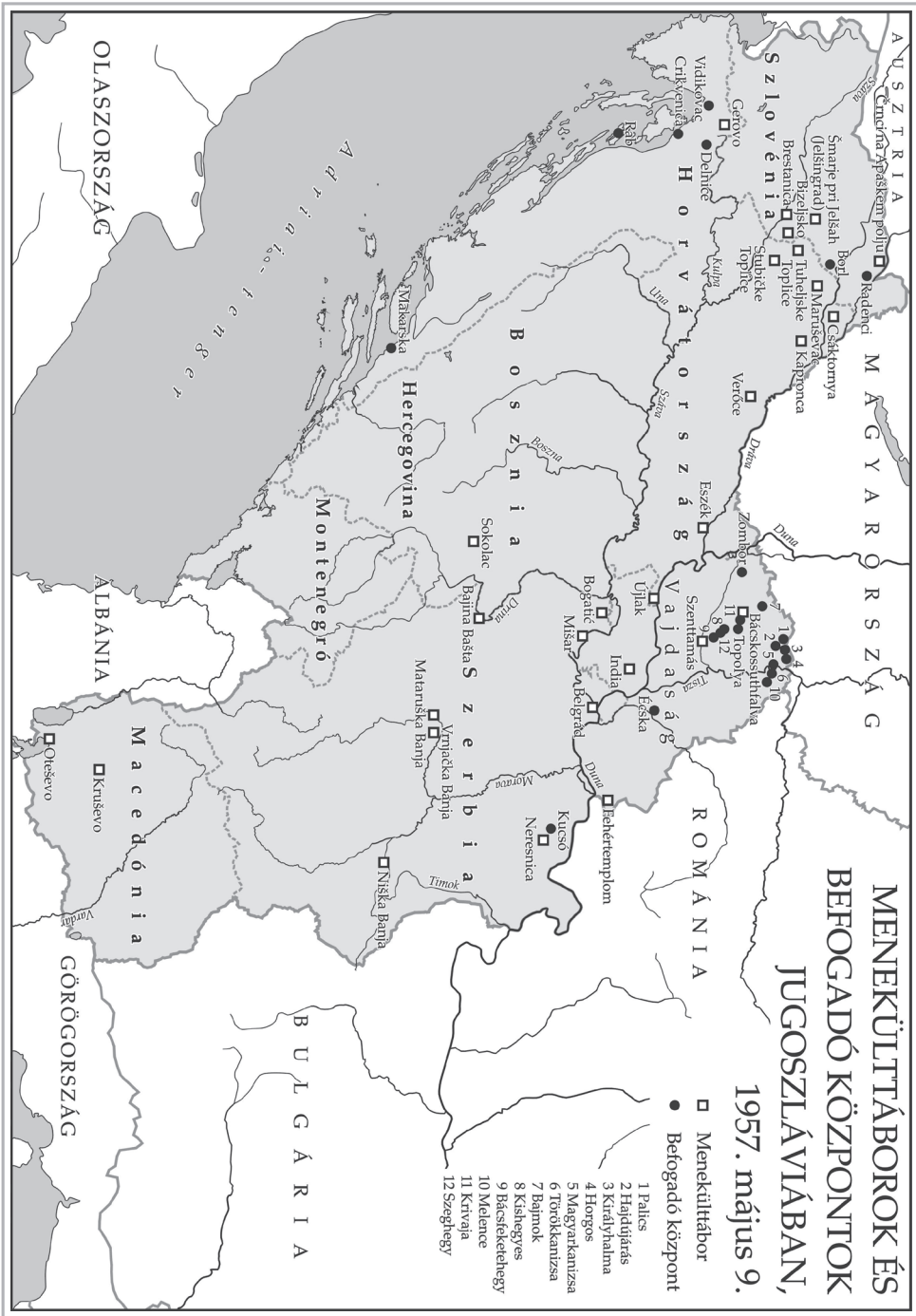
77 Csente település Lendva (Alsólendva) szomszédságában fekszik. A településtől északra elterülő hegyen húzódott a magyar–jugoszláv (ma magyar–szlovén) határszakasz.

78 Mélyinterjúk Dragosics (szül. Horvát) Máriával és Žižek Ludvikkal.

79 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 102.

80 Ilyen átmeneti tábor volt pl. Palicson (Palič – Szerbia) vagy Kaproncán (Koprivnica – Horvátország), Szlovéniában pedig Boriban és Radencin.

81 HEGEDŰS ATTILA: *Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia*. 65–66.

7. Térkép: Menekülttáborok és befogadó központok Jugoszláviában

(akik visszatértek Magyarországra) és integráló táborokba (akik Jugoszláviában való maradás mellett döntöttek) helyezték el.⁸²

A táborok által kínált életfeltételek nagyon eltértek egymástól. Többségük szögesdróttal volt körbekerítve, és a rendőrség állandó felügyelete alatt álltak. Senki sem hagyhatta el, ill. látogathatta meg a tábort és az ott lakókat a belügyi szervek engedélye nélkül. A látogatások is csak az örök jelenlétében történhettek meg. Annak ellenére, hogy a hivatalos szervek állítása szerint az élelmiszeradagok megfelelőek voltak, a menekültek többször éhségre panaszkodtak.⁸³ A tábor-pszichózis megelőzésére és a menekültek szabadidejének hasznos eltöltésére filmvetítéseket és nyelvtanfolyamokat szerveztek, magyar nyelvű rádióműsorokat sugároztak (többek között a Szabad Európa Rádió adásait), járatták az újvidéki Magyar Szó napilapot, illetve a táborlakók számára különböző sportolási lehetőséget biztosítottak. Az igényeknek megfelelően magyar nyelvű katolikus és protestáns istentiszteleteket is tartottak.⁸⁴

Svetislav Stefanović belügyi államtitkár 1957. február 17-én a Tanjug-nak adott interjúban a magyar menekültek kapcsán megemlítette a menekülttáborokat is:

„A menekültek különböző szövetkezeti otthonokban, gazdasági és vendéglátóipari egységekben, fürdőkben és nyaralókban vannak elhelyezve. Az épületek többségét adaptálni kellett és speciális bútorokkal ellátni, valamint teljes mértékben meg kellett szervezni az étkeztetést, az egészségügyi ellátást és egyebet.”⁸⁵ Az államtitkár kitért a menekültek étellel való ellátására is: „A menekültek étellemezése a Vörös Kereszt kalóriatáblázata alapján van megoldva. Korábban, amíg nem volt ennyi menekült, ez a táblázat (kalória mennyiség, a szerző) magasabb volt.”⁸⁶

A táborok némelyikét külföldi újságírók is meglátogatták. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának meghívására 1957. május 28-a és június 3-a között külföldi újságírók egy

82 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 102–103.

83 Uo. 103.

84 MURBER IBOLYA: Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv-magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. 79.

85 *Zahtevamo povračilo stroškov.* Slovenski poročevalec, 1957. február 17.

86 Uo.

csoportja öt menekülttábort járt végig: Fehértemplom (Bela Crkva), Eszék (Osijek), Fiume (Rijeka), Abbázia (Opatija) és Gerovo. Az újságírók benyomása lesújtó volt a táborokról, hiszen több külföldi újságban „menekült- vagy koncentrációs táborok” címmel jelentek meg az írások. Mindezek ellenére az ENSZ jelentése szerint a jugoszláv menekülttáborok megfelelő feltételeket biztosítottak a menekültek számára.⁸⁷ Egyébként az ENSZ-hez hasonlóan a jugoszláv menekülttáborok ellátottságát a magyar hazatérési bizottság, amely a menekülteket igyekezett a visszatérítésre rávenni, szintén jónak minősítette.⁸⁸

A jugoszláv hatóságok 1957 márciusára igyekeztek a táborlakókat foglalkozás szerint csoportosítva elhelyezni. A Mataruška Banja táborban gyűjtötték össze az „értelmiséget”: művészeket, újságírókat, irodalmárokat, közel nyolcszáz főt. Vrnjačka Banja és a hírhedt Gerovo táborokban helyezték el a jobboldali pártokhoz tartozókat (!), a „terroristákat és hangoskodókat”, akik megközelítőleg ezerötszázan voltak. A bánáti Fehértemplom (Bela Crkva) településen viszont a kiskorú gyermekek számára létesítettek tábort, amely az egyik legjobban berendezett tábornak számított. A Jugoszláviában létesített menekülttáborokkal kapcsolatosan a magyar hazatérési bizottság munkatársai arra a megállapításra jutottak, hogy azokban a táborokban, ahol az ellátás és a komfort alacsonyabb szintű volt, ott a hazatérési hajlandóság is nagyobb volt, mint a jól berendezett turistaközpontokban.⁸⁹

A menekülttáborok száma változó volt és összefüggött a menekültek érkezésével, illetve számbeli növekedésével. 1956 novemberében és decemberében csak néhány befogadó központ és tábor működött az ország területén.⁹⁰ 1957 januárjában viszont, amikor ugrásszerűen megnőtt a magyar menekültek száma, újabb menekülttáborokat rendeztek be. Főleg turisztikai objektumokat, szállodákat bocsátottak a menekültek elszállásolására. Egy 1957. március 18-án készült felmérés szerint Jugoszlávia területén 40 menekülttábor, ill. átmeneti vagy tranzit tábor (prehodno taborišče oz. prehodna ali sprejemna postaja) volt. A legtöbb tábor Szerbia területén feküdt, szám szerint 17. Szintén sok tábornak adott otthont Horvátország, elsősorban a Kvarner-öbölben található szállodákat alakították át menekülttáborokká. A Horvát Föderatív Népköztársaság területén az összeírás szerint 15

87 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 103.

88 A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 206.

89 MURBER IBOLYA: Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv–magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. 76–78.

90 1956. december 15-én 7 menekülttábor, ill. befogadó központ működött Jugoszláviában (KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 102).

tábor működött. A legészakiabb népköztársaság területén, Szlovéniában 1957. március derekán 6 táborban voltak elhelyezve a menekültek, míg Macedónia 2 tábornak adott otthont. A legtöbb menekült az említett időpontban a gerovoi (1.735 fő), észéki (1.107 fő), Mataruška Banja (948 fő) és Niška Banja (714 fő) táborokban volt elhelyezve.⁹¹

6. TÁBLÁZAT: Jugoszlávia területén létrehozott menekülttáborok és a menekültek létszáma a táborokban 1957. május 9-én

Sorszám	A menekülttábor helye	Menekültek létszáma
1.	Šmarje pri Jelšah (Szlovénia)	120
2.	Brestanica (Szlovénia)	547
3.	Bizeljsko (Szlovénia)	237
4.	Črnci na Apaškem polju (Szlovénia)	27
5.	Maruševac (Horvátország)	512
6.	Eszék (Horvátország)	1.283
7.	Verőce (Horvátország)	194
8.	Kapronca (Horvátország)	178
9.	Csáktornya (Horvátország)	642
10.	Tuheljske Toplice (Horvátország)	254
11.	Újlak (Horvátország)	618
12.	Stubičke Toplice (Horvátország)	46
13.	Gerovo (Horvátország)	1.598
14.	Mišar (Szerbia)	71
15.	Fehértemplom (Szerbia)	637
16.	Mataruška Banja (Szerbia)	786
17.	Belgrád (Szerbia)	156
18.	Szenttamás (Szerbia)	542
19.	Bácskossuthfalva (Szerbia)	313
20.	Indija (Szerbia)	570
21.	Niška Banja (Szerbia)	559
22.	Bogatić (Szerbia)	215
23.	Vrnjačka Banja (Szerbia)	285
24.	Nerešnica (Szerbia)	304
25.	Bajina Bašta (Szerbia)	679
26.	Oteševo és Carina (Macedónia)	793
27.	Kruševo (Macedónia)	550
28.	Sokolac (Bosznia)	1.616
29.	Összesen	14.316

Forrás: HEGEDŰS ATTILA: Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia. 62–63.

91 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 120.

Két hónappal később, 1957. május 9-én a jugoszláv hatóságok újabb összeírást készítettek a magyar menekültekről. Az adatok alapján Jugoszláviában 1957. május első felében összesen 28 menekülttábor és 24 befogadó központ működött. Vagyis a magyar menekültek összesen 52 helyszínen voltak elhelyezve.

A 28 menekülttáborból 12 feküdt Szerbia (Vajdasággal együtt), 9 Horvátország, 4 Szlovénia, 2 Macedónia, 1 pedig Bosznia területén. A táborokban az összeírás szerint 14.316 menekült volt 1957. május elején. Arról sajnos nincs adat, hogy a befogadó központokban hány menekült tartózkodott az összeírás alkalmával. Egyedül a befogadó központoknak otthont adó települések nevei ismertek. A legtöbb befogadó központ a Vajdaságban működött, ami azzal magyarázható, hogy a legtöbb menekült a magyar–jugoszláv határt itt lépte át. A Vajdaságban (Szerbia) a következő befogadó központok működtek: Palics, Hajdújárás, Királyhalma, Horgos, Magyarkanizsa, Törökkanizsa, Bajmok, Zombor, Kishegyes, Écska, Bácsfeketehegy, Topolya, Melence, Krivaja és Szeghegy. Szerbia Vajdaságon kívüli területein és Szlovéniában 2-2 befogadó központ adott menedéket a menekülteknek 1957 májusában (Kučevo és Kučevski Brod, valamint Borl és Radenci), míg Horvátországban 5 (Rab, Delnice, Vidikovac, Crikvenica és Makarska).⁹²

6. Menekülttáborok és befogadó központok Szlovéniában⁹³

A korábbi fejezetben már szó esett arról, hogy egy 1957. május 9-én végzett felmérés szerint Szlovénia területén 4 menekülttábor és 2 befogadó központ működött a magyar menekültek számára. Egyébként Szlovénia területén a magyar menekültek számára összesen 8 menekülttábor és 2 befogadó központot hoztak létre. Mind a tíz menekülttábor, ill. befogadó központ Szlovénia északkeleti részén helyezkedett el, viszonylag közel a magyar határhoz.⁹⁴

Az első szlovéniai menekülttábor Veržej településén alakították ki, még a forradalom alatt, 1956. november 1-én. Itt szállásolták el a már említett nagykanizsai határőr-parancsnokság tisztjeit, a nagykanizsai és a letenyei Magyar Dolgozók Pártja

92 HEGEDŰS ATTILA: *Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia*. 62–63.

93 A szlovéniai menekülttáborokról és befogadó központokról külön tanulmányban esik szó a kötetben, ezért a jelen alfejezetben csak röviden ismertetem a témát.

94 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105–106.

(MDP) pártbizottságának titkárait családtagjaikkal együtt, akik 1956. október 31-én kora hajnalban lépték át a határt Pince településnél. A menekülttábort kis kapacitása, ill. befogadóképessége, valamint új menekültek érkezése miatt három héttel később bezárták, és a Ptuj közelében található Borl várában létesítettek újat.⁹⁵

7. TÁBLÁZAT: A magyar menekültek számára létesített menekülttáborok és befogadó központok Szlovénia területén, valamint megnyitásuk és bezárásuk időpontja

Település	Megnyílt	Bezárt
Veržej	1956. november 1.	1956. november 20.
Borl	1956. november 20.	1957. április 3.
Radenci	1957. január 14.	1957. április 1.
Štatenberg	1957. január 17.	1957. április 1.
Rogaška Slatina	1957. január 28.	1957. április 18.
Jelšingrad	1957. február 18.	1957. május 17.
Bizeljsko	1957. február 28.	1957. augusztus
Brestanica	1957. március 11.	1957. november 1.
Črnci na Apaškem polju (befogadó központ)	1957. március 30.	1957. július
Muraszombat (befogadó központ)	1957. július	1957. november 1.

Forrás: SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105–106.

A „tömeges” menekülttábor-alapításra azonban majd csak 1957 januárjában került sor Szlovéniában, amikor Magyarországról nagy számban érkeztek menekültek, és a meglévő borli táborban nem tudtak további helyet biztosítani az újonnan érkezők számára. Két hét alatt (1957. január 14. és január 28. között) három új menekülttábort alakítottak ki a hatóságok északkelet Szlovéniában: Radenci, Rogaška Slatina és Štatenberg településeken. A magyar menekülteket az említett településeken lévő szállodákban helyezték el. Az első két település már a Monarchia idejében nevezetes volt gyógyfürdőiről és ásványvizeiről, míg Štatenbergben az ott lévő kastélyt alakították át szállodává. A következő hónapban, február 18-án a hatóságok létrehozták Jelšingrad menekülttábort. A Šmarje pri Jelšah nevű település mellett található Jelšingrad kastélyt a szlovén államvédelmi hatóság jelentése szerint elsősorban az „operatív munkára”, vagyis kémelhárítás és kémkedés

95 Uo. 105.

céljából hozták létre az arra kiválasztott menekültek számára. Jelšingrad mellett a többi menekülttáborban is próbálkoztak „operatív munkával” a jugoszláv államvédelmi hatóság emberei, nem sok sikerrel.⁹⁶

Mivel az 1956 végén és 1957 elején létrehozott szlovéniai menekülttáborok turisztikai létesítményekben voltak kialakítva, a közelgő turisztikai szezon miatt a hatóságok új, nagyobb kapacitású táborokat nyitottak a menekültek számára. 1957. február 28-án lett kialakítva a Bizeljsko menekülttábor, március 11-én a brestanikai menekülttábor, és végül március 30-án a Črnci na Apaškem polju befogadó központ.

A menekülteket idővel áthelyezték az újonnan kialakított táborokba, ezzel párhuzamosan viszont be-

zárták a korábbi menekülttáborokat. A radenci és štatenbergi menekülttáborokat 1957. április 1-én szüntették meg, a borlit április 3-án, a rogaška slatinait április 18-án és végül 1957. május 17-én az „operatív munkára” létrehozott jelšingradi tábort. 1957 júliusában az osztrák határ közelében található Črnci na Apaškem polju befogadó központot zárták be, és helyette Muraszombatban létesítettek új befogadó központot, de már kisebb kapacitással. Mivel 1957 derekától felgyorsult a menekültek harmadik országba távozása (és ennek következtében csökkent a menekültek száma), a hatóságok 1957 augusztusában bezárták a bizeljskoi tábort is. Az utolsó két szlovéniai tábort, a brestanikai menekülttábort, valamint a muraszombati befogadó központot 1957. november 1-én zárták be, a két táborban tartózkodó menekülteket pedig a Fiume melletti Gerovo táborba szállították, ahonnan aztán Nyugatra távoztak.⁹⁷

1500 madžarskih beguncev v Belgijo

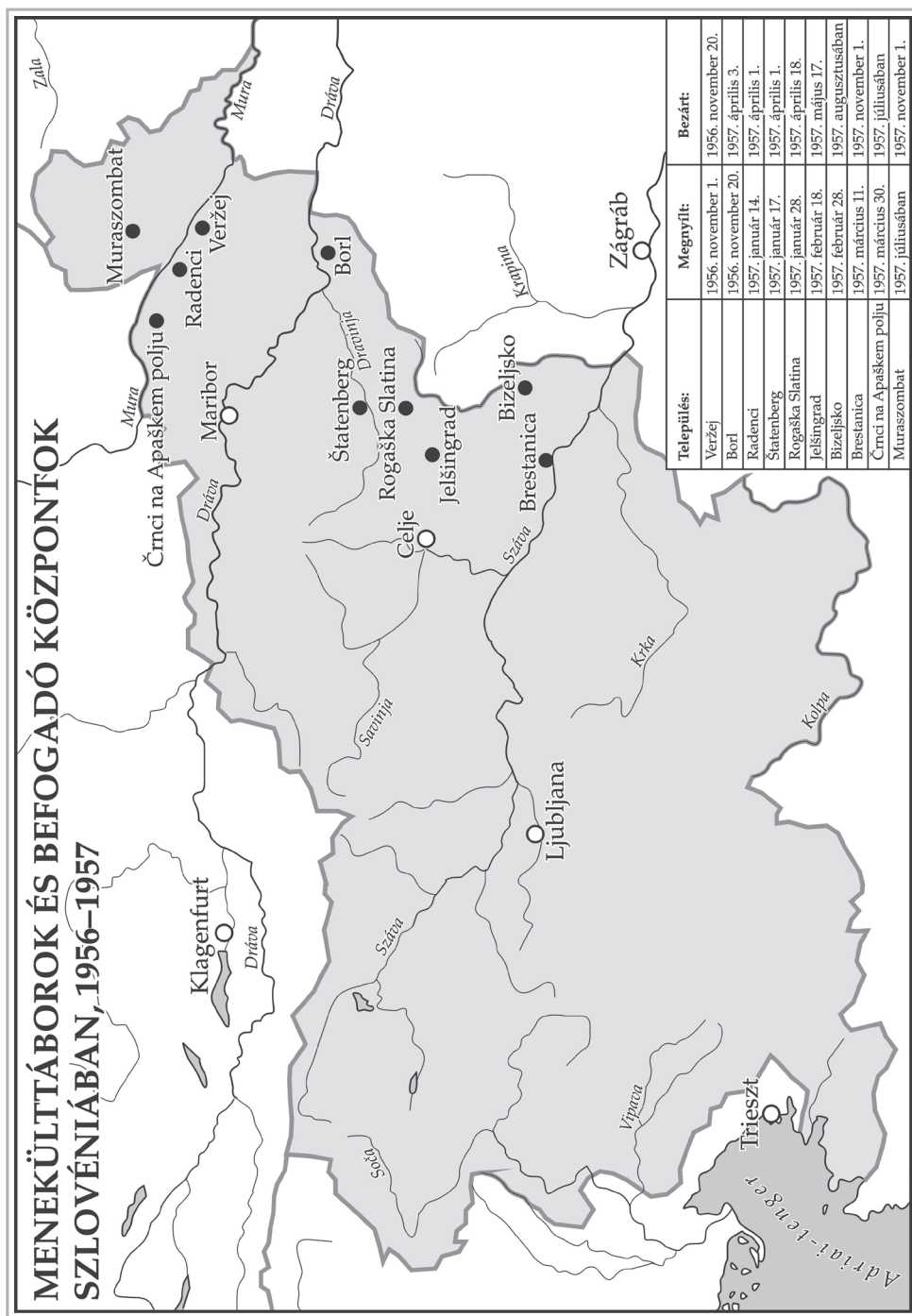
Beograd, 16. aprila. (Tanjug.)
Iz začasnega urada visokega komisarja za begunce se je zvedelo, da bo Belgija sprejela okrog 1500 madžarskih beguncev iz jugoslovanskih sprejemališč. Kanada bo sprejela kakih tisoč. Priprave za odhod beguncev v Belgijo se bodo začele že ta mesec, za odhod v Kanado pa maja.

8. Újsághír a Belgiumba távozó magyar menekültekről

(Slovenski poročevalec, 1957. április 17.)

96 Uo. 105, 107-108, 111-112.

97 Uo. 105.

9. Térkép: Menekülttáborok és befogadó központok Szlovéniában

7. A Jugoszláviába menekült magyar menekültek sorsa

A Jugoszláviába menekült magyar menekültek további sorsa háromféleképpen alakult. A legtöbb menekült, szám szerint 16.374 fő (82,4%) a Nyugatra, ill. egy harmadik országba való távozás mellett döntött. Számukra a jugoszláv állam csak átmeneti, vagyis tranzit állomást jelentett. A menekültek mintegy 15%-a (2.773 fő) visszatért Magyarországra, míg 634 személy a délszláv államban telepedett le. A magyar–jugoszláv határ átlépésekor 76 olyan magyar menekültet is regisztráltak, akiknek később nyoma veszett. Ezen menekültek túlnyomó többsége minden valószínűség szerint a Jugoszláviával szomszédos Ausztriába, kisebb számban Olaszországba szökött, de tudunk néhány esetről, amikor a menekültek visszaszöktek, ill. visszatértek Magyarországra.⁹⁸

8. TÁBLÁZAT: A magyar menekültek sorsa Jugoszláviában

Magyar menekültek sorsa	Menekültek száma	%
Kivándorolt Nyugatra	16.374 fő	82,4
Visszatért Magyarországra	2.773 fő	14,0
Jugoszláviában telepedett le	634 fő	3,2
Eltűnt	76 fő	0,4
Összesen	19.857 fő	100

Forrás: KOVAČEVIĆ KATARINA: *Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine*. 124.

7.1. Magyar menekültek távozása egy harmadik országba

A Jugoszlávián keresztül menekülő magyar menekültek túlnyomó többsége, valamivel több mint a 80% egy harmadik országba vándorolt tovább, elsősorban Nyugat-Európába. Ezen menekültek számára a jugoszláv állam csak ideiglenes állomást vagy tranzit országot jelentett az útjuk során. A menekültek harmadik országba való kivándorlásában nagyon fontos szerepet játszott az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) és egyéb nemzetközi humanitárius szervezetek. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága már 1956 novemberében felajánlotta Jugoszláviának a segítséget, de ezt a jugoszláv vezetés akkor még elutasította. 1956. december végén azonban Jugoszlávia már kérte az UNHCR

98 Uo. 104.

pénzügyi és logisztikai segítségét a menekültügy rendezésében. A következő év elején, 1957 februárjában pedig elkezdte működését az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának ideiglenes irodája Belgrádban Pierre Bremont vezetésével. Ettől kezdve Jugoszlávia az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának közvetítésével tárgyalta a lehetséges befogadó országok képviselőivel a magyar menekültek áttelepítéséről.⁹⁹

A Jugoszláviába került magyar menekültek ellátásában és továbbutaztatásában több nemzetközi segélyszervezet is részt vett: Amerikai Baráti Szolgálat Bizottság (The American Friends Service Committee – AFSC), Amerikai [Zsidó] Egyesített Elosztási Bizottság (The American [Jewish] Joint Distribution Committee – JDC vagy Joint), Nemzetközi Megmentési Bizottság (The International Rescue Committee – IRC), Lutheránus Világszövetség (Lutheran World Federation – LWF), Országos Katolikus Jóléti Konferencia (National Catholic Welfare Conference – NCWC), Egyházak Világtanácsa (World Council of Churches – WCC). Különösen a kivándorlás anyagi hátterének biztosításában játszott fontos szerepet az ICEM (Intergovernmental Comitee for European Migration – Európai Migráció Kormányközi Bizottsága), amely 13.000 magyar menekült kivándorlását finanszírozta.¹⁰⁰ 1957 áprilisától az ICEM 10 munkatársa segítette az UNHCR belgrádi irodájának munkáját, ami a magyar menekültek kivándorlásának új lendületet adott. Az ICEM-ben lévő országos delegációk közül a kanadai és a svájci képviselők saját kormányaik nevében ígéretet tettek bizonyos számú menekült befogadására, míg a svéd, norvég és ausztrál delegációk jelezték, hogy országaik már dolgoznak a magyar menekültek kivándoroltatásán.¹⁰¹ Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága, valamint más nemzetközi szervezetek munkájának köszönhetően 1957 májusától már folyamatossá vált a magyar menekültek harmadik országba való távozása.¹⁰²

1957 tavaszának végén felvetődött annak lehetősége, hogy Ausztria átvegyen 5.000 magyar menekültet Jugoszláviától. Addigra ugyanis az osztrákoknál menedéket talált magyar menekültek nagyobb hányada továbbvándorolt egy harmadik országba, és a menekültek számára berendezett táborok kapacitásának java része kihasználatlan volt.

99 Hegedűs Attila: *Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia*. 52–55.

100 MURBER IBOLYA: *Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv-magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés*. 78.

101 KOVAČEVIĆ KATARINA: *Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine*. 113–114.

102 Ez a folyamat a jugoszláv, ill. szlovén sajtóban is jól nyomon követhető, hiszen alig múlt el olyan hét 1957 nyarán és 1957 második felében, amikor ne számoltak volna be magyar menekültek Nyugatra, ill. egy harmadik országba való távozásáról.

A tárgyalások elindultak, de 1957. május derekára kiderült, hogy az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága közvetlenül Jugoszláviából szállítja tovább a magyar menekülteket.¹⁰³

9. TÁBLÁZAT: Magyar menekültek Jugoszláviában 1957. július 1-i adatok alapján

1957. július 1-i állapot	Szám
1957. július 1-ig Jugoszláviába menekült	19.559
Visszatért Magyarországra	2.521
Kivándorolt egy harmadik országba	7.832
Letelepedett Jugoszláviában	575
A táborokban maradt menekültek (1957. július 1)	8.631

Forrás: Večer, 1957. július 25.

10. Magyar menekültek által 1957-ben alapított Fort Williami Hungária focicsapat Kanadában
(Tantalics Béla: Az 1956-os forradalom Lenti térségében)

103 MURBER IBOLYA: Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv–magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. 76–78.

10. TÁBLÁZAT: Európai országok, amelyek magyar menekülteket fogadtak be Jugoszláviából és a menekültek száma.

Ország	Menekültek száma
Ausztria	381
Belgium	2.376
Dánia	212
Finnország	1
Franciaország	2.455
Görögország	1
Hollandia	80
Nagy Britannia	287
Német Szövetségi Köztársaság	1.131
Norvégia	344
Olaszország	170
Svédország	1.295
Svájc	744
Összesen	9.477

Forrás: KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956-57. godine. 124.

Mindezek ellenére 1957 nyarán még mindig nagy számban maradtak magyar menekültek Jugoszláviában, ami nehézségeket okozott a jugoszláv államnak, és aminek a világ közvéleménye előtt is hangot adtak. Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának 1957. júliusi plenáris ülésén Genfben a jugoszláv küldött a Jugoszláviában tartózkodó magyar menekültekről számolt be:

„... Jugoszlávia a magyar menekültek kapcsán teljesítette a kötelezettségeit és most a többi ország kötelessége, hogy eleget tegyen a ENSZ Közgyűlés felhívásának ebben a kérdésben. {...} A jugoszláv küldött a továbbiakban még kifejtette, hogy a menekültügyi főbiztos az utolsó évben jelentősen növelte tevékenységét és nagyon törekszik a magyar menekültkérdést rendezni. {...} Vukmanović (jugoszláv küldött, a szerző) elmondta, hogy a magyar menekültkérdés rendezése nagyon fontos Jugoszlávia számára. A problémát tovább nehezíti, hogy egyes országok nem akarják befogadni azokat a menekülteket, akik náluk szeretnének megtelepedni. {...} Végezetül a jugoszláv küldött ki-

fejezte elégedettségét a jugoszláv állam és Lind ENSZ Menekültügyi Főbiztos eddigi közreműködése kapcsán. Ez utóbbi felkérte az ENSZ tagállamokat, hogy tegyék lehetővé a magyar menekültek letelepedését, hogy ezáltal ez év végéig a kérdést rendezni tudják”.¹⁰⁴

11. TÁBLÁZAT: Tengerentúli országok, amelyek magyar menekülteket fogadtak be és a menekültek száma

Ország	Menekültek száma
Argentína	15
Ausztrália	1.500
Brazília	568
Kanada	1.765
Kuba	6
Chile	5
Irak	1
Izrael	167
Új-Zéland	70
Dél-Afrika	6
Törökország	2
Uruguay	3
USA	2.509
Többi latin amerikai ország	280
Összesen	6.897

Forrás: KOVAČEVIĆ KATARINA: *Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956-57. godine.* 124.

Ez év második felében további országok ajánlkoztak fel a magyar menekültek befogadására, ill. egyes országok, melyek már fogadtak be menekülteket, növelték a letelepedési kvótát. Ennek is köszönhetően 1958. január közepére az utolsó 97, Svájcba és Belgiumba távozni akaró magyar menekült is elhagyta Jugoszláviát.¹⁰⁵ Ezzel párhuzamosan az ENSZ

104 *Kam z vsemi begunci.* Ljudska pravica, 1957. július 25.

105 MURBER IBOLYA: Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv-magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. 76–78.

Menekültügyi Főbiztoságának belgrádi ideiglenes irodája bezárt, 1958. februárban pedig a hivatal vezetője, Pierre Bremont is elhagyta az országot.

A Jugoszláviában menedéket talált magyar menekültek közel fele, szám szerint 9.477 személy európai országba vándorolt tovább, míg a tengerentúlon a menekültek valamivel több mint az 1/3-a talált új otthonra.

7.2. A magyar menekültek repatriálása

A magyar és jugoszláv kormányok közötti együttműködés a menekültek kérdésében viszonylag korán, rögtön a forradalom leverését követően kezdetét vette. Dalibor Soldatić budapesti jugoszláv nagykövet 1956. november 10-én Belgrádból azt az utasítást kapta, hogy a jugoszláv kormány nevében vegye fel a kapcsolatot a Kádár-kormánnyal a Nagy-ügy, a jugoszláv gazdasági segély, valamint a magyar menekültek kérdéskörében. A menekültekkel kapcsolatosan az utasítás kifejtette:

„Újra fel kell vetni a menekültekkel foglalkozó vegyesbizottság kérdését és konkrétan megbeszélni a bizottság összetételét és az érkezésének időpontját. Úgy gondoljuk, hogy ezen személyek átvétele nagyon hasznos lesz a számukra, mert köztük van 50 párttag, 15 tiszt, 70 katona és kb. 20 ÁVH tag. Emellett van némi fegyver és jármű.”¹⁰⁶

Ezzel kezdetét vették a magyar–jugoszláv menekültügyi tárgyalások, melyek csaknem egy esztendeig, 1957 szeptemberéig több szakaszban zajlottak.¹⁰⁷ Már 1956. november 22-én összeült Zágrábban a magyar–jugoszláv vegyes bizottság. A sikerrel záruló tárgyalások jegyzőkönyvét 1956. november 29-én írták alá Belgrádban. A megállapodás rögzítette a harmadik országba utazni vágyók szándékát, valamint a hazatérni kívánó, elsősorban az ÁVH-s és katonai személyek sorsát.¹⁰⁸ Az első repatriálásokra 1956. december 7-én a Horgos-Röske, valamint december 9-én a Kotoriba-Murakeresztúr határállomásokon

106 Arhiv Jugoslavije, 507, IX, 75/1-37. 13.

107 A. SAJTI ENIKÓ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 203–204.

108 A hazatérni nem kívánó menekültekről egy 276 tételes listát a jugoszlávok 1956 decemberében átadtak Magyarországnak. Erről bővebben: A. SAJTI ENIKÓ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 205.

került sor, és ennek során 141 menekült tért vissza Magyarországra. Az említett novemberi szerződés alapján zajlottak a későbbi repatriálások is.¹⁰⁹

A következő év januárjában a magyar külügyminiszter hazatelepítési bizottságot nevezett ki, amely 1957. január elején kezdte el munkáját és március 31-én, az első amnesztia-rendelet lejártával fejezte be.¹¹⁰ A bizottság 1957. február 1-én találkozott a jugoszláv féllel. A találkozón megegyezés született arról, hogy az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának munkatársai is részt vesznek a magyar delegáció munkájának megfigyelésében és fordítva.¹¹¹ Emellett tárgyaltak még a menekültek körében kifejtett propagandáról a Magyarországra való visszatérés érdekében, és a magyar fél engedélyt kapott arra, hogy filmeket vetítsenek és magyar sajtóanyagot terjesszenek a menekültek között.¹¹² A hazatérni kívánó menekültek számára a magyar határ közelében található eszéki és a szenttamási menekülttáborokat jelölték ki. Egyébként 1957. február közepéig összesen 976 menekült tért vissza Magyarországra. Annak ellenére, hogy a repatriáláson dolgozó magyar bizottság több nehézségbe is ütközött,¹¹³ 1957. február és április eleje között további 1.131 személy döntött a hazatérés mellett.¹¹⁴

Időközben az ENSZ és más segélyszervezetek, valamint a különböző nyugati országok delegációi felgyorsították a magyar menekültek kivándoroltatását. Mindez közrejátszott abban, hogy az 1957 augusztusában újból Jugoszláviába érkező magyar repatriálási bizottság nagyon csekély eredményt tudott felmutatni a menekültek visszatérítésében. Annak ellenére, hogy Magyarország és Jugoszlávia a menekültkérdésben viszonylag jól együttműködtek, a közöttük lévő bizalmatlanság tapintható volt. A magyarok időnként menekülteknek álcázott „kémeket” küldtek a menekülttáborok feltérképezésére, akiket a jugoszláv hatóságok rendszerint lefűleltek és titokban visszaszolgáltattak a magyar

109 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 105–106.; A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 205–206.

110 A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 208.

111 Ahogy arról már korábban szó volt, az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága 1957 elején kezdte el működését Jugoszláviában.

112 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 106–107.

113 A magyar bizottság néhány munkatársában a menekültek az ÁVH tagjait ismerték fel, valamint közismert tény volt, hogy az első visszatérő, ill. repatriáló menekülteket durva fogadtatásban részesítették a magyar hatóságok. Nagy Imre elbrablása is ismert volt a menekültek előtt, ami további nehézségeket jelentett a magyar hazatelepítési bizottság számára. Erről bővebben: KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956-57. Godine. 108.; A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 210–211.

114 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 107–108.

félnek.¹¹⁵ A magyar repatriálási bizottságok jelentéséből kiderül, hogy miért nem jártak nagyobb sikerrel a munkájuk során, illetve bepillantást kapunk ennek vélt és valós okaiba:

„A menekültek és a hazatérni nem kívánók között akadnak reakciós és fasiszta beállítottságú egyének, kalandvágyók. Többen ezt az alkalmat ragadták meg, hogy külföldre kerüljenek. Néhányan jugoszláv rokonaiknál akarnak maradni. Jórészüik azonban munkás, illetve diák, túlnyomóan fiatalok. Sokan közülük, mint nemzetőrök is részt vettek a forradalmi eseményekben és ezért félnek a felelősségre vonástól. [...] A legfőbb indok, amiért Magyarországra nem kívánnak hazatérni az, hogy nem bíznak az ismertetett bizonyítékokban, félnek attól, hogy deportálni fogják őket a Szovjetunióba. Ettől egyébként a hazatérő személyek nagy része is tart. Nagy izgalmat okozott közöttük a Nagy Imre-ügy, ami sok hazatérő szándékú személyt meggondolásra késztetett, mert megerősítette a deportálástól való félelmüket. Nem bíznak abban, hogy elkerülik a felelősségre vonást.

Begunci iz Madžarske

Beograd, 7. dec. (Tanjug). Državni sekretariat za notranje zadeve je danes objavil:

»Po načelih OZN o svobodni opredelitvi beguncev glede njihove prihodnosti ter na podlagi sporazuma med vladama FLRJ in LR Madžarsko je bila dogovorjena, da se od skupno 417 beguncev, ki so bili v FLRJ v času, ko je bil sporazum podpisan, repatriira 141 ljudi, ki so se za to prostovoljno odločili ter izrazili željo, da bi se vrnili na Madžarsko, v roku do 9. decembra 1956.

Dne 7. decembra 1956 je bila repatriirana prva skupina 51 ljudi na obmejnem prehodu Horgos, medtem ko bo druga skupina 90 ljudi repatriirana 9. t. m. na obmejnem prehodu Kotoribi.

Hkrati bodo vrnjene tudi premičnine, ki so jih prinesli begunci s seboj v Jugoslavijo in so last LR Madžarske.

Medtem je prebегnilo iz LR Madžarske v Jugoslavijo še 442 ljudi, tako da znaša skupno število beguncev do začetka repatriacije 859.

Razen 141 ljudi, ki so se izrekli za vrnitev v LR Madžarsko, sta 302 človeka izrekla željo, da bi odšla v druge dežele, o čemer bodo vlade teh dežel obveščene.

11. Újsághír az első hazatérő magyar menekültekről

(Ljudska pravica, 1956. december 8.)

A közfelfogás a menekültek között az, hogy Magyarországon a forradalmat leverték, az ország szovjet megszállás alatt van, a Kádár-kormány a nép akaratával szemben tevékenykedik és nem nevezhető független kormánynak. A visszatérni nem kívánó személyek egy része kijelentette, hogy később, amikor úgy látják, hogy személyüket bántódás nem fogja érni, haza kívánnak térni.¹¹⁶

A magyar–jugoszláv tárgyalások során külön tényezőként merült fel az egyedülálló, Magyarországot szülők nélkül elhagyó, 18. életévüket be nem töltött fiatalok kérdése. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága már 1956 végén ajánlást készített arra nézve, hogyan járjanak el a hatóságok az egyedülálló és fiatalkorú magyar menekültekkel úgy Ausztriában, mint Jugoszláviában. A jugoszláv hatóságok az ENSZ említett ajánlását is figyelembe véve a fiatalkorú magyar menekültek ügyét a Jugoszláv Vöröskereszt hatáskörébe helyezték. A 14. életévüket be nem töltött kiskorúakról a Jugoszláv Vöröskereszt névjegyzéket állított össze és azt a Nemzetközi Vöröskereszten keresztül eljuttatta a Magyar Vöröskereszthez. A Magyar Vöröskereszt értesítette a Magyarországon maradt szülőket, hogy gyermekük hazatérését írásban kérvényezzék a Jugoszláv Vöröskeresztnél. Ezt követően egy jugoszláv testület hozott döntést a kiskorúak sorsáról. Általában a szülők írásbeli kérésére a kiskorú menekültek minden további bürokrácia nélkül átadásra kerültek. A 14–18 éves, egyedülálló fiatalkorúak jugoszláv álláspont szerint maguk dönthettek arról, hogy haza kívánnak-e térni. Eme korosztály kapcsán a szülők csak értesítve voltak, a meghatározó a fiatalkorú nyilatkozata volt. A Jugoszláv Vöröskereszt 60 napos határidőt szabott, ami alatt a szülők benyújthatták írásbeli kérelmüket gyermekeik hazatérése érdekében. Ha a szülők ezt nem tették meg, vagy azért, mert ők is külföldön voltak, vagy, mert biztosítottnak látták gyermekük jövőjét Magyarország határain kívül, akkor a jugoszláv gyámhatóság engedélyezte a harmadik országba történő továbbvándorlást. A magyar fél hivatalos álláspontja szerint a fiatalkorú menekülteket egytől egyig vissza kellett volna adniuk a jugoszláv hatóságoknak, mivel a magyar jogszabályok szerint kiskorúak nem tartoztak a politikai üldözöttek körébe. A jugoszláv hatóságok a magyar állásponttal szemben viszont kitartottak amellett, hogy mivel a fiatalkorú menekültek Jugoszlávia területén tartózkodnak, a jugoszláv törvények vonatkoznak rájuk.¹¹⁷

116 MURBER IBOLYA: Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv-magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. 77.

117 Uo. 79–80.

A fiatalokú magyar menekültek számára a jugoszlávok hatóságok 1957 tavaszán a bánáti Fehértemplomban a Jugoszláv Vöröskereszt fennhatósága alatt külön tábort rendeztek be, ahol 1.545 kiskorú menekültet gyűjtöttek össze a különböző menekülttáborokból. A fiatalokú menekülteket a különböző segélyszervezetek is felkarolták: a Finn Vöröskereszt öt, előre gyártott elemekből összeállítható épületet adományozott a tábor számára, amelyekben betegszobát, társalgót, műhelyt és raktárt rendeztek be, míg Svédország a kiskorú menekültek részére, saját költségen, üdülőt alakított ki a dalmáciai Makarska tengerparti településen.¹¹⁸

A hivatalos jugoszláv adatok szerint a délszláv államban menedéket talált kb. 20.000 magyar menekült mintegy 15%-a, 2.773 fő tért vissza Magyarországra, köztük 835 kiskorú menekült is.

7.3 Jugoszláviában maradás - integrálódás

A magyar menekültek harmadik csoportját azok a menekültek képezték, akik a délszláv államban való maradás mellett döntöttek, vagyis integrálódtak a jugoszláv gazdasági-társadalmi életbe. Egyelőre róluk áll a rendelkezésünkre a legkevesebb adat. Egyes források és visszaemlékezések alapján arra lehet következtetni, hogy a jugoszláv államban letelepedett menekültek egy része valamilyen formában kötődött a Jugoszláviában élő magyar kisebbséghez, illetve a délszláv népekhez, sokakat közülük rokoni szálak is fűzték a délszláv térséghez.¹¹⁹ Ahogy a nyugati államok, amelyek igyekeztek a minél képzetesebb magyar menekülteket kiválogatni, úgy a jugoszláv állam is törekedett a szakképzett magyar menekülteket maradásra, letelepedésre bírni. Ennek érdekében 1957 tavaszán foglalkozás szerint igyekeztek elhelyezni a menekülteket különböző táborokba. A szerbiai Mataruška Banja nevű fürdővárosban az értelmiségieket vitték, mérnököket, művészeket, irodalmárokat, közel 800 főt. Szabad mozgást biztosítottak a számukra, nyugati újságokkal, folyóiratokkal látták el őket. Az itt lévők közül főként a műszaki végzettségüket igyekeztek konkrét állásajánlatokkal maradásra bírni.¹²⁰ Egyelőre nincsenek adataink

118 Uo. 79–80.

119 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 112.

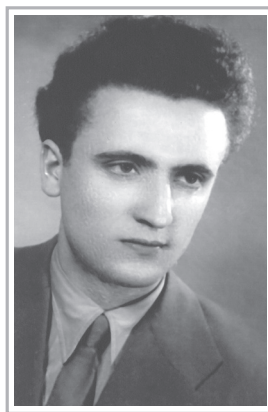
120 MURBER IBOLYA: Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv–magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. 78.; A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 207.

arra nézve, milyen sikerrel járt a jugoszlávok ez irányú tevékenykedése. Arról azonban hivatalos adatok vannak, hogy összesen 634 magyar menekült döntött a Jugoszláviában való letelepedés mellett.

8. Szlovéniai táborokban elhelyezett magyar menekültek sorsa

A Szlovén Népköztársaság területén kialakított 8 menekülttáborban és 2 befogadó központban összesen 2.361 magyar menekült fordult meg. A Szlovéniában menedéket talált menekültek további sorsa hasonlóan alakult, mint a többi népköztársaságban elhelyezett menekülteké. Túlnyomó többségük számára Szlovénia (ahogy Jugoszlávia is) csak átmeneti megállót jelentett egy harmadik országba való távozás során.

A 2.361 magyar menekült közül 499 személy közvetlenül Szlovéniából távozott Nyugatra, legtöbben Svájcba (355 fő). A svájci kormány a Rogaska Slatina és Brestanica menekülttáborokba egy bizottságot is küldött azzal a feladattal, hogy segítse a Svájcba kivándorolni óhajtó menekülteket.¹²¹ A magyar–szlovén határ közelében fekvő Lentiből 40 menekült volt Brestanicában, akik szoros kapcsolatban voltak egymással, és elhatározták, hogy együtt távoznak egy harmadik országba. Süket Győző, '56-os menekült erre így emlékezett:

12. A szlovéniai menekülttáborokat megjárt menekült, dr. Dobszay János lenti ügyész

(Tantalics Béla:
Az 1956-os forradalom
Lenti térségében)

„Közben egy küldöttség érkezett Brestanicába, Svájcból, s megbeszéltük (a 40 Lenti-i menekült, a szerző), hogy nem várunk tovább és jelentkezünk a küldöttségnél.¹²² A svájciak csak 500 menekültnek voltak hajlandók menedéket adni, de csak segédmunkásokra volt szükségük. Mindnyájunkat külön hívtak be felvételle, én is bekerültem a küldöttség elé. A küldöttség vezetője tolmácson keresztül tette fel a kérdéseit. Foglalkozásom szerint értelmiségi

121 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 109.

122 A Lentiből menekült 40 fős csoport elsődleges terve az volt, hogy Franciaországba távoznak Szlovéniából, ill. Jugoszláviából.

dolgozónak minősített és közölte velem, hogy nem tud felvenni. Egy kissé meglepődtem, de nem vesztettem el lélekjelenetemet és megkértem a tolmácsot, közölje a küldöttség vezetőjével, hogy nem azért hagytam el a hazámat, hogy az ő két szemét láthassam, hanem azért, hogy az életemet megmentsem. Én hajlandó vagyok aláírni, hogy 6 hónapon belül visszaküldhetnek Jugoszláviába, ha nem fogadok el segédmunkás állást. A tolmács meghallgatása után igent mondott. Nagy volt az öröm. Közülüink még dr. Dobszay János barátunk felvételét nem fogadták el, mi azonban bejelentettük, hogy amennyiben dr. Dobszay János barátunk felvételét elutasítják, mi sem megyünk Svájcba. Ezek után igent mondtak dr. Dobszay barátunk felvételére.”¹²³

12. TÁBLÁZAT: A szlovéniai menekülttáborokban megfordult magyar menekültek sorsa

	Menekültek száma	%
Szlovéniából közvetlenül egy harmadik országba távozott	499	21,1
Más népköztársaságokban lévő táborokba áthelyezve és onnét egy harmadik országba vagy Magyarországra távozott	1.740	73,7
A táborokból elmenekült	29	1,2
Visszatért Magyarországra	64	2,7
- közülük erőszakkal visszaküldve	9	
Jugoszláviában maradt	27	1,1
Szlovéniában meghalt	2	0,2
Összesen	2.361	100

Forrás: SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 113.

A szlovén menekülttáborokból és befogadó központokból még viszonylag sokan távoztak Ausztriába (50 fő) és Belgiumba (40 fő). A többi országba (Franciaország, Izrael, Dánia, Német Szövetségi Köztársaság, Olaszország, Ausztrália stb.) viszont már kevesebb mint 10 fő távozott.

A svájci delegáció mellett a szlovéniai menekülttáborokat és befogadó központokat az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának munkatársai is többször meglátogatták, és segédkeztek a menekültkérdés megoldásában. Az államvédelmi hatóság már többször

123 SÜKET Győző: Zajdai ezredparancsnok leveltem '56-ban. 223.

idézett beszámolója szerint a jugoszlávok a szlovéniai táborokban lévő magyar menekültek többségét (1.740 főt), akik egy harmadik országba szándékoztak távozni vagy vissza akartak térni Magyarországra, más köztársaságok területén található táborokba helyezte át, és onnét szervezték a továbbutaztatásukat. Sajnos, a forrás nem részletezi, hogy az 1.740 menekült közül hányan tértek vissza Magyarországra és hányan vándoroltak tovább egy harmadik országba.¹²⁴

13. TÁBLÁZAT: A Szlovéniából közvetlenül egy harmadik országba távozó menekültek száma és az általuk kiválasztott célországok

Ország	Menekültek száma
Svájc	355
Ausztria	50
Belgium	40
Franciaország	9
Dánia	8
Izrael	8
Német Szövetségi Köztársaság	7
Olaszország	7
Ausztrália	7
Nagy Britannia	4
Luxemburg	2
Hollandia	1
Összesen	499

Forrás: SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 104.

A szlovén államvédelmi hatóság beszámolója szerint a szlovén menekülttáborokból és befogadó központokból 29 menekült megszökött. Közülük 26-an Ausztriába menekültek tovább, míg egy nő két gyermekével visszatért Magyarországra.¹²⁵

A Szlovéniában elhelyezett magyar menekültek közül közvetlenül 64-en tértek vissza Magyarországra, közülük 9 személyt erőszakkal toloncoltak vissza. A jelentés arról ugyan nem számol be, hogy az erőszakkal visszatoloncolt menekülteket mikor és miért

124 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 104–105, 113.

125 Uo. 104.

küldték vissza Magyarországra. Ennek ellenére nagy valószínűséggel állítható, hogy a szlovén–magyar határon erőszakkal visszatoloncolt 9 menekültet 1956 novemberében küldték vissza Magyarországra.¹²⁶

Ahogy arról már szó volt, a magyar menekültek Magyarországra való visszatérését a magyar hazatelepítési bizottság igyekezett előmozdítani és szervezni. Ennek érdekében a Szlovéniában található menekülttáborokat és befogadó központokat ötször is felkereste, szigorúan az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának munkatársai kíséretében. A menekültek többsége azonban elutasította a magyar bizottsággal való érintkezést, és csak a Menekültügyi Főbiztosság munkatársaival voltak hajlandók tárgyalni. Ezen alkalmakból többször is kisebb-nagyobb nézeteltérésre is sor került a magyar hazatelepítési bizottság és az ENSZ munkatársai között. Minden fáradozása ellenére a magyar repatriálási bizottság nem sok sikerrel járt, mivel csak 17 menekültet sikerül meggyőzniük arról, hogy térjenek vissza Magyarországra. Ennek kapcsán érdemes idézni Deák Istvánnak, a magyar hazatelepítési küldöttség egyik tagjának kijelentését, melyet a jugoszláv hatóságok emberei előtt tett:

13. A Budapestről menekült Soós család, az anya ölében a Szlovéniában született Károly fiúk (Soós Károly, Baltimore, USA)

„...repatriálási munkánk egyáltalán nem jár sikerrel és még hozzáfűzte, hogy Magyarországnak ez nem árt, mivel Magyarországnak ilyen emberekre nincs szüksége, egyedül minket, jugoszlávokat sajnál, mert annyi munkánk van a menekültekkel, vagyis az ő állampolgáraikkal.”¹²⁷

Annak ellenére, hogy a magyar menekültek érkezésekor viszonylag nagy volt azok száma, akik a Jugoszláviában való letelepedésért folyamodtak, a későbbiek folyamán ez módosult, és végül csak 27 menekült maradt Szlovéniában. Az itt letelepedett 15 felnőtt közül¹²⁸

126 Uo. 130.

127 Uo. 109.

128 A 27 letelepedett menekült közül 15 volt a felnőtt és 12 a gyerek.

8 szlovén, míg 7 magyar nemzetiségű volt, de mindnyájuknak voltak rokonai Szlovéniában.¹²⁹ Az államvédelmi hatóság beszámolója szerint a Szlovéniában menedéket talált menekültek közül 2 személy itt halt meg. Az egyik menekült szerencsétlenül járt,¹³⁰ míg a másik agyhártyagyulladásban halt meg.¹³¹

9. Összegzés

Az 1956-os magyar forradalom leverését követően Magyarországot kb. 200.000 ember hagyta el, az ország összlakosságának nagyjából 2%-a. A menekültek túlnyomó többsége, körülbelül 90%-a Ausztrián keresztül hagyta el az országot, míg 10%-uk Jugoszláviába menekült. A legtöbb menekült 1956 novemberében és decemberében hagyta el Magyarországot és elsősorban Ausztriába távozott. A következő év elejétől azonban a szovjet katonai egységek a Kádár-rezsimhez hű csapatokkal együtt lezárták a magyar–osztrák határt, aminek következtében a Magyarországot elhagyni kívánók egyedüli menekülési útvonala Jugoszlávia maradt. És míg 1957. január 1-ig 1.748 magyar menekültet regisztráltak Jugoszláviában, addig február 16-án már 17.254-et. Végül is a hivatalos jugoszláv adatok szerint 19.857 magyar menekült talált menedéket a délszláv államban.

Jugoszlávia eredeti álláspontja a menekültkérdésben az volt, hogy ez Jugoszlávia belügye, és kétoldalú (jugoszláv–magyar) tárgyalások segítségével, harmadik fél bevonása nélkül igyekeztek megoldani a nehézségeket. A menekültek számának nagyarányú növekedése, valamint a nyugati országok és az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának követelése végül is arra készítette a jugoszláv államot, hogy változtasson addigi politikáján. Jugoszlávia 1956 végén nemzetközi segítséget kért, 1957 februárjától pedig elkezdte működését Belgrádban az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának ideiglenes irodája. Ezt követően Jugoszlávia az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságával és a magyar szervekkel közösen rendezte a magyar menekültkérdést.

A Jugoszláviában menedéket talált 19.857 magyar menekült közül a magyar–szlovén határszakaszt 1.617 személy lépte át. Az 1.617 fő mellett a Szlovén Föderatív Népköz-

129 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 112.

130 Nagy valószínűséggel a Csente-hegyen történt balestről van szó, amelyről egy korábbi fejezetben már volt szó.

131 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105.

társaság területén kialakított menekülttáborokba és befogadó központokba még további 730 menekültet helyeztek el más tagköztársaságok területeiről. A szlovén menekülttáborokban összesen 14 gyerek született, ami utal arra, hogy a menekültek jelentős része a fiatal generációhoz tartozott. Szlovéniában így végül is összesen 2.361 magyar menekült talált menedéket, akik számára a hatóságok 8 menekülttábort és 2 befogadó központot alakítottak ki. A szlovén menekülttáborokat és befogadó központokat a népköztársaság északkeleti részén hozták létre, közel a magyar határhoz. Elsősorban várkastélyokat, hoteleket alakítottak át táborokká. A következő településeken alakították ki a menekülttáborokat: Veržej, Borl, Radenci, Štatenberg, Rogaška Slatina, Jelšingrad, Bizeljsko, Brestanica, míg Črnci na Apaškem polju és Muraszombatban befogadó központok működtek. Az első menekülttábort már 1956. november 1-én megnyitották, a nagyarányú táboralapításra viszont 1957 januárjában és februárjában került sor, amikor a magyar menekültek túlnyomó többsége az országba érkezett. A 10 menekülttábor és befogadó központ nem egy időben működött, hanem a menekültek számához alkalmazkodva nyitották és zárták be őket. Az utolsó menekülttábort (Brestanica) és befogadó központot (Muraszombat) 1957. november 1-én zárták be, pontosan egy évvel azt követően, hogy Szlovénia területén megnyílt az első menekülttábor a magyar menekültek számára.

A Szlovéniában menedéket talált 2.361 magyar menekült közül 499 személy közvetlenül Szlovéniából távozott egy harmadik országba. Magyarországra 55 személy tért vissza, míg további 9 főt (valószínűleg még 1956 novemberében) a jugoszláv hatóságok erőszakkal visszatoloncoltak Magyarországra. Két személy meghalt a táborokban, 29 fő pedig megszökött a menekülttáborokból, és Ausztriába menekült (26 fő), ill. visszatért Magyarországra (3 fő). A szlovén gazdasági és társadalmi életbe 27 személy integrálódott, illetve döntött a délszláv államban való maradás mellett.

Végezetül megállapítható, hogy Jugoszlávia, miután 1956. december elején változtatott addigi menekültpolitikáján, korrektül látta el az '56-os magyar menekülteket. Erre utal többek között a Lentiből (Zala megye) származó menekült, dr. Dobszay János visszaemlékezése, aki szlovéniai menekülttáborokban volt elszállásolva: *„Jugoszláviában tisztességesen bántak velünk. Az ENSZ többször ellenőrizte táborunkat, küldötte minden hivatalos aktusnál jelen volt. Így kétszer akkor is, amikor a táborparancsnokság közölte, hogy a Kádár-kormány Titóhoz intézett jegyzékében kérte hivatalos kiadásomat. A magyarul is beszélő ENSZ-küldött megígérte, hogy kisegít Svájcba, úgy is lett.”*¹³²

Göncz László

SEGÍTETTÉK A MENEKÜLTEKET

Az 1956-os forradalom szlovéniai
(muravidéki) látószögből

1. Bevezető

Egy, az Ausztriában élő magyarok által az 1956-os forradalom 50. évfordulója tiszteletére szervezett konferenciára készült tanulmányomat azzal kezdtem, hogy *„őszintén szembe kell néznünk a ténnyel, hogy az 1956-os magyar forradalmi események jelentőségét, hatását a határon túli régiókra a szomszédos országokban jórészt csak az elmúlt néhány esztendőben, intenzívebben az elmúlt hónapokban kezdték, kezdtük el kutatni”*.¹ A Muravidék esetében akkor mindenképpen az volt a helyzet. Utána elmúlt egy évtized, és időközben valamennyire sikerült „továblépni” e téren. Néhány szlovéniai magyar kutató fontos új ismereteket tárt fel az említett eseményekről, főképpen azoknak Szlovéniával és a Muravidékkel összefüggő kapcsolódásairól, hatásáról.

Az 1956-os események kutatását illetően a muravidéki magyarság látóköréből fontos szempont, hogy a forradalom után Magyarországot elhagyni kényszerülő menekültek bizonyos része (számításaink szerint a teljes emigrációnak legalább 1%-a) a Muravidéket érintve távozott Nyugatra. A Mura mentét érintő útvonalat választó menekültek első kapcsolatai túlnyomórészt az ott élő magyarokhoz fűződtek.

E tanulmányomban is elsősorban az 1956-os magyarországi események (és a menekültek) szlovéniai „fogadtatását” elemzem, főképpen a határ mentén élő, túlnyomórészt a magyar nemzeti kisebbséghez tartozó személyek emlékezete, élményei, valamint a korabeli párhatalom „tálalása” alapján. Az elmúlt két évtizedben mintegy százötven történelmi jellegű mélyinterjút készítettem a Mura mente 20. századi eseményeiről, az

1

GÖNCZ LÁSZLÓ: Muravidék, Szlovénia és 1956. 35–45.

országhatár mindkét oldalán. A nyilatkozó muravidékiek közül többen érintették az 1956-os eseményeket. A folyamatosan bővülő „kép” azonban ezzel együtt sem teljes, hiszen – véleményem szerint – még mindig marad(hat)tak feltáratlanul muravidéki magyarokhoz kapcsolódó értékes információk, és az elkészített mélyinterjúk feldolgozása sem történt még meg teljes egészében.

2. A jugoszláv (és a szlovén) pártvezetés véleményformálása

A muravidéki lakosság körében azokban az októberi napokban, annak ellenére, hogy a közvetlen határmentén érződött a nagyszabású magyarországi társadalmi megmozdulás, egymástól eltérő, nemegyszer ellentmondásos információk keringtek. A jugoszláv pártapparátus, valamint annak különböző alárendelt szervei, próbálták befolyásolni, a saját érdeküknek megfelelően alakítani a magyarországi események híreit. Emiatt esetenként homályos volt a muravidékiek helyzetmegítélése. Hasonlóan alakult a helyzet a korabeli jugoszláv állam nagyobb lélekszámú magyar közösségeinél is (Vajdaság, Baranyai háromszög).

Azt, hogy a jugoszláv hivatalos álláspontot mennyire kényszerült az akkori pártvezetés a szovjet érdekeknek alárendelni, tekintettel a néhány évvel korábbi Sztálin és Tito közötti ellentétre, az események sodrásában, a lakosság szemszögéből, rendkívül nehéz, szinte lehetetlen volt megítélni. Csak több évtizeddel később vált egyértelművé (és a források révén nyilvánvalóvá), hogy Titoék már 1956. november 4-e előtt, tehát a forradalmi események napjaiban közvetlenül tárgyaltak Hruscsovvál a magyarországi helyzetről, valamint annak „kezeléséről”.

A Jugoszláv Kommunista Szövetség Központi Bizottsága Végrehajtó Választmány 1956. november 6-án Ljubljanában megtartott ülésének a jelen levő Tito szavait idéző jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottsága a magyarországi forradalom napjaiban követelte, hogy a jugoszláv pártvezetés fogadja őket. Miután a jugoszláv vezetés jelezte, hogy kész fogadni a szovjet küldöttséget, 1956. november 2-án este Hruscsov és Malenkov az Isztria menti Brioni-szigetekre utaztak, ahol „házigazdaként” Tito, Kardelj és Ranković voltak jelen. Hruscsovék közölték, hogy a magyarországi események „annyira elfajultak”, hogy katonai beavatkozást igényelnek. Egyrészt azért – hangsúlyozták –, mert az egypártrendszer szempontjából „nem várható annak pozitív kimenetele, és az eseménynek Magyarországon kívül is nehéz követke-

ményei lennének”, másrészt már a szovjet hadsereg előrelátott, a vezetőség részéről elfogadott magyarországi kivonulása miatt a szovjet haderő vezető köreiből elégedetlenség tört ki. Hogy a szovjet haderő ténylegesen nem hajtotta végre az említett határozatot, és nem vonultak ki Magyarországról, arról az idézett jegyzőkönyvben nincs említés. A kialakult helyzet miatt a szovjet vezetés a katonai beavatkozás mellett döntött, és annak megkezdésével és jellegével kapcsolatosan kérték ki, a jegyzőkönyv szerint, az említett találkozón a jugoszláv pártvezetés véleményét. Titoék azt javasolták nekik, hogy Nagy Imre kormánya helyett alakítsanak új kormányt. A szovjetek az általuk támogatott magyar kormány élére eredetileg Münnich Ferencet gondolták állítani, azonban – az idézett jegyzőkönyv szerint – jugoszláv javaslatra döntöttek Kádár János mellett. Elfogadták azt a jugoszláv javaslatot is, hogy az új magyar kormányt „forradalmi munkás–paraszt kormánynak” nevezzék. Egyetértés volt a két küldöttség között abban is, hogy a korábbi években Magyarországon és a többi kelet-európai országban a Sztálin nevével fémjelzett szovjet pártvezetés számos hibát követett el, különös hangsúllyal a kényszermunkatáborok alkalmazására.² Titoék tehát alátámasztották a Kádár-kormány megalakítását, a katonai beavatkozáshoz pedig, a JKP KB jegyzőkönyve szerint, nem járultak hozzá, mivel arról feltehetően nem is kérték ki a véleményüket. Ennek valóság tartalmával kapcsolatosan jogosan merülhetnek fel kételyek, hiszen feltételezhető, hogy elsősorban a „jóváhagyás”, a katonai beavatkozással való egyetértés miatt kérték Hruscsovék azonnali hatállyal fogadást a jugoszláv vezetőknel, azonban arra vonatkozóan Tito mást állított a jegyzőkönyvben. A jugoszláv pártvezetésnek azonban egyértelmű álláspontja volt, hogy a magyarországi események, valamint az azzal szembeni fellépés semmiképpen ne nyújtson lehetőséget a „sztálini vonal” visszatérésnek, hanem – az új szovjet szerepvállalással és intézkedésekkel – a „hruscsovi vonal” erősödjön.³ Az utóbbi viszonyulás érthetőnek tűnik, tekintettel a korábbi jugoszláv–szovjet (Tito–Sztálin) ellentétre.

A szovjet vezetők látogatásának konkrét tartalmáról akkoriban a délszláv állam lakosainak nem volt, nem lehetett tudomása, ami a mai magyar–szlovén államhatár mentére is érvényes. Az ellenkező esetben bizonyára nagyobb ellenszenv érződött volna a jugoszláv vezetés iránt, amire azonban a visszaemlékezők beszámolóit nem utalnak. Alsólendva környékén és az Őrségben, az illetékes pártszervezetek és tisztségviselők közvetlen vagy közvetett, általában tendenciózus magyarázatai mellett, az emberek csak arról szerez(het)-

2 A brioni találkozóóról lásd még: MIČUNOVIĆ VELJKO: *Tito követe voltam*.

3 SI AS 1551, AJ 507-ZKJ; tehnična enota 100. Zapisnik seje IK CK ZKJ – 6. 11. 1956, Ljubljana. 129–130.

ek tudomást, hogy november 4-én a szovjetek ismételten megszállták Magyarországot, aminek következményeként megindult a lakosság bizonyos rétegének Nyugatra menekülése. És természetesen tájékozódásuknál a különböző rádióállomások leginkább titokban elcsípett hírfoszlányaira voltak utalva. A magyarországi menekültekkel szembeni jugoszláv viszonyulás, ellentétben a forradalmi események hivatalos megítélésével (ami negatív volt), összességében segítőkész volt. Ezt a nyilatkozók közül többen is megerősítettek.

14. Felvonulás 1956 októberében a magyar–szlovén határ mentén fekvő Tornyiszentmiklós településenn

(Tantalics Béla: Az 1956-os forradalom Lenti térségében)

Az ötvenes években létező határ menti állapot teljes körű megismerése céljából fontos előrevetíteni, hogy az 1948-as év végén kiéleződő, majd azt követően mély politikai konfliktusba fulladt jugoszláv–magyar viszony az 1956-os események „muravidéki” értelmezésére kedvezőtlenül hatott. Az állami vezetőségnek a magyar helyzettel összefüggő álláspontjai csak részben, és – amint már utaltunk arra – főképpen egyoldalú magyarázattal jutottak el az emberekhez. Ez a jugoszláv pártvezetés szemszögéből azért volt fontos, hogy a kisebbségi magyar lakosság (beleértve a Muravidéket is) délszláv látószögéből értesüljön az anyaországban történekről. Az ilyen „szemlélet” a hatalom kedvére volt amiatt is, mert a kisebbségi magyar közösség nemzettudatának gyengülését segítette, másrészt fellazította a magyar közösség kötődését az anyaországhoz.

Annak ellenére, hogy az 1956-os magyar forradalommal kapcsolatosan a Mura mentén élő emberek csupán részinformációhoz juthattak, a magyar érzelmű lakosság jelentős része már 1956 őszén valamennyire tisztában volt a még mindig szigorúan elválasztó határ másik oldalán zajló eseményekkel. Amint több interjúalany is utalt arra, a különböző magyar nyelvű rádióállomások által közvetített híreknek, főképpen a nyugati adóktól származóknak, fontos szerepe volt a véleményformálásban. A muravidéki magyarok lakta települések többsége esetében elmondható, hogy az emberek – még ha titokban is – lelkesedtek a magyarországi események iránt.

A más szlovéniai régiókban élő lakosság is érdeklődött a magyarországi események iránt (különösképpen Ljubljanában volt nagyobb érdeklődés), ami úgyszintén hatott a pártvezetés viszonyulására, véleményére. A Szlovén Kommunista Szövetség 4. plenáris ülésén, 1956. november 20-án egyebek mellett kritikusan megjegyezték, hogy nemcsak a Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége keretében (a Hazafias Népfront jugoszláviai megfelelője), hanem a kommunista pártszervezetekben is elhangoztak olyan megjegyzések, amelyek szerint egyesek Jugoszláviában is a magyarországi eseményekhez hasonló fellépést vártak, mert attól várták a munkások anyagi helyzetének javulását. Egyesek a többpártrendszer bevezetését is emlegették, és a Đilas-féle reformtörekvésekről beszéltek. A korábban mérsékelt viselkedést tanúsító csoportok – a plenáris ülésen a helyzetet elemző Janez Vipotnik⁴ szerint – a magyarországi események hatására „agresszívbabak voltak”. A hatalmat gyakorlókkal szemben néhányan megfélemlítésről is beszámoltak, és a „fehérgárdisták” ébredését úgyszintén emlegették. Mindez főképpen azt a célt szolgálta, hogy erősítsék a kommunista párt által akkorra már kialakított véleményt, amely a magyarországi eseményeket reakciós megmozdulásnak nyilvánította. Ennek ellenére a jugoszláv és azon belül a szlovéniai társadalomban a magyar forradalom hatására mégiscsak megmozdult valami, amire a későbbi gazdasági-szociális intézkedések során a pártvezetésnek figyelemmel kellett lenni. Bizonyos problémákra már az említett 4. plenáris ülésen is utaltak.⁵

4 Vipotnik, Janez – szlovén politikus, újságíró és író; 1942 után részt vett a szlovén partizánmozgalomban, majd a második világháború után fontos politikai és közéleti tisztségeket töltött be. Az ötvenes évek elején rövid ideig kereskedelmi miniszter volt, majd a szlovén Végrehajtó tanács (kormány) gazdasági kabinetjének a vezetője (1952–1953). Az 1950-es években folyamatosan tagja volt a kommunista párt szűkebb vezetőségének; különböző tisztségeket töltött be.

5 SI AS 1589). Zapisnik IV. plenarne seje – 20. 11. 1956. 8–13.

A muravidéki magyar közösségre vonatkozóan kevés forrással rendelkezünk,⁶ azonban a vajdasági magyar közösség viszonyulásáról a kommunista párt területi választmánya megállapította, hogy erőteljesen érdeklődött a magyarországi események iránt, ami – értelemszerűen – a Muravidékre is levetíthető. Külön említették a gyakoribb újságolvasást, valamint a rádióhallgatás jelentős növekedését, főképpen a magyarországi adók és a Szabad Európa Rádió műsoraira vonatkozóan, ami a Muravidékre is jellemző volt. A tartományi pártválasztmány beszámolója szerint a Vajdaságban „visszacsatolási” tendenciák is jelentkeztek a magyarok köreiből. Ott erőteljesebb érdeklődést az értelmiségi körökben és a tehetősebb parasztok között észleltek, akiknél „szocialistaellenes” megnyilvánulás is jelentkezett. A kommunista párt véleménye szerint a forradalom (a forrásokban következetesen ellenforradalmat említenek) iránti szimpátia a magyar kisebbségnél nemzeti alapon bontakozott ki, és kevésbé szociális vagy ideológiai tekintetben. A magyar nemzetiségű lakosság köreiből, a beszámoló szerint, az orosz katonai beavatkozással szemben különösképpen erős ellenszenv nyilvánult meg. A Muravidékről is hasonló információk érkeztek a központi pártvezetéshez (amire történt írásos utalás), így nyugtázható, ahogy az alábbiakban interjúalanyainknál is tapasztaljuk, hogy a jugoszláviai (vajdasági, horvátországi és a muravidéki) magyar közösség rokonszenve az 1956-os forradalom iránt erőteljes és sokrétű volt.⁷

3. Befogadták, segítették a magyarországi menekülteket

A göntérházi származású Varga Károly (1928)⁸ emlékezete szerint az emberek, amikor csak tehették, hallgatták az elérhető magyar rádióállomásokon a híreket. Az alsólendvai Kardos-féle kocsmában Varga azt is hallotta, amikor Nagy Imre miniszterelnök rádióbeszédében a világ haladó erőihez fordult segítségért az orosz (szovjet) invázióval szemben. Emlékezete szerint a kocsmában a beszéd alatt zsúfolásig megtelt, mindenki, aki csak tudott,

6 A magyarországi események muravidéki visszhangjáról szűkszavúan, de szól az Államvédelmi Hatóság (UDV) szlovéniai részlegének beszámolója. Erről lásd bővebben: REZEK MATEJA: *Odmev madžarske vstaje leta 1956 v Sloveniji in Jugoslaviji*. 93–104.

7 SI AS 1589/III, tehnična enota 57. Informacija o političkoj aktivnosti i odrazu aktualnih medjunarodnih događaja. Beograd 6. 12. 1956. Nacionalne manjine v vezi sa ovim događajima. 14–18.

8 A tanulmányban a visszaemlékezők neve utáni zárójelben a születési év van feltüntetve (amennyiben ismert). Közülük időközben már többen elhunytak, azonban az arra vonatkozó adatok hiányos ismerete miatt azt nem jelöljük.

a magyar miniszterelnököt hallgatta. Varga Károly alsólendvai lakásában is (akkoriban ő egy cipézmesternél lakott és dolgozott) eltöltöttek egy éjszakát a mester feleségének menekült rokonai, akik közül az egyik állítólag tagja volt a Mindszenty hercegprímást kimenekítők csoportjának. Károly olyan esetről is beszámolt – az arra utaló információkat állítása szerint egy bizalmas beszélgetés során véletlenül hallotta –, hogy az 1956-os menekültek közül bizonyos személyeket az UDBA⁹ (jugoszláv államvédelmi hatóság) kémkedésre kényszerített. Az államvédelmi hatóság emberei egyes menekültek esetében a segítséget az emberi méltóságot megalázó feltételhez kötötték. Feltehetően többen nem tudtak a kényszer elől kitérni. Közülük egy személy az '56-os események után még sokáig Alsólendván tartózkodott és részt vett a hírhedt szervezet tevékenységében.¹⁰

A kapornaki Lukács Péter (1916) elmondta, hogy az 1956-os magyarországi események híre, a november 4-e utáni orosz inváziót is beleértve, az Őrség muravidéki falvaiba is gyorsan eljutott. Azokban a napokban néhány menekült oda is érkezett. A Lukács család befogadott egy famíliát néhány órára. Péter felidézte, hogy Kapornakra főképpen a falusi temető felől érkeztek menekültek, akik a kereszteken és a sírköveken talált magyar feliratok miatt először gondban voltak, hogy milyen fennhatóságú területen vannak. Amikor meggyőződtek róla, hogy már Jugoszláviában vannak, hamar megnyugodtak. A náluk időzőket megetették, ellátták, miután azok továbbmentek. Közülük néhányan a későbbiek során Kanadába kerültek. Amikor a határ menti magyar családokat elhagyták a menekültek, először Hodosra kísérték őket a jugoszláv katonák, aztán továbbmentek Péterhegyre (Gornji Petrovci), majd azt követően rövidebb időre Muraszombatba kerültek.¹¹

Varga Károly unokaöccse, Varga József felidézte, hogy ők akkor a nejével, mint fiatal tanítónőpár, Dobronakon dolgoztak. November elején a kebelei útról és más magyarországi irányból sok menekült érkezett, akiket a helybeliek útbaigazítással és élelemmel segítettek. Ők is szívesen adtak ételt néhány menekültnek, hogy utána könnyebben folytathassák az utat. A szerencsétlen bajbajutottaktól megtudták, hogy célirányuk általában Ausztria volt, illetve más nyugati államok. József arra is utalt, hogy ők akkor a magyar forradalmat a határ szlovéniai oldaláról úgy értelmezték, hogy a magyar nép erős volt, mert képesnek bizonyult szembeszállni az elnyomó szovjet hatalommal.¹²

9 Szlovénul Uprava državne varnosti (UDV), szerb-horvátul Uprava državne bezbednosti (UDB). Köznyelven csak UDBA-nak nevezték.

10 GÖNCZ LÁSZLÓ: *Egy peremvidék hírmondói*. 77–88.

11 Uo. 121–126.

12 Uo. 105–113.

Sánczi Ferenc (1927) lendvakecskési szülőháza az államhatártól mintegy harminc méterre van, a magyarországi oldalon. A később Rédcésre költözött ember arról számolt be, hogy az 1956-os forradalmat követő megtorlás után a sok ezer menekült közül a határátkelés helyszínéül többen Lendvakecskés környékét választották. A sűrű erdő kellő biztonságot nyújtott a menekülőknek, a határon pedig akkor már könnyen át lehetett kelni, mivel a korábbi években elhelyezett aknákat akkorra már felszedték. Ferenc több családot és egyént látott menekülni a jugoszláv oldalra, és arra is emlékezett, hogy az egyik magyar határőr jelképesen leadott néhány lövést, amikor valaki átlépte a határt. Azonban – amint neki is elmondta – nem a menekültekre lőtt.¹³

Lendvakecskéssel szemben, a határ szlovéniai oldalán a Bükkhegyi dűlő található, ahol a szőlőparcellák mellett a 19. századtól családi házak is épültek. Onnan származik Fehér Mária, leánykori nevén Mujdrica (1943), akinek visszaemlékezésében fontos szerep jutott az 1956-os magyarországi forradalomnak. A menekültek közül ugyanis sokan kapcsolatba kerültek a bükkhegyi családokkal. A határon való átjutás azon a szakaszon, a sűrű erdőben, a hazájukat elhagyó emberek számára könnyebbnek tűnhetett. Szinte valamennyi háznál szívesen fogadták a menekülteket, és készültek arra, hogy némi étellel, pihenési lehetőséggel szolgálják őket. Azokban a napokban, amikor a legtöbb ember érkezett, a bükkhegyi családok egy előjárónak jelentették a menekültek érkezését. Az illető aztán elkísérte őket a jugoszláv határőrség helyi laktanyájába, ahol általában egy éjszakát töltöttek. Másnap az alsólendvai rendőrségre invitálták őket, ahonnan tovább szállították a menekülteket a szlovéniai gyűjtőtáborokba, amelyeket arra a célra hoztak létre. Mária emlékezete szerint a menekültek folyamatos érkezése elég hosszú ideig tartott, és nagyon sokan jöttek. Volt, aki egyedül érkezett, de voltak családok is jelentős számban, akik Bükkhegynél léptek az akkori Jugoszlávia területére. Az ún. granicsárok (határőrök) nagyon emberségesen bántak velük. Volt rá példa, amikor már hó esett, hogy az utat is letisztították a határőrlaktanyáig, hogy könnyebb legyen oda a faluból a közlekedés. A menekültek rendszerint elmesélték történeteiket, kiszolgáltattóságukat. Mária szerint a legtöbb menekültet komoly veszély fenyegette Magyarországon, azonban néhány olyan személy is érkezett, akik nem a forradalmat leverők sanyargatása elől menekültek, hanem elégedetlenek voltak a magyarországi életszínvonallal.

Mária férje, a kapcai származású Fehér László (1933) az 56-os események idején Szabadkán járt iskolába. A tanárok nem akartak az eseményekről beszélni; bizonyára

13 GÖNCZ LÁSZLÓ: Valahol Magyarországon, valahol Oroszországban. 47–55.

megvolt rá az okuk. A bácskai határszakaszt nem, illetve sokkal kevésbé vették igénybe a menekültek, mint a Muravidéket. Egy érdekes történetre László is emlékezett. Amikor 1956 végén vonattal utazott hazafelé, Csáktornyan egy magyar menekültcsaládtól vásárolt értékes fényképezőgépet.¹⁴

A szabadkai születésű, az 1956-os forradalom idején Alsólendván tanítóskodó Salamon Árpád (1930) akkori elszántságáról számolt be. Horváth Józseffel, az egyik helyi származású tanárral abban állapodtak meg ők ketten, hogy szükség esetén elmennek a magyar „ügy” megsegítésére, Budapestre. Ez az UDBA tudomására jutott, ezért Árpád is a hírhedt államvédelmi szolgálat listájára került. A helyi pártvezető be is idézte őket, azonban nagyobb gondjuk szerencsére nem keletkezett belőle. Amennyire teheték, a későbbiek során a menekülteket is segítették; főképpen néhány gyereket, akik rövidebb ideig a lendvai elemi iskolát látogatták.¹⁵

Amikor Magyarország 1956 októberében a magyar társadalom progresszív rétege fellázadt az addigi rendszer és a szovjetek ellen, a kapcai születésű Juretics Ferenc (1932) és a baráti köréhez tartozó fiatalok az eseményeket saját szempontjukból is kihívként élték meg. A mintegy húsz-huszonöt magyar érzelmű fiatal legény egyetértett abban, hogy valahogy segíteni kell a felkelőknek. Arra is készek voltak, hogy ha kell, hát „megyünk lövöldözni”. Ferenc emlékezete szerint a jugoszláv hatóságok a muravidéki határszakaszt azonnal a forradalom kirobbanása után megerősítették. A nagyobb számú határőr és rendőr nem tartotta őket vissza attól, hogy egy este, „amikor már bukásra állt a forradalom”, néhányan elindultak felfegyverkezve a magyar–jugoszláv határ felé, hogy átmenjenek Magyarországra, a forradalom megsegítésére. A fiatalok többségének volt illegálisan fegyvere, természetesen Ferencnek is. A későbbi Hosszúfalu–Rédics határátkelőtől néhány száz méterre Nyugatra, Ferenc emlékezete szerint a Borosznak-patakocska mentén tervezték a határ átlépését. Tervük azonban nem sikerült, mert a határőrség leleplezte őket. Közvetlenül az államhatár előtt bekerítették a csoportot, majd rájuk parancsoltak, hogy adják át a fegyvereket, és azonnal menjenek haza. Úgy is történt, az ijedt fiatal legények utána hazamentek. Három nappal később a főszervező személyt, egy tapasztaltabb, hosszúfaluhegyi embert, a rendőrség letartóztatta. Akkor mindnyájan nagyon megijedtek, és félve várták, hogy milyen megtorlásban részesülnek. A következő napokban további két-három személyt bevitték közülük

14 GÖNCZ LÁSZLÓ: Egy lelkes pedagógus-házaspár emlékei. 144–164.

15 GÖNCZ LÁSZLÓ: Szabadka szellemi öröksége formálta – Salamon Árpád (szociográfia). 90–97.

kihallgatásra a rendőrségre, de utána ki is engedték őket. A félelmük, bizonytalanságérzetük Ferenc szerint később sem szűnt meg, és – a jobb életszínvonal utáni vágyukkal párosulva – az is befolyásolta, hogy többen közülük véglegesen Jugoszlávia elhagyása mellett döntöttek. A Ferenc által emlegetett csoportból tizennégyen vágta neki 1956. december 6-án az osztrák–jugoszláv határ illegális átkelésének. Akkor is volt náluk fegyver, és elszántak voltak, hogy amennyiben bárki megállítja őket, vagy akadályozza az átjutást, lőnek majd. Szerencsére nem történt semmilyen kellemetlenség, és valamennyien szerencsésen a túlsó partra jutottak. Juretics Ferenc később Kanadába került, és máig ott él.¹⁶

Az Őrségből, Hodosról származó Eöry Ernő (1936) arról számolt be, hogy ő a magyarországi eseményekről alig néhány héttel előtte mint bevonuló katona szerzett tudomást. Pontosan nem tudhatta, hogy mi történik Magyarországon. A jugoszláv hadseregben a tisztek ellenforradalmi zendüléséről beszéltek nekik, és azzal riogatták őket, hogy a magyar hadsereg a határ túlsó oldalán készenlétben várja, hogy mikor törhet be Jugoszláviába. Ernő Bjelováron szolgált, ami viszonylag közel van a határhoz, és ott különösképpen érezte a hadseregen belüli feszültséget, idegességet. Két teljes hétig készenlétben várták a magyar támadást, és csak utána jött a parancs a hadiállapot megszüntetéséről, miután a „szovjetek levették az ellenforradalmat”.¹⁷

Hajós Ferenc (1935), aki Szlovénia önállósulása után az ország első magyarországi nagykövete volt, visszaemlékezésében arról vallott, hogy őt és szűkebb baráti körét, akik a zágrábi egyetemen tanultak, és részt vállaltak az Ady Endre Magyar Művelődési Egyesület munkájában, az 1956-os magyarországi forradalom eseményei nagyon fellelkesítették. Ők is néhányan fontolgatták, hogy önkéntesként elmennek harcolni a magyar forradalmárok mellé. Volt közöttük olyan „túlbugzó” diák is, akit rokonszenve miatt bezártak.

A Király fivérek, Lajos (1934) és Ferenc (1936) is visszaemlékezéseikben kitértek az 1956-os eseményekre. A forradalom leverése után Lajos feleségének szüleihez is jöttek rokonok Tornyiszentmiklósról. Menekült státust kaptak és a borli gyűjtőtáborba helyezték át őket. Később Nyugatra távoztak. Lajos nejének, Máriának a családja sokat áldozott a menekült rokonokra, hisz azok ruha és minden egyéb szükséges kellék nélkül szöktek át a határon. A gyűjtőtáborban pedig anyagilag is segítették őket.

16 A szerző kézírata

17 GÖNCZ LÁSZLÓ: *Egy peremvidék hírmondói*. 141–152.

Ferenc (ma neves Munkácsy-díjas szobrászművész) középiskolásként Ljubljanában találkozott magyarországi menekültekkel, főleg diákokkal. Magyar nyelvtudása révén néhány ízben tolmácsként vették igénybe segítségét a kollégiumban. Arra is emlékezett, hogy a szlovén belügyi szervek civilben tevékenykedő emberei segítették az oda került magyarországi menekültek elhelyezését, s egyengették további sorsukat.

A Király testvérek szerint a Szlovénia területére került menekültek többségét korrektül ellátták. Lajos arról is tett említést, hogy a Muravidékről származó rokonokat, akik a vidék 1919 utáni elcsatolását követően az anyaországi oldalra költöztek, a magyar hatóságok az 1950-es években Kistarcsára szállították, és éjjel-nappal verték őket. Annak ismeretében érthető, hogy akik tehettek, mint nejeinek említett rokonai is, 1956 késő őszen elmenekültek az üldözés elől.¹⁸

Azokban a napokban azonban más jellegű határ menti találkozásra is adódott alkalom. Amikor 1956 őszén a bizonytalanná vált helyzetben a jugoszláv–magyar határ a menekültek számára átjárható volt, a völgyifalui Kaszásné Gazdag Erzsébet (1925) Toronyiszentmiklóson élő nővére a családjával azonnal átjött a határon, hogy találkozhassanak a rokonokkal. Ők nem olyan szándékkal érkeztek, hogy hosszabban maradjanak, vagy hogy továbbmenjenek Nyugatra, csupán látogatóba jöttek. A jugoszláv hatóság emberei megtudták, hogy magyarországiak tartózkodnak náluk, és kijöttek hozzájuk. Elbeszélgettek velük, és amikor meggyőződtek róla, hogy a rokonok még aznap este visszamennek Magyarországra, nem zaklatták őket.¹⁹

A radamosi Szabó Margit, leánykori nevén Füle (1939), más szemszögből idézte fel visszaemlékezésében a korabeli eseményeket. A magyarországi forradalom éltetésére egy radamosi ember tízliteres, borral megtöltött üveggel a kezében a Zsitkóc melletti Rigányóci-dűlőn szüretelés közben átmerészkedett az országhatáron. Két magyar határőrt magához hívott, és a bozót közepén megitták örömmükben az összes bort. A többi szüretelő rettegett, nehogy megérkezzenek a jugoszláv határőrök, ami szerencsére nem következett be. Egyébként szerinte a magyarországi eseményekre a Szlovéniához tartozó hetési falvakban a hatóság emberei nagyon figyeltek. A hetési emberek megítélése szerint nehezen juthattak információhoz, azért nem is tudták pontosan, hogy mi történik Magyarországon. Azt azonban sejtették, hogy nagy társadalmi megmozdulás zajlik ott. Margit személyesen hallotta, amikor Gáborjánháza irányából visszhangzott egy alka-

18 Uo. 88–99.

19 Uo. 113–121.

lommal az ismert mondás: „A népnek kenyeret, Gerőnek kötelet! Éljen a haza, az orosz menjen haza!” Egy röplapot is talált a kertjükben a tizenkét ponttal, amelyet repülőből szórtak le. A néhány héttel később, a forradalom leverése után induló menekültek a he-tési falvakat is érintették, azonban náluk nem kopogtatott segítségért senki.²⁰

A radamosi Fehér Rozália (1944) tizenkét esztendő volt, amikor 1956-ban a helybeli Rudas János boltosnál, akivel sógorságban voltak, hallgatták rádión a magyar-orosz eseményeket. A pálinkafőzőben, mert ott hallgathatták a magyar rádióállomást, sokan összegyűltek. Egy alkalommal Rudasékhoz menekültek érkeztek, és néhány napot töltöttek náluk. Mivel az édesapjának lovai voltak, őt invitálták, kérték arra, hogy a menekülteket szállítsa el Belatinra (Beltinci). Mária édesapja eleinte nem akarta vállalni azt, mert félt a büntetéstől. A menekülteknél ugyanis semmilyen irat nem volt, ami – édesapja szerint – egy esetleges ellenőrzéskor komoly gondot jelentett volna. Aztán mégiscsak elvállalta a megbízatást, és egy este, 1956 novemberében, elszállították a menekülteket Belatinra. Jómódú férfiről és nőről volt szó, akik feltehetően Nagykanizsáról jöttek. A Rudas család ismerősei voltak. Két kis bőröndjük volt csupán. Rozália is csatlakozott édesapjához. Az út során arról beszéltek, hogy a menekültek Amerikába kívánnak menni. Későbbi történetükről azonban Rozália semmit nem hallott. Belatincon egy nagy, emeletes ház előtt álltak meg, ahol a két menekült leszállt, és bementek az épületbe. Édesapja is bekísérte őket, Rozália pedig a lovagnál maradt. Utána szerencsésen hazamentek. Rozália arra a kérdésre bizonytalanul válaszolt, hogy azokban a napokban hány menekült érkezhettek az ő falujukba, mert – amint állította – arról az emberek akkor is, és később is félve beszéltek.²¹

Végezetül a következőkben egy alkalmi, mintegy tíz esztendeje készült közös „'56-os gyűjtés” néhány élménybeszámolóját összegezzük.²²

A Völgyifaluban élő Pozderec Ferenc (1940) szerint a forradalom idején rengeteg röpcédulát találtak a falu határában, amelyeket be kellett szolgáltatni a rendőröknek. Emlékezete szerint 1956. november elején jelentek meg az első menekültek Völgyifalu környékén, majd egyre többen jöttek. Volt, aki a dombokon keresztül közvetlenül Magyarországról jött, mások pedig Pince irányából. A falubeliek minden lehetséges

20 GÖNCZ LÁSZLÓ: Nagyapjának megjelent a Mária. 38–49.

21 A szerző kézírata.

22 A gyűjtésben, amelynek konkrét feljegyzései sajnos elkallódtak, Kovács Attila történész-kollégám működött közre (e feljegyzések zöme az ő nevéhez kapcsolódik), valamint jómagam és Kolosa Tanja, dobronaki történelem szakos egyetemi hallgató.

segítséget megadtak nekik. Pozderec arra is emlékezett, hogy egy alkalommal éppen lakodalom volt a faluban, amikor a lendvai taxisofőr, Csih János (a környéken Jancsinak becézték) rendőrök kíséretében 6-8 menekült személyt szállított Lendva felé, akiket a násznagy és a házigazda invitáltak az ünneplők közé, és étellel-itallal ellátták őket. Csih János, Pozderec szerint, akkoriban naponta több alkalommal szállította Pincéről a menekülteket, amit a taxisofőr leánya, Kotnjek Ilus (1942) is megerősített. Ilus asszony azt is elmondta, hogy a menekültek közül többen Lenti és Lovászi településekről származtak, akik közül néhányat az édesapja a második világháború alatt ismert meg, amikor a Lovásziban (pontosabban Kútfejen) működő kőolajvállalatnál dolgozott. A menekültek közül többen a radányi (Radenci) fürdő épületébe szállítottak, ahol ideiglenesen elszállásolták őket. Ilus elmondása szerint édesapja hetente meglátogatta őket, és vitt nekik élelmet, ruhát és más egyebet, amire szükségük volt.

Olyan vélemény is elhangzott a csentei származású Žižek Ludvik (1941) részéről, hogy sokan azért nem mertek segíteni a menekülteknek, mert nagyon féltek a jugoszláv hatalomtól. Žižek egyéb, elgondolkodtató és tragikus eseményre, jelenségre is utalt. Az egyik tragikus eseményt a Felsőlakosban élő Dragosics Mária (1944), leánykori nevén Horváth, is felidézte, aki csentei lány volt. Ő részt vett annak a kislánynak a temetésén, aki a határátkelésnél szerencsétlenül életét veszítette. Tragikus módon hunyt el a kislány, egyébként csentei származású édesapjának a puskája sült el véletlenül, amikor szöktek át a határ mentén kifeszített drótkerítésen, és halálosan megsebesítette a kis Erzsikét. A fehér ruhát, amiben a csentei temetőben eltemették, Mária nénye varrta neki. Utána a szerencsétlen család még mintegy két esztendeig Csentében maradt, az apa szüleinél, majd később Ausztriába, onnan pedig Venezuelába költözött.

Bagladi Ilona (1947) bár lendvai volt, a hosszúfalui iskola magyar tagozatát látogatta. Egy alkalommal, amikor jöttek haza iskolából, látták, hogy menekülteket szállítottak a rendőrség épületébe, amely akkoriban a Szent Katalin-templom melletti téren volt (ma parkoló). Délután odamerészkedett a közelükbe, és egy budapesti, vele hasonló korú kislánnyal és az édesanyjával beszédbe elegyedett, amiről később a szüleinek is beszámolt. Ilona édesanyja egy cipót, egy bögre zsírt és néhány almát küldött a menekülteknek. Egy rendőr kérdőre vonta, hogy ismeri-e a menekülteket, amire ő nemleges választ adott. Másnap már hiába kereste őket, időközben elszállították a menekülteket valahová.

A hosszúfalui származású Kovács (szül.: Kovácsics) Anna (1943) arról számolt be, hogy 1956 novemberében, egy szombati napon, még mielőtt megérkezett a szovjet hadsereg, mintegy 15-20 gépkocsiból álló magyar katonai konvoj lépte át Rédicznál az államhatárt. Hosszúfaluban a temetőnél megálltak, ahova ő is elvitte az édesanyja által

Fordítás!

Szlovén Népköztársaság
Járási Népi Tanács Muraszombat
Belügyi Titkárság Hivatal
Külföldi hivatali szolgálat.

6

Muraszombat, 1957. I. 31.

Készült: 1957.

Magyar Népköztársaság Járási Rendőrkapitányság,

L e n t i .

Központi kiadó: Bördén Béla és társai visszakérése.

Összeköttetés : Maga levelét 1957. I. 17-én kaptuk.

Összeköttetésünk során Maga levelében kéri, hogy adjuk vissza a maguk állampolgárai Bördén Béla és társait. Ertesítjük, hogy Bördén Béla és társai ügyében diplomáciai uton járjanak el.

Bitenez Milkó
hivatali főnök.

Bélyegző: Szlovén Népköztársaság Belügyi Titkárság Hivatala,
Muraszombat.

Fordította:

Ujvári József rny. hdgy.

/:Szószzerinti fordításért felelősséget nem vállalok.:/

Zeg, 1957. június 13.

Ujvári József rny. hdgy.

15. A Lenti származású Bördén Béla és társai kikérésére adott jugoszláv válasz

(Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 3.1.5. O-13018/1 Bördén Béla)

frissen sült kenyeret, illetve a tejet. Az első kocsiiban, emlékezete szerint, a parancsnok ült a családjával, akinek éhes gyermekei örömmel fogyasztották az adományokat. A falusiak közül többen segítségükre siettek élelemmel. Anus (annak becézik ugyanis) arra is utalt, hogy mintegy fél esztendeig egy Bokros Edit nevű kislány velük együtt járt az iskolába, aki az egyik menekültcsaládból származott. A Bokros család alsólendvai tartózkodásáról Tomka György (1942) is nyilatkozott, aki szerint a Tiszaszentmihályról származó család 5-6 évig Alsólendván élt. Két gyermekük ott is született. A Tomka család mellett a Kocuván család is a segítségükre volt. Őszinte barátság bontakozott ki közöttük. Később feltehetően Ausztráliába kerültek.

Huzján (szül. Csizsár) Gizella (1925) arra emlékezett, hogy nagyon sok menekült család vonult végig Lendva utcáján abban az időszakban. Ő, mivel Lentiből származott, nagyon sokat ismert közülük, ezért amiben csak tudta, segítette őket. Mivel sokan közülük a radányi fürdő helyiségeiben voltak elhelyezve, háromszor meglátogatta őket, és vitt a számukra élelmet.

A szentlászlóiak közül többen utaltak arra – Varga Oszkár (1934), Kócán Vilmos (1947), Kócán József (1973), aki édesapjára hivatkozott –, hogy Kócán Sándor pálinkafőzdéjében 1956 novemberétől több menekült megfordult, megmelegedett, ételt és italt kapott, majd általában másnap délelőtt, hintós fogattal, Muraszombat felé folytatta útját. Kócán Vilmos szerint kb. egy hétig tartott az intenzív átkelés a határon Szentlászló térségében. A menekültek között sok volt a család, nemegyszer csecsemő és nagyon idős ember is akadt az érkezők között.

4. Utószó helyett

E tanulmány keretében elsősorban az 1956. késő őszi Mura menti „hangulat” alakulásával kapcsolatosan kívántam néhány szempontot felvillantani. Ehhez szükségesnek tartottam elemezni a tárgyalt időszak köztársasági (szlovén), illetve szövetségi párttestületeinek néhány jegyzőkönyvét. A megállapításokat e tanulmány céljára és terjedelmére való tekintettel ezúttal csak részben említettem. Írásomban főképpen a jugoszláv (és szlovén) pártvezetés döntéseinek és akkori interpretációjának néhány fontos részét emeltem ki, amelyek a korabeli közvélemény alakulása szempontjából eddig kevésbé voltak ismertek. A korabeli források bizonyítják, hogy a pártérdek szempontjából átformáltak, manipuláltak az 1956-os magyarországi eseményekről közzétett információkat. A jugoszláviai politikai vezetésnek feltétlenül érdekében állt, hogy – bár elegánsan meg-

próbáltak kitérni a Szovjetunió uralta „szocialista tábor” közvetlen befolyása alól – a korabeli pártállam ideológiája szempontjából „a káros magyar hatás” ne befolyásolja a lakosságot. Arra számos utalásból következtetni lehet, hogy értelmiségi körökben és más szférában Jugoszlávia-szerre nagy szimpátia mutatkozott az október 23-a utáni magyarországi események iránt.

A Magyarországgal szomszédos államszövetség lakosságának a tájékozottsága eltérő volt, ahhoz azonban nem fér kétség, hogy a határ menti térségben az emberek jelentős része, kiváltképpen a magyar közösséghez tartozók, erőteljesen figyelték az anyaországban zajló eseményeket. Megállapítható, hogy az 1956-os magyar forradalomról, annak jellegéről a jugoszláviai magyarság meglehetősen tájékozott volt, ami a pártvezetésnek kevésbé volt a kedvére. A különböző testületi ülések jegyzőkönyvei erről markánsan tanúskodnak. Ezúttal is fontosnak tekintettem ismertetni a jugoszláv és a szovjet vezetők találkozását közvetlenül 1956. november 4-e előtt, ami jelentősen befolyásolhatta a véres megtorlást.

A muravidéki visszaemlékezők elsősorban a menekültek befogadását és segítségét illetően tettek értékes vallomásokot, amiről a rendszerváltás előtti időszakban alig esett szó. Több interjúalanyunk több értékes „mondanivalója” is akadt. Fontos volt pl. tudomást szerezni arról, még ha objektíve irreális elképzelésnek bizonyult is, hogy többen készek lettek volna Magyarországra utazni, hogy akár fegyverrel is segítsék a forradalmárokat. Ahhoz nem férhet kétség, hogy a hosszan eltitkolt, pontosabban eltitkoltatott történetek is oka annak, hogy a fiatalabbak meglehetősen hiányos ismeretekkel rendelkeznek az 1956-os magyar forradalomról, és – talán emiatt is – egyesek még mindig hajlanak az egypártrendszer időszakából itt rekedt, a mindenkori hatalom által is valamennyire „szorgalmazott” állásponthoz, amely szerint – tévesen és megtévesztően – a „magyarországi 1956” a határon túli magyarok lakta régiókat nem érinti. Amennyiben az utódok és az érdeklődők valamennyire megismerik nagyszüleik vagy szüleik 1956-hoz fűződő emlékeit, talán nagyobb lesz az esélye az egyetemes magyarság iránti érdeklődésüknek, és annak alapján a tényleges értékeken alapuló nemzeti tudat erősödésének.

Kovács Attila

MENEKÜLTÁBOROK ÉS BEFOGADÓ KÖZPONTOK SZLOVÉNIÁBAN

1. Bevezető

Az „'56-os magyar menekültek Szlovéniában” című fejezetben röviden már szó esett a Szlovénia területén a magyar menekültek számára létesített menekülttáborokról és befogadó központokról. Az alábbiakban részletesebben is kitérek a legészakibb jugoszláv tagköztársaságban kialakított menekülttáborokra és befogadó központokra, azok létrehozásának időpontjára, szervezettségére, a tábori életre stb. Az írás végén fényképek segítségével bemutatjuk az '56-os magyar menekültek számára létesített táborok és befogadó központok egykori, vagyis 1950-es évekbeli és a mai, 2016-os állapotát.

2. Menekülttáborok és befogadó központok Szlovéniában 1956-ban és 1957-ben

Szlovéniában a magyar menekültek számára összesen 8 menekülttábort és 2 befogadó központot létesítettek a hatóságok, amelyekben 2.361 menekült fordult meg. Ezen menekültek valamivel több mint 2/3-a (1.631 fő) a magyar–jugoszláv határ szlovén határszakaszán lépett jugoszláv területre, míg az 1/3-át más tagköztársaságokból helyezték át a szlovéniai táborokba. A szlovéniai menekülttáborok pontosan egy évig működtek, mivel az elsőt 1956. november 1-én alakították ki Veržej településen, míg az utolsó kettőt 1957. november 1-én zárták be Brestanicában és Muraszombatban.

1. TÁBLÁZAT: A magyar menekültek számára létesített menekülttáborok és befogadó központok Szlovénia területén, valamint megnyitásuk és bezárásuk időpontja

Település	Megnyílt	Bezárt
Veržej	1956. november 1.	1956. november 20.
Borl	1956. november 20.	1957. április 3.
Radenci	1957. január 14.	1957. április 1.
Štatenberg	1957. január 17.	1957. április 1.
Rogaška Slatina	1957. január 28.	1957. április 18.
Jelšingrad	1957. február 18.	1957. május 17.
Bizeljsko	1957. február 28.	1957. augusztus
Brestanica	1957. március 11.	1957. november 1.
Črnci na Apaškem polju (befogadó központ)	1957. március 30.	1957. július
Muraszombat (befogadó központ)	1957. július	1957. november 1.

Forrás: SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105–106.

Az első szlovéniai menekülttábor a magyar a határhoz viszonylag közel, Veržej településen alakították ki a jugoszláv belügyi szervek az ún. Marijanišče-ben.¹ Itt szállásolták el a jugoszlávok a Letenyéről, Nagykanizsáról és Murakeresztúrról a forradalmi események elől 1956. október 31-én Jugoszláviába menekült határőr-, katoná- és ÁVH-tiszteket, valamint a nagykanizsai és a letenyei Magyar Dolgozók Pártja (MDP) pártbizottságának két titkárát. Két személy a családtagjait is magával vitte.² A Veržej településen elszállásolt csoportra a helyi lakosok is emlékeztek. Elmondásuk szerint a menekültcsoportot tisztek és altisztek alkották, de voltak velük nők és gyerekek is. A menekülésre minden jel szerint hirtelen került sor, mivel a gyerekek és a nők pizsamában érkeztek Veržejbe. Az egyik interjúalany, aki tudott oroszul, többször is beszélt a menekültekkel. Elmondása szerint a tisztek és altisztek kiválóan beszéltek oroszul, amiből arra következtetett, hogy a menekültek ezen csoportja a Szovjetunióban fejezte be a katonai tanulmányait. A helyi

1 Marijanišče Intézetet a szaléziánusok hozták létre és iskolát működtettek benne egészen az 1945-ös államosításig – erről bővebben: <http://marianum.si/zgodovina-marijanisca> – letöltés ideje: 2016. szeptember 10.

2 Arhiv Jugoslavije, 507 IX., 75/III-1, 92. 7–10.

interjúalanyok elmondása szerint a jugoszláv hatóságok a menekülteket vendégként fogadták. Az otthonban, ahol elszállásolták őket, napi három alkalommal főztek a számukra, emellett bort, édességet és cigarettát is kaptak, a gyerekek pedig narancsot és csokoládét.³

A verzeji tábor kis befogadóképessége miatt 1956. november 20-án bezárták, és még aznap a Ptuj közelében lévő Borl várában létesítettek új, nagyobb kapacitással bíró menekülttábor. A borli menekülttábor létesítésének időpontjával kapcsolatosan azonban megjegyzendő, hogy az államvédelmi hatóság beszámolója, valamint Marton Zoltán katona visszaemlékezése között, aki 1956. november 4-én a Lenti mellett található Zajda laktanya teljes híradós századával Jugoszláviába távozott, ellentmondás van. Marton Zoltán ugyanis egyértelműen jelzi a visszaemlékezésében, hogy miután november 4-én Jugoszláviába távoztak: „*Előbb (a) Borl nevű várba kerültünk, ahol a fegyvereinket, a felszerelést is le kellett adnunk, csak egy rádiót hagytak meg számunkra.*”⁴ Az államvédelmi hatóság beszámolója szerint viszont a Borl menekülttábor csak november 20-án hozták létre. Tehát vagy Marton Zoltán emlékezett rosszul a történetekre, vagy az államvédelmi szolgálat beszámolója nem pontos.

Az 1956-os és 1957-es év fordulóján a magyar–osztrák határőrizetet megerősítették. Ennek következtében a Magyarországot elhagyni kívánók számára az egyedüli távozási útvonal Jugoszlávia maradt. 1957 januárjában és februárjában nagyszámú magyar menekült érkezett Jugoszláviába, akik számára új befogadó központokat és menekülttáborokat hoztak létre. Szlovéniában is több menekültközpont alakult 1957 első két hónapjában. Január 14-én Radenci gyógyfürdőben létesítettek új menekülttábor, míg három nappal később Štatenberg kastélyában alakítottak ki lakhelyeket a menekültek számára. Január 28-án pedig egy másik kelet-szlovéniai gyógyfürdő, Rogaška Slatina szállodáiban rendeztek be szállást a magyar menekültek számára.⁵ Rogaška Slatina-ban két szálloda adott otthont a menekülteknek, a Beograski dom (ma Vila Golf) és a Slatinski dom (ma hotel Slatina).⁶

Mivel az 1956 végén és 1957 januárjában létrehozott szlovén menekülttáborok turisztikai létesítményekben voltak kialakítva, a közelgő turisztikai szezon kezdete miatt az ideiglenes lakói „zavaró” tényezővé váltak. Erről a problémáról a szlovén napilapok már

3 KOVÁCS ATTILA, NEČAK DUŠAN, REŽEK MATEJA, BREZIGAR SARA: Madžarska begunska problematika leta 1956 – primer Jugoslavije in Slovenije. 218–219.

4 MARTON ZOLTÁN: A híradós századdal '56-ban Jugoszláviába mentünk. 196.

5 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105.

6 KOVÁCS ATTILA, NEČAK DUŠAN, REŽEK MATEJA, BREZIGAR SARA: Madžarska begunska problematika leta 1956 – primer Jugoslavije in Slovenije. 225.

1957 januárjában írtak: „A turisztikai szezon kezdetekor – áprilisban – újabb nehézségek fognak fellépni, mivel a menekülteket új épületekbe kell majd elhelyezni, ha addig nem történik meg nemzetközi segítséggel a menekültek evakuálása.” A cikk még feltűntette, hogy 1957. január 28-ig Jugoszláviában: „... 22 befogadó központot hoztak létre turisztikai otthonokban, kultúrházakban, falvakban, vendéglátóipari és egészségügyi létesítményekben Vajdaságban, Szerbiában, Horvátországban, Szlovéniában és az Adrián.”⁷

Mivel a turisztikai szezon kezdete előtt még mindig nem rendeződött a Jugoszláviában tartózkodó magyar menekültek további sorsa, a hatóságok Szlovéniában (és az ország más településein) új táborokat alakítottak ki: február 28-án Bizeljskon, március 11-én Brestanicában (Rajhenburg) és március 30-án egy befogadó központot a Mura folyó mellett található Črnci na Apaškem polju faluban. Mind a három településen az ott található várakban és kastélyokban rendezték be a menekültek új szállását. A rajhenburgi vár az elemzett időben börtönként működött, és a menekülteket a vár használaton kívüli részében helyezték el. Egyben a vár börtöneiben raboskodó elítélteknek megtiltották az érintkezést a magyar menekültekkel.⁸ Az említett menekülttáborok kialakításával párhuzamosan viszont folyamatosan megszüntették a korábbi táborokat, amelyeket turisztikai létesítményekben rendeztek be: Radencit és Štatenberget április 1-én, Borl-t április 3-án, Rogaska Slatina-t pedig április 18-án zárták be.⁹

A jugoszláv hatóságok 1957 tavaszán igyekeztek a táborlakókat foglalkozás szerint csoportosítani, és ebből kifolyólag az ország különböző pontjain létesítettek „speciális” táborokat. Így például a Mataruška Banja szerbiai gyógyfürdőben az „értelmiségieket” gyűjtötték össze, a bánáti Fehértemplom településen pedig a kiskorú gyerekeknek létesítettek menekülttábort. Szlovéniában Šmarje pri Jelšah település határában található Jelšingrad kastélyban alakítottak ki egy „speciális” menekülttábort a belügyi szervek 1957. február 18-án. A szlovén államvédelmi hatóság jelentése szerint az új tábort elsősorban az „operatív munkára”, vagyis kémelhárítás és kémkedés céljából hozták létre az arra kiválasztott menekültek számára. Az úgynevezett „érdekes emigránsok” részére a többi táborban is igyekeztek különálló helyiségeket berendezni. A jelentésből azonban az is kiderül, hogy az államvédelmi hatóságok szervei nem tudták teljes mértékben kivitelezni a tervüket. Mire ugyanis az „érdekes menekülteket” sikerült volna elkülöníteniük

7 Vedno več beguncev. Slovenski poročevalec. 1957. január 29.

8 FÜRST IRENA: Kazenske ustanove na gradu Rajhenburg, 1948–1966. 41.

9 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105.

a többi menekülttől, Magyarországról vagy Jugoszlávia más köztársaságaiból nagyobb számú menekült érkezett, és az újonnan érkezettek elhelyezése romba döntötte a terveiket. Ennek ellenére az államvédelmi hatóság embereinek sikerült Szlovénia területén 65 menekültet beszervezniük. A többségüket kompromittáló adatok alapján szervezték be, és csak kevés volt azok száma, akik „baráti” vagy „patrióta” alapon működtek közre. A közreműködő menekültek – a beszámoló hálót (mreža) emleget – munkájával azonban nem voltak megelégedve az államvédelmi hatóság emberei, amit többek között annak tudtak be, hogy: „... a menekültek többsége nem valami szocialista elhivatottság végett menekült Magyarországról Jugoszláviába, hanem teljesen más okok végett menekültek és nem állt érdekükben Jugoszláviáért őszintén dolgozni.”¹⁰ Emellett egyéb objektív okok is közrejátszottak az „operatív munka” sikertelenségében. A szlovén menekülttáborokban dolgozó államvédelmis személyek korábban nemhogy Magyarországgal nem foglalkoztak, hanem „Kelettel” sem.¹¹ Ebből kifolyólag az UDV¹² munkatársai nem bírták a magyar nyelvet, tolmácsok segítségével azonban az „operatív munka” sok nehézségbe ütközött. Ennek ellenére a menekülttáborokban zajló életről elég pontos és objektív képet sikerült kapniuk, viszont amint személyes jellegű kérdésekre terelődött a szó, a menekültek gyanakodni kezdtek és óvatosak lettek.¹³ Az UDV által végrehajtott „operatív munka” az idők folyamán tartalmát és megvalósításának módját tekintve egyaránt változott. A magyar–jugoszláv határ szlovén határszakaszát átlépő összes menekültet (összesen 1.617 főt) az UDV szakemberei kikérdezték egy bizonyos „kérdőív”¹⁴ alapján, mely többek között a munkástanácsokról, a határok rendszeréről, a szovjet hadseregről, a szovjetek beavatkozásáról a magyar belügyekbe stb. tartalmazott kérdéseket. Emellett a jugoszlávokat érdekelték még a zalai olajmezők, a pécsi uránbánya, a magyar katonaság, az ÁVH, a bíróságok és az ügyészség működése stb. A későbbiek során azonban az „operatív munka” a kémelhárításra lett leszűkítve.¹⁵

A Jelšingradban kialakított menekülttábort 1957. május 17-én zárták be. Júliusban pedig hasonló sorsra jutott a Črnci na Apaškem polju településen létrehozott befogadó

10 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 107.

11 Kelet alatt a beszámoló a szovjet tömb országait értette.

12 Az UDV a jugoszláv Államvédelmi Hatóság szlovén elnevezésének rövidítése (Uprava državne varnosti).

13 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 107.

14 A forrásban a kérdőívet „upitnik” néven jelölték.

15 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 108.

központ. Helyette Muraszombatban létesítettek egy új központot, de már kisebb kapacitással.¹⁶ A menekültek létszámának csökkenése következtében 1957 augusztusában bezárták a bizeljsoi tábort is. Az utolsó két szlovéniai menekülttábor, a brestanikai (Rajhenburg) és a muraszombati tábor 1957. november 1-én zárták be, az itt lévő menekülteket pedig a Fiume melletti Gerovo táborba szállították.¹⁷

2. TÁBLÁZAT: A menekülttáborok és befogadó központok személyzete és létszáma

Helység	Igazgató	Operatív munkaező	Tolmácsok	Adminisztratív személyzet	Technikai személyzet	Rendőr	Egyéb
Veržej	1	-	-	-	-	2	-
Borl	1	9	4	5	2	7	2
Radenci	1	2	3	6	4	11	5
Štatenberg	2	8	3	2	-	5	-
Rogaška Slatina	2	8	6	9	-	14	2
Jelšingrad	2	3	2	3	-	5	1
Bizeljsko	2	4	4	6	-	10	8
Brestanica	3	14	9	10	-	27	12
Črnci	1	5	4	5	1	8	11
Muraszombat	1	-	1	2	-	2	1

Forrás: SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105–106.

16 Két muraszombati adatközlő elmondása szerint Muraszombatban három különböző helyszínen voltak elszállásolva a magyar menekültek: az I. és a II. számú általános iskola épületében (Obal Jožef adatközlő), valamint az úgynevezett TVD Partizanban, a korábbi Sokol otthonban (Glažar Janez adatközlő).

17 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105.

A menekültek számára létrehozott táborokkal és befogadó központokkal kapcsolatos összes teendő a szövetségi belügyi szervek hatáskörébe tartozott, és ők jelölték ki a táborok személyzetét is. A 2. számú táblázat a táborokban megforduló személyzetről ad információt. Ebből kiderül, hogy jelentős számú munkaerőt kellett alkalmazniuk a táborok működtetéséhez. A verzeji tábor kivételével – amelynek rövid fennállása alatt egy igazgatója és 2 rendőre volt – minden táborban alkalmaztak az igazgató mellett még „operatív munkaerőt”, adminisztratív és technikai személyzetet, tolmácsokat és egyéb személyzetet, akik a tábor mindennapi működéséhez voltak nélkülözhetetlenek. A menekültekre és a nekik otthont adó épületekre a rendőrség tagjai felügyeltek.

A táborok személyzetét gyakran cserélték, ami többek között az „operatív munkára” is kihatott. A különböző menekülttáborokban egyidejűleg 2-5 UDV-munkatárs dolgozott, legtöbbször a Rogaška Slatinában (5 munkatárs) és Brestanicában (4 munkatárs) létesített menekülttáborokban. A technikai személyzet alatt fényképészeket, valamint olyan személyeket értettek, akik ujjlenyomatokat vettek és a különböző nyomtatványok kitöltésénél segítettek. A menekültek közreműködésével és részvételével úgynevezett „emigráns bizottságokat” szerveztek, amelyek meglehetősen jó eredményeket mutattak fel. Az ő kompetenciájukba tartozott a menekülteket érintő kisebb ügyek rendezése.

A Szlovénia területén létesített menekülttáborokat és befogadó központokat működésük során öt alkalommal látogatta meg a magyar hazatérési bizottság, melyet minden egyes alkalommal a Menekültügyi Főbizottság belgrádi munkatársai is elkísértek. A magyar hazatérési bizottság munkájának sikertelenségére utal, hogy csak 17 menekültet tudtak meggyőzni a Magyarországra való visszatérésről. A Brestanicában (Rajhenburg) tartózkodó magyarokat a menekülteket befogadó svájci küldöttség háromszor, az USA küldöttsége pedig egyszer látogatta meg.¹⁸

Érdemes megemlíteni, hogy két menekülttáborban (Bizeljsko és Brestanica) a menekültek fellázadtak a tábori vezetőség ellen. Az UDV beszámolója szerint erre a tábori vezetőség által bevezetett új házirend miatt került sor, egy korabeli szemtanú és a brestanica-i lázadást megelőző menekült elmondása szerint viszont a lázadás oka az volt, hogy a tábori vezetőség a nemzetközi segélycsomagok egy részét eltulajdonította.¹⁹

18 Uo. 109.

19 Uo. 110; Mélyinterjú Kiss Istvánnal, aki a magyar–jugoszláv határ szlovén határszakaszán keresztül menekült Jugoszláviába és a brestanica-i menekülttáborban volt elszállásolva. Innét Svájcba vándorolt ki.

A lázadást végül is a tábori vezetőség felszámolta, a 12 fő szervezőt pedig a szabálysértési bíróság elé állította. Arról sajnos nem szól az UDV beszámoló, hogy milyen büntetésben részesültek a szervezők.²⁰

A jugoszláv államvédelmi hatóság szlovéniai részlege a Szlovéniában tartózkodó magyar menekültekről készített összegzésében a menekülteket „politikai meggyőződésük” alapján négy kategóriába sorolta:

- 1.) *Nyugatorientált idősebb értelmiségiek, akik viszonylag nyugodtan viselkedtek, felfogták emigráns létüket. Elégedettek voltak a vendéglátásunkkal. Lojálisak voltak a Jugoszláv Föderatív Népköztársaság szocialista berendezkedésével kapcsolatban és nem mutatták ki ellenérzésüket annak ellenére sem, hogy minél hamarabb Nyugatra akartak jutni.*
- 2.) *Fiatal értelmiségiek, ill. a fiatalok általában a nyugati propaganda erős hatása alatt voltak és nehezen akarták megérteni, elfogadni az emigráns létet. Nagyon fegyelmezetlenek voltak, türelmetlenek és szemtelenek a követeléseiket illetően. Megtapasztalták a demokráciánkat, amelyet negatív értelemben használtak ki. A nyugatra való elutazásuk elhúzódásáért Jugoszláviát okolták. Állandóan az ENSZ menekültekkel kapcsolatos deklarációjára hivatkoztak.*
- 3.) *Politikai hovatartozás nélküli menekültek, akik többsége a pánik miatt menekült el Magyarországról. Ők nem tudták eldönteni, mely országba szeretnének emigrálni. Nagyon türelmetlenek voltak, állandóan megváltoztatták a kijelentéseiket a kivándorlásuk kapcsán és ezáltal sok munkát okoztak az adminisztrációnak.*
- 4.) *Menekültek, akik azért menekültek el Magyarországról, mert közreműködtek a felkelésben, fegyvert viseltek, a munkástanácsok és a nemzeti tanácsok tagjai voltak, tüntetések vezetői stb. Az ő viselkedésük általában rendben volt. Velük nem voltak nagyobb nehézségeink. Közreműködtek velünk és ők adták a legobjektívebb képet a tábori helyzetről. Létszámban ez a csoport volt a legkisebb.²¹*

20 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 110;

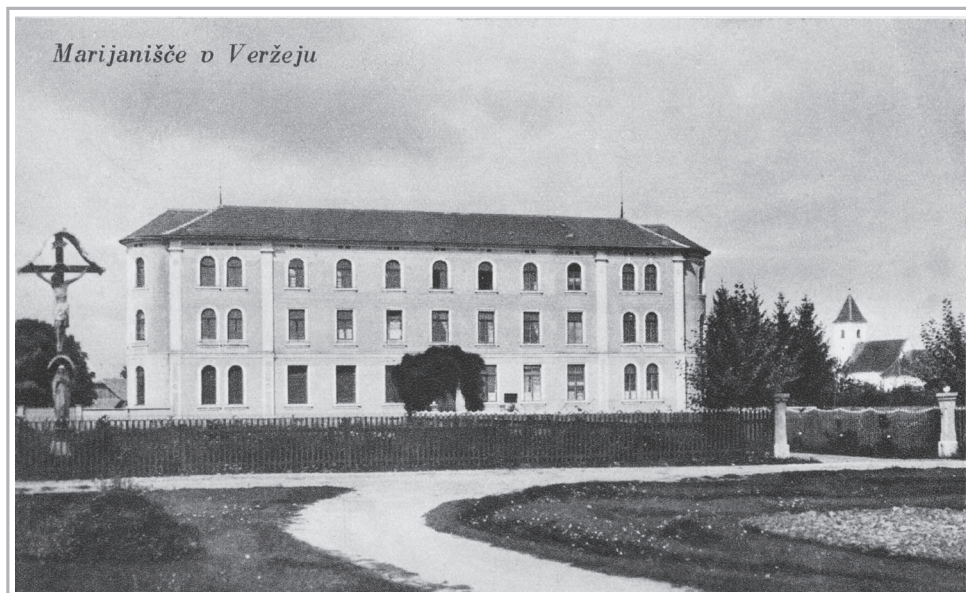
21 Uo. 109–110.

3. Epilógus

A magyar forradalom évfordulójának kerek évében, 2016 nyarán és őszén végiglátogattam a magyar menekültek számára kialakított menekülttáboroknak és befogadó központoknak otthont adó településeket Szlovéniában. A célom egyrészt az volt, hogy pontos információt szerezzek arról, hol és mely épületekben voltak elhelyezve a menekültek, másrészt a helyi lakosoktól további adatokat, fényképeket kívántam gyűjteni a táborokról, menekültekről. Végül is elmondhatom, hogy a tíz menekültközpont közül egyedül Radenci gyógyfürdőben nem sikerült beazonosítanom a szállodák közül azt(azokat), amelyben a magyar menekülteket szállásolták el. Terepkutatásaim során sikerült mindegyik táborról, ill. befogadó központról korabeli fotót vagy képeslapot találnom, és egyben az összes, a menekülteknek otthont adó épületről készítettem fényképet.

A továbbiakban a korabeli fényképek és képeslapok, valamint a 2016-ban készült fotók segítségével mutatom be a magyar menekültek számára létrehozott menekülttáborokat és befogadó központokat Szlovénia területén.

Veržej

16. Veržej (*Vida István, Lendva*).

16/a. Veržej (*Etnikai Kutatóintézet, Ljubljana*).

Borl

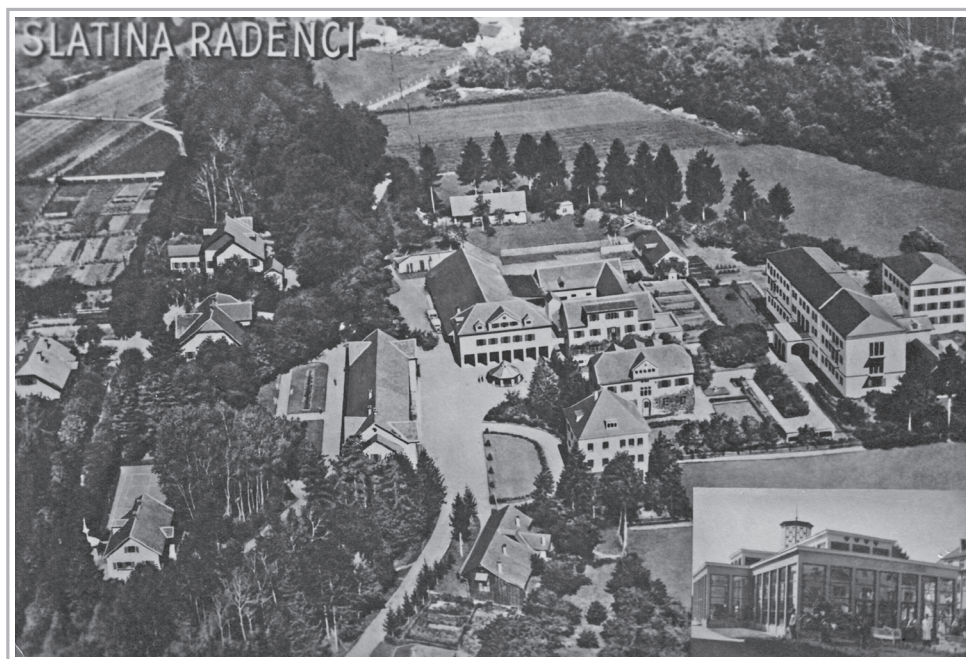

17. Borl (*Jerala Lojze, Muzej novejše zgodovine Slovenije*).

17/a. Borl (*Etnikai Kutatóintézet, Ljubljana*).

Radenci

18. Radenci (*Vida István, Lendva*).

18/a. Radenci (*Etnikai Kutatóintézet, Ljubljana*).

Štatenberg

19. Štatenberg (*Vida István, Lendva*).

19/a. Štatenberg (*Etnikai Kutatóintézet, Ljubljana*).

Rogaška Slatina

20. Rogaška Slatina, Slatinski dom (Reich Robert, Rogaška Slatina).

20/a. Rogaška Slatina, Hotel Slatina (Reich Robert, Rogaška Slatina).

Rogaška Slatina

21. Rogaška Slatina, Beograjski dom (*Reich Robert, Rogaška Slatina*).

21/a. Rogaška Slatina, Vila Golf (*Reich Robert, Rogaška Slatina*).

Jelšingrad

22. Jelšingrad (*Knjižnica Šmarje pri Jelšah*).

22/a. Jelšingrad (*Etnikai Kutatóintézet, Ljubljana*).

Bizeljsko

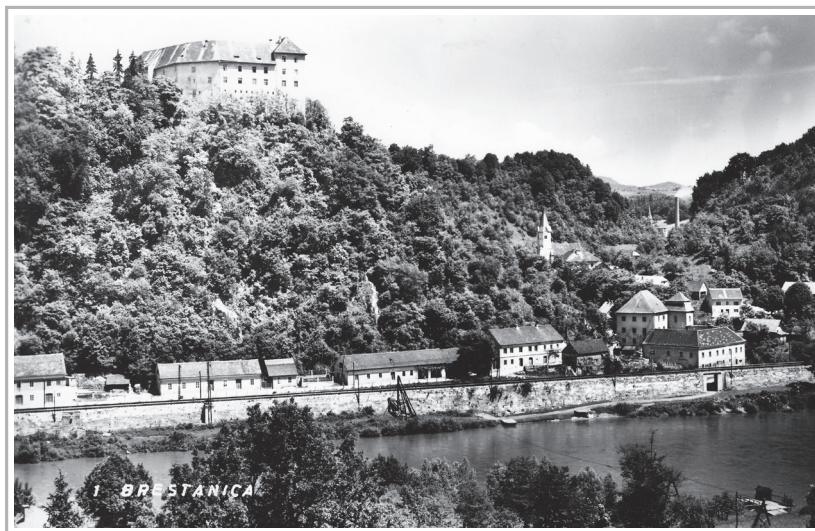

23. Bizeljsko (*Posavski muzej Brežice*).

23/a. Bizeljsko (*Etnikai Kutatóintézet, Ljubljana*).

Brestanica

24. Brestanica (*Vida István, Lendva*).

24/a. Brestanica (*Etnikai Kutatóintézet, Ljubljana*).

Črnci na Apaškem polju

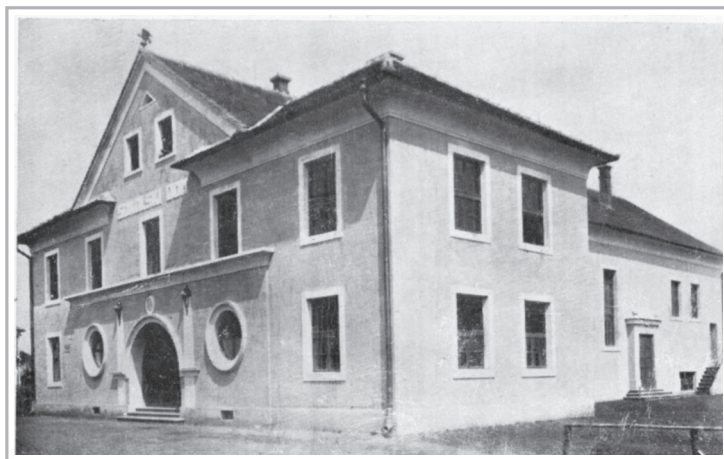

25. Črnci na Apaškem polju (*Ščap Dušan, Črnci na Apaškem polju*).

25/a. Črnci na Apaškem polju (*Etnikai Kutatóintézet, Ljubljana*).

Muraszombat (Murska Sobota)

26. Muraszombat, Sokolski dom (*Vida István, Lendva*).

26/a. Muraszombat (*Etnikai Kutatóintézet, Ljubljana*).

Muraszombat (Murska Sobota)

27. Muraszombat, II. sz. általános iskola (*Pomurski muzej Murska Sobota*).

27/a. Muraszombat (*Etnikai Kutatóintézet, Ljubljana*).

Muraszombat (Murska Sobota)

28. Muraszombat, az egykori I. sz. általános iskola (Pomurski muzej Murska Sobota).

28/a. Muraszombat (Etnikai Kutatóintézet, Ljubljana).

Kolosa Tanja

MAGYAR MENEKÜLTEKKEL EBÉDELTEM¹

A magyar menekültekről
a szlovén sajtóban

Forrásközlés

Az 1956. október 23-án kitört magyarországi felkelésről a szlovén sajtó csak két-három nap késéssel közölt először jelentést, de azt is óvatosan és a hivatalos magyar forrásokból merítve. Az első hírek nem okoztak aggodalmat, és a szlovén sajtó jó szemmel nézte a kommunista rendszer elleni felkelést. A későbbiekben arról is beszámoltak a napilapok, hogy a jugoszláv vezetőség üdvözölte Nagy Imre miniszterelnök kinevezését, és jónak látta az új reformokat, amelyekkel szeretné felszámolni a múlt hibáit és bűneit. Az újságírók a cikkekben figyeltek arra, hogy az olvasókban ne keltsenek aggodalmat, így például a szovjet csapatok beavatkozását sem részletezték. A forradalom további eseményei azonban, amelyek már komoly aggodalmat okoztak a belgrádi vezetőségnek, nem jelentek meg a jugoszláv sajtóban. Tito 1956. november 11-i pulai beszédét, amikor is a nyilvánosság elé tárta a jugoszláv álláspontot a magyarországi eseményekkel kapcsolatosan, viszont már közölték.²

Szlovénia Magyarországgal határos területein, ahol a határ közelsége miatt bővebb információkkal rendelkezett a lakosság a magyarországi eseményről, a

1 A cím a Slovenski poročevalec című napilapban 1956. december 23-án megjelent újságcikk magyar változata.

2 VODOPivec PETER: A szlovének és Jugoszlávia viszonya az 56-os magyar felkeléshez. 99–103.

forradalom leverését követően vásárlási láz tört ki. Erre utal a helyi, muraszombati hetilap (Pomurski vestnik) 1956. november 8-i cikke a „Nincs ok a vásárlási lázra” címmel.³ A cikkben egyébként szó esett a magyar menekültekről is.

A szlovén írott sajtóban csak 1957 januárjában kapott nagyobb hangsúlyt a magyar menekültkérdés, amikor tömegesen érkeztek Jugoszlávia területére a menekültek.⁴ 1957 januárjától egészen 1957 második feléig számos újságcikk foglalkozott a magyar menekültek befogadási és elhelyezési kérdésével, harmadik országba való továbbutazásával, illetve a Magyarországra való hazatéréssel. Ezen cikkek többsége csak száraz tényközlésre szorítkozott, és általában a jugoszláv hírügynökség, a Tanjug híreit vették át.

A szlovén írott sajtóban érdekes módon csak egy olyan újságcikk jelent meg a köztársaságban található magyar menekültekről, amely nem csak számokban láttatja a magyar menekülteket. A Slovenski poročevalec⁵ napilap 1956. december 23-án megjelenő számában közölték Lenardič Stane újságíró cikkét a Ptuj közelében található Borl várban kialakított menekülttáborban elhelyezett menekültekről. A „Magyar menekültekkel ebédeltem” című cikk a különböző társadalmi osztályok szemszögéből mutatja be a magyarországi eseményeket, ahogyan a menekültek látták a magyarországi helyzetet, stb. Az újságcikk tartalma és megjelenésének dátuma nem véletlen. Néhány héttel korábban, 1956. december elején ugyanis Jugoszlávia módosította a magyar menekültekkel szembeni állásfoglalását, és ezt követően már nem adták őket vissza a magyar hatóságoknak, ahogy azt korábban tették, hanem a genfi konvenció értelmében menedéket nyújtottak a menekülteknek. Az említett cikk a szlovén közvélemény előtt volt hivatott bemutatni és alátámasztani a jugoszláv kormány megváltozott álláspontját a magyar menekültkérdésben.

A forrásközlést a fentiekben felvázoltak mellett még az is indokolta teszi, hogy a ljubljanei újkortörténeti múzeumból (Muzej novejše zgodovine) előkerültek ez említett újságcikk kapcsán a magyar menekültekről készült eredeti fotók.⁶ Így az írásban a teljes újságcikk közlése mellett a korabeli fotókat is közöljük.

3 *Ni razlogov za potrošniško mrzlico*. Pomurski vestnik, 1956. november 8.

4 Erről lásd bővebben: KOVÁCS ATTILA, NEČAK DUŠAN, REŽEK MATEJA, BREZIGAR SARA: Madžarska begunska problematika leta 1956 – primer Jugoslavije in Slovenije. 196-247.

5 A Slovenski poročevalec napilap 1945-től 1959-ig jelent meg, amikor a Ljudska pravica napilappal egyesülve létrejött a ma is megjelenő Delo napilap.

6 Köszönet dr. Kovács Attilának, hogy felhívta a figyelmemet az említett fotókra.

Lenardič, Stane: Magyar menekültekkel ebédeltem⁷

Az újságíró a Ptuj melletti Borl várban látogatta meg a magyar menekülteket, akik Szlovénia területén lépték át a magyar határt. A magyarok közel 80%-a Budapestről érkezett, a többiek pedig Magyarország belső területéről menekültek el. Néhányan voltak köztük, akik részt vettek a tüntetéseken és a harcokban. A többsége Nyugatra szeretett volna eljutni, néhányan nálunk kértek menedékhelyet és voltak, akik még nem tudtak dönteni. – A menekültek kérésére a cikkben említett nevek nem valósak, ki vannak találva.

„Kérem, hol tudok beszélni a menekültekkel?” – kérdeztem a vár előtt álldogáló embert. Ott állt a vár bejáratában és meredten nézte a fa lombjait, amelyek elveszni látszottak a sűrű, szürke téli ködben. Az idő morcos és olyan sűrű a köd, hogy még a vár alatt elfolyó Drávát sem lehet látni. A kérdésemre a férfi furcsán rámnézett és megrázta a fejét, hogy nem érti, mit beszélek, aztán valamit dörmögött, valószínűleg magyarul. A karjával a vár udvarán lévő ablak felé mutatott és elindult egy sétára a fagyos úton. A vaskapukon túl, a várudvarra lépve zsiromgó gyerekek, akik a várkút körül kergetőztek. „Hol vannak az irodák?” – kérdeztem tőlük. A gyerekek csodálkozva rám néztek, hogy én nem tudom, hogy ők nem értenek engem. Utána már nem kérdeztem senkitől semmit és folytattam utamat az épület belsejében. Egy hosszú folyosón áthaladva végre sikerült megtalálnom az irodát, ahol kértem egy tolmácsot és ahol elmondták, hogy a menekültek közül néhányan beszélnek idegen nyelveket. Aztán csatlakoztam egy csoport menekülthöz egy nagyobb szobában, amelynek falai szarvas agancsokkal voltak tele és ahol az ideiglenes ebédlő volt. A menekültek a kályha mellett melegedtek, a rádióból vidám zene szólt, amely kis élénkséget hozott a téli hangulatban. Az öltözködésük nagyon különböző volt, látni lehetett, hogy kik azok, akik tervezték a menekülést és kik azok, akik sietségükben menekültek el. Voltak néhányan, akik katonai csizmát viseltek és a ruházatuk is a hadseregtől volt. Voltak, akik ugyanolyan sportos öltözetet viseltek, mint amelyet a budapesti harcokról készült képeken lehetett látni. Fiatal lányok, akik az ebédlőbe érkeztek, melegítőt viseltek, mintha üdülésen lettek volna a romantikus Borl várban. „Nem menekültem volna el, ha egy kicsi reményt látok abban, hogy a Szovjetek elhagyják az országunkat” – mondta Sándor, aki egy magas pozíción lévő középkorú értelmiségi volt. Ezzel kezdte a történetét és elmonda, hogy személyesen nem vett részt a harcokban, de jelen volt a tüntetésen és ez elég ok volt ahhoz, hogy gyanússá váljon. Utána bujdosásra kényszer-

7 Stane Lenardič: Na kosilu z madžarskimi begunci.

Na kosilu z madžarskimi begunci

Naš novinar je obiskal madžarske begunce na gradu Bori pri Pljuju, kjer so zbrani vsi tisti, ki s pridelo čez mejo na področju Slovenije. Približno 80% jih je iz Budimpešte, ostali pa so iz drugih krajev v notranjosti Madžarske. Nekateri od teh so tudi sodelovali v borbah in demonstracijah. Nekaj jih je zaprosilo za svid v naši državi, vedela so se ni odločila, precej pa jih koli na zahod. — Imena v reportaži so fiktivna, ker so begunci, s katerimi je razgovarjal naš novinar tako želeli.

— Prosim, kje bi lahko govorili z begunci? — sem vprašal prvega človeka, ki sem ga srečal pred gradom. Sial je pred glavni vrati, z dolgočasno opazoval vrve po drevju, kd je bilo zavzeto v sivo, gosto meglo. Dan je čemeran, megla je tako gosta, da ne vidim Drave, ki teče pod gradom. Zavedeno me je pogledal, odskinal z glavo, da ne razume in nekaj zamrmral, miseln da po madžarsko. Z roko mi je pokazal na neko okno v notranjosti gradu, sam pa je odšel po poleđenih

pridržal beguncem, kd so se greli ob kramlnu. V sobi, ki je sedel jedilnico, je kar prijetno veselo poskocno melodije, ki jih prinaša radio, so vnašale v to zimsko razpoloženje nekaj živahnosti. Na oknih izza zaves

njih, so pa tudi, ki nosijo še vedno vojaške škornje in hlače redne madžarske vojske. Nekateri pa so v športnih oblekah, oblečeni tako, kot sem jih videl na nešteth atletih iz takratnih borb v Budimpešti. Ženske, ki prihajajo v jedilnico v trenerkah, v glavnem so mlada dekleta, pa me bolj spominjajo na letoviškarke kot begunce. Vendar razpoloženje ni letovišarsko, četudi ne vidim kako bi bilo drugače, če bi prišli na romantični Bori na dopolje. — Na bi zbežal —, je med

je pomagal upornikom in stavkočim ter jim na lašno pobudo podljal palne vozove in avtomobile s hrano. — Mene pa so že odpeljali — je pripovedoval István, uslužbenec srednjih let. — Več ti goč nas je bilo. Tam so nas potem delili na levo in desno. In kdor je šel na desno je oti 'zpuščen'. Ne vem, kakšna mečila so uporabljali. Srečo sem imel, da sem prišel na desno stran in da sem sedel sredi. — Delal je, da opisuje samo to, kar je sam doživel in videl. — Ljudi so deportirali — je dejal István. — Kam, tega pa ne vem. — Na vprašanje, kje je delal, je lezno verigo. — Zdi se mi, da je za Pljuja, Jolka, Pljuo in druge grad Bori samo vmesna postaja do 'velikega sveta'. Ni malo jasne slike, kakšno je življenje tam v svetu. Ker niso imeli možnosti, da bi ga spoznavali, so jih

vedovali, kako so jim prišli na pomoč tanki, ki so jih vozili uporniki in kako se jim je tudi pridružil del redne vojske. So deč po pripovedovanju, so poznali vse borbe, ki so bile v tistih dneh.

Pri nekaterih se nisem mogli iznebiti občutka, da vedno manj pramajajo, kaj je v domovini in kaj bo ter da so med njimi tudi avanturisti. Nisem spoznal kakšna mladina je to, kako bi jo opravičilo Plju, mlad fant, ki še ni končal osem gimnazij mi je pripovedoval: — Vedno sem si želel, da bi šel po svetu. Pod Rusi pa sem se počutil tako, kot bi bil uklanjen v železne verige. — Zdi se mi, da je za Pljuja, Jolka, Pljuo in druge grad Bori samo vmesna postaja do 'velikega sveta'. Ni malo jasne slike, kakšno je življenje tam v svetu. Ker niso imeli možnosti, da bi ga spoznavali, so jih

29. A „Magyar menekültekkel ebédeltem” című újságcikk

(Slovenski poročevalec, 1956. december 23.)

rült, az otthonában többször is kereste a rendőrség. Amikor pedig látta, hogy napról napra tűnnek el a barátai és ismerősei, nem maradt más hátra, minthogy elhagyja az otthonát. Nehéz volt neki hátrahagyni a feleségét és a fiát. Elmesélte, ahogy ő látta a forradalmat: „Tudja, nálunk ellenséges a hangulat az oroszok iránt. A forradalmi napokban megfigyeltem az embereket. Láttam, ahogy az orosz könyveket kidobálták az ablakokon és felgyújtották őket. Láttam, ahogy az emberek 11 év után szabadjára engedték az elfojtott gyűlöletüket.” Mások is bólogattak e szavak hallatán, hiszen sok rossz halmozódott fel ezekben az években. Ezután elmesélte, hogy csak Budapesten több mint 40.000 lakást romboltak le, amelynek felújításához legalább egymillió négyzetméter üveg szükséges. Aggodalmát fejezte ki, hogy hogyan, és mivel fogják ezt rendbe hozni. Beszélt arról, milyen nehezen lehetett kenyérhez jutni még a forradalom előtt is. Hajnali 5 órától kígyózó sorokban álltak több órán át, míg egy kis kenyérhez jutottak. Most pedig még nehezebb lehet. A forradalom alatt a parasztok saját kezdeményezésből élelemmel látták el a tüntetőket és a szabadságharcosokat.

„Engem meg már el is vittek” – szölt közbe a következő mesélő István, aki egy középkorú munkás volt. „Több ezren voltunk egy helyen, amikor két csoportra osztottak bennünket. Akik a jobb oldalon álltak szabadon elmehettek, a bal oldalt álló embereket pedig deportálták. Nem tudom megmondani, hogy hova, és hogy milyen alapon osztottak meg bennünket. Én a jobb oldalon álltam így megmenekültem, és most itt vagyok.” Elmondta, hogy ő csak arról beszél, amit saját maga látott és megélt. Arra a kérdésre, hogy hol dolgozott azt felelte: „A 45. számú gyárban.” „Á, egy hadiüzemben.” – feleltem én. „Nem – mondta István –, ez egy építőipari vállalat volt, ahol többszáz munkás dolgozott.” Látta,

30. Két menekültlány Magyarországról a kastély udvarán

(Lenardič Stane, Muzej novejše zgodovine Slovenije)

hogy nem értem, ezért elmagyarázta, hogy náluk a gyárok meg vannak számozva és ez is a sztálini rendszernek egyik eleme. „Rákosi és társai úgy tervezték, hogy ebben a sztálinista paradicsomban az emberek is számokká válnak. De az emberek nem akartak számok lenni, ezért is tört ki a forradalom a munkásosztály közt is.” A forradalomról az volt a véleménye, hogy az öngyilkosság volt, a felháborodás kitörése és hisztéria. De nem lehetett ez másképp, hiszen az évek során rengeteg rossz gyülemlert fel az emberekben.

Közben az ebédlőben egyre többen jöttek, a hatvan éves idősebb férfitől a két éves kisgyerekekig, akit anyja a karján hozott. Ebédelni készültek és én is ott maradtam velük ebéden. Mivel, hogy ez egy hotel volt, rendeltem magamnak ebédet, míg a menekülteket saját emberük szolgálta ki ebéddel. Elmondták, hogy nagyon elégedettek és hogy néhány gyerek itt evett először narancsot. Az ebéd utáni kávézásra már csak fiatalok maradtak körülöttem, a többiek elmentek egy délutáni sétára a vár körül. De elmondták nekem, hogy írjam meg az újságban, mennyire hálásak a jugoszlávoknak, hogy szépen fogadták őket, és hogy mindennel elégedettek, csak már nagyon unatkoznak.

A fiatalokra jellemző volt az öndicséret, a túlfűtöttség és néha hajlamosak a túlzásokra. Gábor úgy mesélt a budapesti harcokról mintha egy izgalmas focimeccsről számolt volna be. A laktanya előtti harcban a politikai foglyokat szabadították ki. Sokan elesetek ebben a harcban, de csak a szabadságért harcoltak. Utána többen elmesélték, hogy jutottak fegyverekhez és lőszerhez. Amikor a rádió előtti harcokban elfogtak egy Vöröskeresztes autót, amelyet egy ÁVH-s vezetett, elkobozták a fegyvereket, amelyet szállítottak. Meséltek

a tankokról, amelyek a felkelők kezébe kerültek és a hadseregről, amely csatlakozott hozzájuk. Ismertek minden harcot, amely akkoriban Budapesten zajlott. Néhányuknál az volt az érzésem, hogy már nem gondolnak a hazájukra, nem fontos nekik mi történik otthon és hogy csak kalandra vágnak. Az egyik gimnazista, Pityu elmesélte, hogy ő mindig is utazni szeretett volna, de az oroszok alatt úgy érezte magát mintha bilincsben élt volna. A fiatalokon látni véltem, hogy a borl-i vár csak egy állomás számukra és hogy várja őket az ismeretlen „nagy világ”. Elmondásaik szerint Kádárban sem bíznak többet, egy szovjet bábunak tartják. Szerintük csak Nagy Imre tudja megmenteni Magyarországot a válságtól. Egyébként pedig ez a fiatalság mit is találhatott volna izgalmasnak, vonzónak ebben a szürke Rákosi Magyarorszáiban.

Meghallgattam az értelmiségi, a munkásosztály és a fiatalság emlékeit, véleményeit. Átéreztem azt a tragédiát, amelyet Magyarországon megéltek. Aggodalmamat fejezem ki az iránt, hogy az emberek 11 év együttélés után a szovjetekkel most gyűlöletüket mutatják ki az orosz nép iránt. Többen is kifejezték, hogy vissza mennének Magyarországra, ha az oroszok elhagyják az országukat.

Az esti szürkületben elindultam Ljubljana fele és néhány méter után már el is tűnt mögöttem a borl-i vár. Letört hangulatban utaztam hazafele és a magyar tragédiára gondoltam, amelyben számomra sok minden még mindig éppoly homályos, mint amilyen az időjárás körülöttem.”

31. **Fiatal menekültlány Borlban. Itt viszonylag kellemes, mondják a gyerekek, nyugalom van, és a szülők nem haragszanak, ha az udvaron játszunk**
(Lenardič Stane, Muzej novejše zgodovine Slovenije)

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Levéltári források

- Arhiv Jugoslavije, 507 IX., 75/III-1, 92. = Arhiv Jugoslavije, fond broj 507 IX., fascikel broj 75/III-1, jedinica opisa 92.
- Arhiv Jugoslavije, 507, IX, 75/1-37. = Arhiv Jugoslavije, fond broj 507, fascikel broj IX., jedinica opisa 75/1-37.
- SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956. = Arhiv Republike Slovenije, Fond Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije (SI AS 1931, RSNZ SRS), t. e. 1186, Madžarski dogodki leta 1956.
- SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. = Arhiv Republike Slovenije, Fond Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije (SI AS 1931, RSNZ SRS), A-10-13/2, Letno poročilo Državne varnosti (DV) Republiškega sekretariata za notranje zadeve 1957., I. oddelek.
- SI AS 1931, RSNZ SRS, A-22-16, Bilteni UDV za leto 1957. = Arhiv Republike Slovenije, Fond Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije (SI AS 1931, RSNZ SRS), A-22-16, Bilten Uprave Državne varnosti (UDV) za leto 1957.
- SI AS 1551, AJ 507-ZKJ; tehnična enota 100. Zapisnik seje IK CK ZKJ – 6. 11. 1956, Ljubljana. = Arhiv Republike Slovenije, Zbirka kopij dokumentov o komunističnem in delavskem gibanju (SI AS 1551), AJ 507-ZKJ; tehnična enota 100. Zapisnik seje IK CK ZKJ – 6. 11. 1956, Ljubljana.
- SI AS 1589). Zapisnik IV. plenarne seje – 20. 11. 1956. = Arhiv Republike Slovenije, fond Centralni komite Zveze komunistov Slovenije (SI AS 1589). Zapisnik IV. plenarne seje – 20. 11. 1956.
- SI AS 1589/III, tehnična enota 57. Informacija o političkoj aktivnosti i odrazu aktualnih medjunarodnih dogadjaja. Beograd 6. 12. 1956. Nacionalne manjine v vezi sa ovim dogadjajima. = Arhiv Republike Slovenije, podfond Spisi Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije (SI AS 1589/III); tehnična enota 57. Informacija o političkoj aktivnosti i odrazu aktualnih medjunarodnih dogadjaja. Beograd 6. 12. 1956. Nacionalne manjine v vezi sa ovim dogadjajima.

2. Újságok

Ljudska pravica

- *Kam z vsemi begunci.* 1957. július 25.

Pomurski vestnik

- *Ni razlogov za potrošniško mrzlico.* 1956. november 8.
- *A szocializmus időszerű kérdéseiről.* Pomurski vestnik magyar nyelvű kiadása, 1956. november 29.

Slovenski poročevalec

- *Sporočilo sekretariata za notranje zadeve o beguncih z Madžarske.* 1956. december 8.
- *Jugoslavija bo storila vse kar se da za zmanjšanje napetosti na svetu.* 1956. december 15.
- *Na kosilu z madžarskimi begunci.* 1956. december 23.
- *Tragedija treh odstotkov.* 1957. január 27.
- *Vedno več beguncev.* 1957. január 29.
- *Zahtevamo povračilo stroškov.* 1957. február 17.
- *Diskusija o beguncih.* 1957. november 13.
- *Razgovor jugoslovanske in madžarske delegacije.* 1957. november 13.

Večer

- *V duhu dokumentov podpisanih v Beogradu in Moskvi.* 1957. január 5.
- *Zaletele izjave Kadarja.* 1957. március 30.

3. Könyvek, monográfiák

- *ĆOSIĆ DOBRICA: 7[hét] nap Budapesten: 1956. október 23–30 = ĆOSIĆ DOBRICA: 7[hét] nap Budapesten: 1956. október 23–30.* Budapest, Bethlen Gábor, 1989.
- *FÜRST IRENA: Kazenske ustanove na gradu Rajhenburg, 1948–1966. = FÜRST IRENA: Kazenske ustanove na gradu Rajhenburg, 1948–1966.* Katalog. Ljubljana, Muzej novejšje zgodovine, 2016.
- *GÖNCZ LÁSZLÓ: Egy peremvidék hírmondói. = GÖNCZ LÁSZLÓ: Egy peremvidék hírmondói. Mura menti életképek a 20. század első feléből.* Budapest, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia, 2006. 113–121.
- *HEGEDŰS ATTILA: Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia. = HEGEDŰS ATTILA: Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia.* Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 2010.
- *MICUNOVIĆ VELJKO: Tito követe voltam. = MICUNOVIĆ, VELJKO: Tito követe voltam: Moszkva, 1956–1958.* Budapest, Interart, 1990.

4. Tanulmányok

- *A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. = A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. A magyar-jugoszláv hazatelepítési bizottság tevékenysége 1956–1957-ben.* In: RAINER M. JÁNOS és SOMLAI KATALIN (szerk.): *Az 1956-os forradalom visszhangjai a szovjet tömb országában.* Évkönyv XIV – 2006–2007. 201–212.

- BENCE LAJOS: Ötvenhat hatása a szlovéniai magyar sajtóra és a magyar–jugoszláv viszony alakulására. = BENCE LAJOS: Ötvenhat hatása a szlovéniai magyar sajtóra és a magyar–jugoszláv viszony alakulására. In: *Muratáj*, 2006/1–2. 30–37.
- BOTTONI STEFANO: A XX. pártkongresszus és az 1956. évi magyarországi forradalom hatása a szomszédos országok kisebbségi politikájára. = BOTTONI STEFANO: A XX. pártkongresszus és az 1956. évi magyarországi forradalom hatása a szomszédos országok kisebbségi politikájára. In: BÁRDI NÁNDOR – FEDINEC CSILLA – SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008. 242–249.
- CSERESNYÉS FERENC: Das internationale Flüchtlingsrecht und seine Anwendung in Österreich bei den Ungarflüchtlingen vom 1956. = CSERESNYÉS FERENC: Das internationale Flüchtlingsrecht und seine Anwendung in Österreich bei den Ungarflüchtlingen vom 1956. In: MURBER IBOLYA – FÓNAGY ZOLTÁN (szerk.): *Die ungarische Revolution und Österreich*. Wien, Chernin Verlag, 2006. 387–410.
- FRANKOVICS GYÖRGY: Az 1956-os magyar menekültek jugoszláviai befogadása. = FRANKOVICS GYÖRGY: Az 1956-os magyar menekültek jugoszláviai befogadása. In: *Rovatok. Horvátországi magyar kulturális és tudományos folyóirat*. 2012/3. 5–80.
- GÖNCZ LÁSZLÓ: Muravidék, Szlovénia és 1956. = GÖNCZ LÁSZLÓ: Muravidék, Szlovénia és 1956. In: BÖRÖNDI LAJOS, DEÁK ERNŐ (szerk.): *1956 utóélete Ausztriában – Európában; A meneküléstől az integrációig – „KUFSTEIN IX.”*. Wien/Bécs, Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége, 2007. 35–45.
- GÖNCZ LÁSZLÓ: Valahol Magyarországon, valahol Oroszországban. = GÖNCZ LÁSZLÓ: Valahol Magyarországon, valahol Oroszországban (A lendvakecskési származású Sánzi Ferenc 20. századi emlékei). In: *Pannon Tükör - Kulturális folyóirat*. 2010/2. 47–55.
- GÖNCZ LÁSZLÓ Szabadka szellemi öröksége formálta – Salamon Árpád (szociográfia). = GÖNCZ LÁSZLÓ: Szabadka szellemi öröksége formálta – Salamon Árpád (szociográfia). In: *Aracs. A délvidéki magyarság közéleti folyóirata*, 2011/1. 90–97.
- GÖNCZ LÁSZLÓ: Egy lelkes pedagógus-házaspár emlékei. = GÖNCZ LÁSZLÓ: Egy lelkes pedagógus-házaspár emlékei. A Fehér házaspár visszaemlékezései a gyermekorra és a pedagóguspályára. In: *Naptár 2013. A szlovéniai magyarok évkönyve*. Lendva, MNMI-MNTI, 2012. 144–164.
- GÖNCZ LÁSZLÓ: Nagyapjának megjelent a Mária. = GÖNCZ LÁSZLÓ: Nagyapjának megjelent a Mária. Szabó Margit vallomása szociális jellegű, határ-menti, nemzeti és vallási megpróbáltatásokról, valamint a radamosi Mária-jelenésről. In: *Naptár 2016. A szlovéniai magyarok évkönyve*, Lendva, MNMI, 2016. 38–49.

- HABLICSEK LÁSZLÓ - ILLÉS SÁNDOR: „Az 1956-os kivándorlás népességi hatásai”. 157–172. = HABLICSEK LÁSZLÓ - ILLÉS SÁNDOR: „Az 1956-os kivándorlás népességi hatásai”. In: *Statisztikai Szemle*, 2007/2. 157–172
- KAPILLER IMRE: Zalai honvédek az 1956-os forradalomban. In: *'56 Zalában. A forradalom eseményeinek Zala megyei dokumentumai 1956-1958.* Zalai Gyűjtemény 40. Zalaegerszeg, 1996. 38-48.
- KECSKÉS D. GUSZTÁV: Pénzgyűjtés és propaganda: Az ENSZ-intézmények információs tevékenysége az 1956-os magyar menekültválság megoldása érdekében. = KECSKÉS D. GUSZTÁV: Pénzgyűjtés és propaganda: Az ENSZ-intézmények információs tevékenysége az 1956-os magyar menekültválság megoldása érdekében. In: *Századok*, 2012/1. 109–145.
- KECSKÉS D. GUSZTÁV: A NATO és az 1956-os magyar menekültek. = KECSKÉS D. GUSZTÁV: A NATO és az 1956-os magyar menekültek. In: *Világtörténet*, 2016/3. 357-372.
- KOVÁCS ATTILA, NEČAK DUŠAN, REŽEK MATEJA, BREZIGAR SARA: Madžarska begunska problematika leta 1956 – primer Jugoslavije in Slovenije. = KOVÁCS ATTILA, NEČAK DUŠAN, REŽEK MATEJA, BREZIGAR SARA: Madžarska begunska problematika leta 1956 – primer Jugoslavije in Slovenije. In: *Razprave in gradivo*, 2009/58. 196-247.
- KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. = KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. In: *Tokovi istorije*, 2003/1–2. 91–124.
- KOVAČEVIĆ KATARINA: Menekültkérdés Jugoszláviában. = KOVAČEVIĆ KATARINA: Menekültkérdés Jugoszláviában. In: RAINER M. JÁNOS - SOMLAI KATALIN (szerk.): *Az 1956-os forradalom viszhangja a szovjet tömb országaiban.* Évkönyv XIV. 2006/2007. Budapest, 1956-os Intézet, 2006. 134-153.
- KSH-jelentés az 1956-os disszidálásról. In: *Regio – Kisebbségtudományi Szemle*, 1991/4. 107-138.
- MARTON ZOLTÁN: A híradós századdal '56-ban Jugoszláviába mentünk. = MARTON ZOLTÁN: A híradós századdal '56-ban Jugoszláviába mentünk. In: TANTALICS BÉLA (szerk.): *Az 1956-os forradalom Lenti térségében.* Lenti, A Lenti Honismereti Egyesület és a Muránia Egyesület, 2007. 195-196.
- MUNDA HIRNÖK KATALIN: A Rába-vidék a Rákosi-korszakban, különös tekintettel Felsőszölnökre. = MUNDA HIRNÖK KATALIN: A Rába-vidék a Rákosi-korszakban, különös tekintettel Felsőszölnökre. In: A SAJTI ENIKŐ: (szerk.): *Magyarország és a Balkán a XX. században.* Szeged, JATEPress, 2011. 81–91.
- MURBER IBOLYA: Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956. = MURBER IBOLYA: Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956. In: MURBER IBOLYA – FÓNAGY ZOLTÁN (szerk.): *Die ungarische Revolution und Österreich.* Wien, Chernin Verlag, 2006. 335-387.

- MURBER IBOLYA: Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv-magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. In: *Limes*, 2006/3. 71-82.
- NAGY KÁLMÁN: A gerovoi jugoszláv menekült táborban 1957 őszén. = NAGY KÁLMÁN: A gerovoi jugoszláv menekült táborban 1957 őszén. In: TANTALICS BÉLA (szerk.): *Az 1956-os forradalom Lenti térségében*. Lenti, A Lenti Honismereti Egyesület és a Muránia Egyesület, 2007. 205-206.
- NAGYNÉ SZIKLAI ÁGNES: A Vendvidék a Rákosi-korszakban. = NAGYNÉ SZIKLAI ÁGNES: A Vendvidék a Rákosi-korszakban. In: GYARMATI GYÖRGY (szerk.): *Trezor 2. A Történeti Hivatal Évkönyve*, 2000–2001. Budapest, ÁBTL, 2002. 177-2014.
- REŽEK MATEJA: Odmev madžarske vstaje leta 1956 v Sloveniji in Jugoslaviji. = REŽEK MATEJA: Odmev madžarske vstaje leta 1956 v Sloveniji in Jugoslaviji. In: *Prispevki za novejšo zgodovino*, 2006/2, 93–104.
- SZÚNYOGH SÁNDOR: A magyar nép hősi harcának muravidéki vetületei. 1956-ra emlékezve. = SZÚNYOGH SÁNDOR: A magyar nép hősi harcának muravidéki vetületei. 1956-ra emlékezve. In: *Naptár*, 1997. 156–160.
- Statisztikai adatok az 1956-os magyar menekültek kivándorlásáról, letelepedéséről és hazatéréséről. = Statisztikai adatok az 1956-os magyar menekültek kivándorlásáról, letelepedéséről és hazatéréséről. In: BÉKÉS CSABA - KECSKÉS D. GUSZTÁV (szerk.): *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956-1963. Tanulmányok, dokumentumok és kronológia*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2006. 185–189.
- SÜKET GYŐZŐ: Zajdai ezredparancsnok lettem 1956-ban. = SÜKET GYŐZŐ: Zajdai ezredparancsnok lettem 1956-ban. In: TANTALICS BÉLA (szerk.): *Az 1956-os forradalom Lenti térségében*. Lenti, A Lenti Honismereti Egyesület és a Muránia Egyesület, 2007. 222-227.
- TANTALICS BÉLA: Sokan elhagyták az országot. = TANTALICS BÉLA: Sokan elhagyták az országot. In: TANTALICS BÉLA (szerk.): *Az 1956-os forradalom Lenti térségében*. Lenti, A Lenti Honismereti Egyesület és a Muránia Egyesület, 2007. 44-54.
- VODOPIVEC PETER: A szlovének és Jugoszlávia viszonya az 56-os magyar felkeléshez. 99–103. = VODOPIVEC PETER: A szlovének és Jugoszlávia viszonya az 56-os magyar felkeléshez. In: *Muratáj*, 2008. 99–103.

MUTATÓK

Névmutató

B

Bagladi Ilona 78
Bokros család 80
Bokros Edit 80
Bremont, Pierre 51,55
Bulganyin 16

C, Cs

Csuh János 78

D

Deák István 63
Dobszay János, dr. 15, 60, 61, 65,
Dragosics Mária (szül. Horváth) 78
Drašković 17

E, É

Eöry Ernő 75

F

Fehér László 73
Fehér Mária (szül. Mujdrica) 73
Fehér Rozália 77

G, Gy

Gerő 11, 77
Gomulka 11
Goveyda, Amir 27

H

Hajós Ferenc 75
Horváth József 75
Hruscsov 23, 24, 67, 68
Huzján Gizella (szül. Csiszár) 81

J

Juretics Ferenc 74, 75

K

Kádár János 13, 16, 17, 27
Kardelj 67
Kaszásné Gazdag Erzsébet 76
Király Ferenc 75, 76

Király Lajos 75, 76

Király Mária 75

Kócán József 80

Kócán Sándor 80

Kócán Vilmos 80

Kocuván család 80

Kotnjek Ilus 78

Kovács Anna (szül. Kovácsics) 38, 78, 80

Kovalid 38

L, Ly

Lenardič, Stane 105, 106

Lukács család 72

Lukács Péter 72

M

Malenkov 23, 24, 67

Marton Zoltán 14, 15, 37, 38, 84,

Milošević, Olga 26

Münnich Ferenc 68

N, Ny

Nagy Imre 11, 13, 17, 68, 71, 104, 109

P

Popović, Koča 26

Pozderec Ferenc 79

R

Rákosi Mátyás 108, 109

Ranković 67

Ridelberger, James 26

Rudas család 77

Rudas János 77

Rudas Rozália 77

S, Sz

Salamon Árpád 74

Sánczi Ferenc 73

Soldatič, Dalibor 55

Sooós család 63

Soós Károly 63

Stefanović, Svetislav 28,43

Süket Győző 15, 60
Szabó Margit (szül. Füle) 76
Sztálin 67, 68
Szűnyogh Sándor 11, 12

T, Ty

Tito 11, 13, 23, 24, 65, 67, 68, 104
Tomka család 80
Tomka György 80
Turóczi (Torocz) 37, 38

V

Varga József 72
Varga Károly 71, 72
Varga Oszkár 80
Vipotnik, Janez 70
Vukmanović 53

Ž

Žižek, Ludvik 78

Helymutató

A, Á

Abbázia (Opatija) 44
ld. Opatija
Adria 57
Alsólakos 12
Alsólendva 11, 12, 14, 38, 39, 68, 71, 72, 73, 74,
78, 80
ld. Lendva
Amerika 15, 26, 54, **63**, 77, 88
ld. USA
Argentína 54
Ausztrália 54, 61, 62, 80
Ausztria 14, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 29, 37, 50,
51, 53, 58, 61, 62, 64, 65, 66, 72, 78

B

Bácsfeketehegy 46
Bácska 74
Bács-Kiskun megye 29
Bácskossuthfalva 45
Bajina Bašta 45
Bajmok 46
Bánát 44, 59, 85
Baranya háromszög 67

Baranya megye 29, 34
Bécs 26,
Bela Crkva
ld. Fehértemplom (Bela Crkva)
Belatinc (Beltinci) 77
ld. Beltinci
Belgium **48**, 53, 54, 61, 62
Belgrád 26, 28, 45, 51, 55, 64, 88, 104,
Beltinci
ld. Belatinc (Beltinci)
Bizeljsko 45, 47, 48, 65, 83, 85, 87, 88, **98**
Bjelovár 75
Blaha Lujza tér **12**
Bogatić 45
Borl **14**, **35**, 38, 40, 46, 47, 48, 65, 75, 83, 84, 85,
87, **92**, 105, 106, **109**,
Borosznak-patak 74
Bosznia 45, 46
Brazília 54
Brestanica (Rajhenburg) 15, 45, 47, 48, 60, 65, 83,
85, 87, 88, **99**
ld. Rajhenburg
Brioni-szigetek 23, 67
Budapest **12**, 20, 22, **24**, 34, 40, 55, **63**, 74, 78,
106, 107, 108, 109,
Bükkhegy 73
Bükkhegyi dűlő 73

C, Cs

Carina 45
Chile 54
Crikvenica 46
Csáktornya 45, 74
Csente 40, 41, 78
Csente-hegy 41
Csongrád megye 28

Č

Črnci na Apaškem polju 45, 47, 48, 65, 83, 85,
87, **100**

D

Dalmácia 59
Dánia 53, 61, 62
Dél-Afrika 54
Delnice 46
Dobronak 72

Domonkosfa 36
Dráva (folyó) 34, 106
Dunántúl 20

E, É

Écska 46
Eszék (Osijek) 44, 45, 56
ld. Osijek
Európa 15, 53, 55, 68

F

Féhertemplom (Bela Crkva) 44, 45, 59, 85
ld. Bela Crkva
Felsőlakos 78
Finnország 53
Fiume (Rijeka) 15, 44, 48, 87
ld. Rijeka
Franciaország 53, 61, 62

G, Gy

Gáborjánháza 76
Genf 53
Gerovo 15, 38, 44, 45, 48, 87
Göntérháza 71
Gornji Petrovci
ld. Péterhegy (Gornji Petrovci)
Görögország 53

H

Hajdújárás 46
Hetés 76, 77
Hodos 72, 75
Hollandia 53, 62
Horgos 23, 25, 46, 55
Horvát Föderatív Népköztársaság 44
Horvát Népköztársaság 34,
Horvátország 15, 40, 44, 45, 46, 71, 85
Hosszúfalu 14, 38, 74, 78,
Hosszúfaluhegy 74

I, Í

Indíja 45
Irak 54
Isztria 67
Izrael 54, 61, 62

J

Jelšingrad 47, 48, 65, 83, 85, 86, 87, 97

Jugoszláv Föderatív Népköztársaság 34, 89
Jugoszlávia 14, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 27,
28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40,
42, 43, 44, 45, 46, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56,
57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 67, 70, 71, 72,
73, 75, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 89, 104, 105

K

Kanada 51, 52, 54, 72, 75
Kapca 73, 74
Kapornak 72
Kapronca 45
Karađorđevo 24
Kárpát-medence 14
Kebele 72
Kelet 86
Kelet-Európa 68
Kercaszomor 36
Királyhalma 46
Kishegyes 46
Kistarcsa 76
Kolozsvár 10
Kotoriba (Kotor) 15, 25, 38, 39, 55
Krivaja 46
Kruševo 45
Kuba 54
Kučevo 46
Kučevski Brod 46
Kútfej 78
Kvarner-öböl 44

L, Ly

Lakos 14
Latin-Amerika 54
Lendva
ld. Alsólendva
Lendvakecskés 73
Lengyelország 11
Lenti 14, 15, 16, 36, 60, 65, 78, 79, 80, 84
Letenye 35, 46, 83
Liesthal 16
Ljubljana 13, 67, 70, 76, 105, 109
Lovászi 41, 78
Luxemburg 62

M

Macedónia 45, 46
Magyarkanizsa 46
Magyarország 11, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 23, 25,
26, 27, 28, 29, 31, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 41, 43,
47, 50, 52, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66,
67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 81,
84, 86, 88, 89, 104, 105, 106, **108**, 109
Makarska 46, 59
Maribor 13
Maruševac 45
Mataruška Banja 44, 45, 59, 85,
Melence 46
Mišar 45
Moszkva 17,
Mura (folyó) 34, 85
Mura mente 66, 70, 80
Murakeresztúr 15, 55, 83
Muraszombat 13, 47, 48, 65, 72, 80, 83, 87, 105
Muravidék 10, 13, 16, 17, 29, 66, 67, 69, 72, 74,
76, 81

N, Ny

Nagy Britannia 53, 62
Nagykanizsa 35, 46, 77, 83
Német Szövetségi Köztársaság 53, 61, 62
Nerešnica 45
New York 17
Niška Banja 45
Norvégia 53
Nyugat 14, 15, 48, 50, 60, 66, 69, 74, 75, 76, 89,
106
Nyugat-Európa 50

O, Ó

Olaszország 50, 53, 61, 62
Opatija
ld. Abbázia (Opatija)
Osijek
ld. Eszék (Osijek)
Osztrák - Magyar Monarchia 47
Oteševo 45

Ö, Ő

Őrség 34, 68, 72, 75

P

Palics 46

Péterhegy (Gornji Petrovci) 72
ld. Gornji Petrovci

Pince 35, 36, 47, 77, 78

Ptuj 39, 47, 84, 105, 106

Pula 11, 104

R

Rab 46

Rábavidék **21**

Radamos 76, 77

Radány (Radenci)

ld. Radenci

Radenci 46, 47, 48, 65, 78, 80, 83, 84, 85, 87, 90, **93**

ld. Radány (Radenci)

Rajhenburg

ld. Brestanica (Rajhenburg)

Rédics 14, 37, 38, 73, 74, 78

Rigányóci-dűlő 76

Rijeka

ld. Fiume (Rijeka)

Rogaška Slatina 15, 47, 48, 60, 65, 83, 84, 85,

87, 88, **95**, **96**

ld. Rohács (Rogaška Slatina)

Rohács (Rogaška Slatina)

ld. Rogaška Slatina

Röszke 55

S, Sz

Sokolac 45

Stubičke Toplice 45

Svájc 15, **16**, 53, 54, 60, 61, 62, 65

Svédország 53, 59

Szabadka 73, 74

Szeghegy 46

Szentgotthárdi járás 20

Szentlászló 80

Szenttamás 45, 56

Szerb Népköztársaság 34

Szerbia 40, 44, 45, 46, 59, 85

Szlovén Föderatív Népköztársaság 64

Szlovén Népköztársaság 34, 60

Szlovénia 14, 18, 27, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 40, 45,

46, 47, 48, **49**, **60**, 61, 62, **63**, 65, 66, 70, 72,

73, 75, 76, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90,

104, 106

Szovjetunió 36, 57, 81, 84

Š

Šmarje pri Jelšah 45, 47, 85, 97
Štatenberg 47, 48, 65, 83, 84, 85, 87, 94

T, Ty

Tiszaszentmihály 80
Topolya 46
Tornyiszentmiklós 27, 36, 69, 75, 76
Törökkanizsa 46
Törökország 54
Tuheljske Toplice 45

U, Ú

Újlak 45
Újvidék 43
Új-Zéland 54
Uruguay 54
USA
ld. Amerika

V

Vajdaság 12, 13, 34, 46, 67, 71, 85,
Venezuela 78
Verőce 45
Veržej 35, 36, 46, 47, 65, 82, 83, 84, 87, 88, 91
Vidikovac 46
Völgyifalu 76, 77
Vrnjačka Banja 44, 45

Z, Zs

Zágráb 55, 75
Zajda 15, 37, 84
Zalaegerszeg 15, 38
Zombor 46
Zsitkóc 76

Egyéb mutatók

Kormányok, pártok, hivatalok, igazgatóságok, hatóságok

A, Á

Államvédelmi Hatóság (ÁVH)
ld. ÁVH
ÁVH 15, 22, 23, 35, 36, 38, 55, 83, 86, 108
ld. Államvédelmi Hatóság (ÁVH)

D

Dolgozó Nép Szocialista Szövetsége 70

J

Jugoszláv Kommunista Szövetség Központi Bizottság
Végrehajtó Választmánya 67

K

Kádár-kormány 23, 55, 58, 65, 68,
Kádár-rezsim 10, 64,

M

Magyar Dolgozók Pártja (MDP) 35, 46, 83

R

Rákosi-korszak 20
Republiški sekretariat za notranje zadeve 35

S, Sz

Szlovén Kommunista Szövetség 70
Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottsága 67

U, Ú

UDBA
ls. UDV, Uprava Državne Varnosti (UDV)
UDV 27, 30, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 47, 48, 62, 64, 72,
74, 85, 86, 88, 89
ld. UDBA, Uprava Državne Varnosti (UDV)
Uprava Državne Varnosti
ld. UDBA, UDV

Z, Zs

Zvezni sekretariat za notranje zadeve 41

Szervezetek

A, Á

Amerikai Baráti Szolgálat Bizottság
ld. The American Friends Service Committee (AFSC)
Amerikai (Zsidó) Egyesület Elosztási Bizottság
ld. The American (Jewish) Joint Distribution Committee (JDC)

E, É

Egyházak Világtanácsa
ld. World Council of Churches (WCC)
ENSZ 14, 17, 25, 26, 27, 28, 44, 53, 54, 56, 58, 63, 65,
89,
ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács 53

ENSZ Menekültügyi Főbiztosság 19, 20, 27, 28, 43,
50, 51, 52, 54, 56, 58, 61, 63, 64
ld. UNHCR

Európai Migráció Kormányközi Bizottsága
*ld. Intergovernmental Comitee for European
Migration (ICEM)*

F

Finn Vöröskeresz 59

H

Hazafias Népfrent, 72

I, Í

Intergovernmental Comitee for European
Migration (ICEM) 51
ld. Európai Migráció Kormányközi Bizottsága

J

Jugoszláv Vöröskereszt 26, 58, 59

L

Lutheránus Világszövetség
ld. Lutheran World Federation (LWF)

Lutheran World Federation (LWF) 51
ld. Lutheránus Világszövetség

M

Magyar Vöröskereszt 58

N, Ny

National Catholic Welfare Conference (NCWC) 51
ld. Országos Katolikus Jóléti Konferencia

Nemzetközi Megmentési Bizottság
ls. The International Rescue Committee (IRC)

Nemzetközi Vöröskereszt 26, 58

O, Ó

Országos Katolikus Jóléti Konferencia
ld. National Catholic Welfare Conference

T, Ty

The American Friends Service Committee (MFSC)
51
ls. Amerikai Baráti Szolgálat Bizottság

The American (Jewish) Joint Distribution
Committee (JDC) 51
*ld. Amerikai (Zsidó) Egyesület Elosztási
Bizottság*

The International Rescue Committee (IRC) 51
ld. Nemzetközi Megmentési Bizottság

U, Ú

UNHCR
ld. ENSZ Menekültügyi Főbiztosság

W

World Council of Churches (WCC) 51
ld. Egyházak Világtanácsa

Sajtó

L, Ly

Ljudska pravica 13

M

Magyar Szó 12, 13, 43

N, Ny

New York Times 17

P

Pomurski vestnik 11, 12, 13, 16, 105

S, Sz

Slovenski poročevalec 13, 17, 22, 29, 39, 105

Szabad Európa Rádió 43, 71

T, Ty

Tanjug 13, 43, 105

V

Večer 13, 16

Egyéb

A, Á

Ady Endre Magyar Művelődési Egyesület 75

C, Cs

Csepel 35

G, Gy

Genfi Menekültkonvenció 25, 105

N, Ny

Nagy Imre-ügy 16, 55, 57,

Nagy Októberi Szocialista Forradalom 17

P

Pobeda 35

MEGJEGYZÉS: A normál stílusban írt oldalszámok a szövegben található tárgyszavakat, a kiemelt (félkövér) stílusban írt számok a képaláírásokban található tárgyszavakat jelölik.

TARTALOMJEGYZÉK

AJÁNLÁS	7
---------------	---

ELŐSZÓ	8
--------------	---

Bence Lajos

ÖTVENHAT KÖZÖS ÜGYÜNKKÉ VÁLT	10
---	-----------

(1956 muravidéki vonatkozásai: menekültügy és sajtó)

Kovács Attila

'56-OS MAGYAR MENEKÜLTEK SZLOVÉNIÁBAN	18
--	-----------

1. Bevezető	18
2. Néhány általános adat az '56-os magyar menekültekről.....	18
3. Magyar menekültek Jugoszláviában	23
3.1. Néhány statisztikai adat a magyar menekültekről	29
4. Magyar menekültek Szlovéniában.....	34
5. Menekülttáborok a magyar menekültek számára.....	41
6. Menekülttáborok és befogadó központok Szlovéniában.....	46
7. A Jugoszláviába menekült magyar menekültek sorsa	50
7.1. Magyar menekültek távozása egy harmadik országba.....	50
7.2. A magyar menekültek repatriálása	55
7/3. Jugoszláviában maradás - integrálódás.....	59
8. Szlovéniai táborokban elhelyezett magyar menekültek sorsa.....	60
9. Összegzés.....	64

Göncz László

SEGÍTETTÉK A MENEKÜLTEKET	66
--	-----------

Az 1956-os forradalom szlovéniai (muravidéki) látószögéből

1. Bevezető	66
2. A jugoszláv (és a szlovén) pártvezetés véleményformálása	67
3. Befogadták, segítették a magyarországi menekülteket.....	71
4. Utószó helyett.....	80

Kovács Attila

MENEKÜLTÁBOROK ÉS BEFOGADÓ KÖZPONTOK SZLOVÉNIÁBAN 82

1. Bevezető82
2. Menekülttáborok és befogadó központok
Szlovéniában 1956-ban és 1957-ben82
3. Epilógus.....90

FOTÓGALÉRIA 91

Veržej.....	91
Borl	92
Radenci.....	93
Štatenberg.....	94
Rogaška Slatina.....	95
Rogaška Slatina.....	96
Jelšingrad	97
Bizeljsko.....	98
Brestanica	99
Črnci na Apaškem polju.....	100
Murska Sobota.....	101
Murska Sobota.....	102
Murska Sobota.....	103

Kolosa Tanja

MAGYAR MENEKÜLTEKKEL EBÉDELTEM..... 104

A magyar menekültekről a szlovén sajtóban

Lenardič, Stane: Magyar menekültekkal ebédelttem	106
--	-----

FELHASZNÁLT IRODALOM..... 110

MUTATÓK..... 115

TARTALOMJEGYZÉK 121